Stratégia rozvoja udržateľného turizmu s dôrazom na rozvoj prírodného turizmu v území Národného parku Slovenský raj na obdobie rokov 2026 – 2040

Vstupná správa

Jún 2025

Objednávateľ:

Správa národného parku Slovenský raj

Národný park
Slovenský raj

Zhotoviteľ:

KRI – Inštitút pre klímu a rozvoj

Autori:

RNDr. Andrej Šteiner, PhD.

Mgr. Michal Schvalb

Poznámky: Dokument neprešiel jazykovou a grafickou úpravou. V zmysle Zmluvy o dielo Z/047/2025 sa jedná o časti diela v zmysle bodov 4. 1. 1, 4. 1. 2, 4. 1. 3 a 4. 1. 4.

Obsah

1 ZAHRANIČNÝ RÁMEC A INŠTITÚCIE 5

1.1 Dokumenty 5
1.1.1 Európska zelená dohoda 5
1.1.2 Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030 6
1.1.3 Uznesenie Európskeho parlamentu o vytvorení stratégie EÚ pre udržateľný cestovný ruch 6
1.1.4 Smernica o biotopoch 7
1.1.5 Smernica o vtákoch 7
1.1.6 Spôsob transformácie cestovného ruchu 8
1.1.7 Globálny etický kódex cestovného ruchu 9
1.1.8 Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším: Príručka pre tvorcov politík 9
1.1.9 Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja 10
1.1.10 Ako fungujú národné parky v Európe 11
1.1.11 Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch 11

1.2 Inštitúcie 11
1.2.1 Medzinárodná únia na ochranu prírody 11
1.2.2 Svetová organizácia cestovného ruchu 13
1.2.3 Globálna rada pre trvalo udržateľný cestovný ruch 14
1.2.4 EUROPARC Federation 15
1.2.5 Výbor pre cestovný ruch pri OECD 16
1.2.6 Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru 16
1.2.7 DG GROW 17
1.2.8 Európska cestovná komisia 18
1.2.9 Sieť európskych regiónov pre konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch 18

2 SLOVENSKÝ RÁMEC 19

2.1 Slovenský legislatívny rámec 19
2.1.1 Zákon o podpore cestovného ruchu 19
2.1.2 Zákon o ochrane prírody 20
2.1.3 Zákon o lesoch 20
2.1.4 Zákon o územnom plánovaní 21
2.1.5 Zákon o podpore regionálneho rozvoja 22

2.2 Stratégie, koncepcie a štúdie na národnej a regionálnej úrovni 23
2.2.1 Envirostratégia 2030 23
2.2.2 Národná stratégia ochrany biodiverzity a Akčný plán 24
2.2.3 Národné parky pre 21. storočie 25
2.2.4 Národný lesnícky program SR 2025 – 2030 27
2.2.5 Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024–2030 27
2.2.6 Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v KSK do roku 2027 29
2.2.7 Koncepcia rozvoja prírodného cestovného ruchu v Banskobystrickom kraji do roku 2030 31

2.3 Stratégie, koncepcie a štúdie na úrovni NP Slovenský raj 31
2.3.1 Stratégia rozvoja územia Slovenský raj s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu 31
2.3.2 Marketingová stratégia destinácie Slovenský raj 32

2.3.3 Plán rozvoja destinácií v pôsobnosti OOCR Slovenský raj & Spiš 2023–2025 33
2.3.4 Syntéza územia OOCR Slovenský raj & Spiš 34
2.3.5 Turizmus a zmena klímy v Národnom parku Slovenský raj 35

3 EXTERNÉ VÝZVY V TÉME TURIZMU V NÁRODNÝCH PARKOCH NA SLOVENSKU..... 37

3.1 Starnutie turistov.....37

3.2 Turizmus v národných parkoch a starnutie obyvateľov v danom regióne 38

3.3 Turizmus v Národných parkoch a ekonomická kríza.....38

3.4 Turizmus v národných parkoch a budúca pandémia 39

3.5 Turizmus v národných parkoch a vojnové konflikty, nestabilita 40

3.6 Turizmus v Národných parkoch - technológie a ich etické dôsledky.....41

3.7 Zmena klímy a turizmus v národných parkoch.....42

3.8 Nedostatočné financovanie a kapacity správ národných parkov v súvislosti s turizmom 43

3.9 Konflikt ochrana prírody vs. ekonomické záujmy v slovenských NP, jeho vplyv na turizmus .44

4 TURISTICKÉ TRENDY V NÁRODNÝCH PARKOCH..... 45

4.1 Turistická ponuka v NP.....45
4.1.1 Prírodný turizmus a ekoturizmus 45
4.1.2 Autenticita a zážitkový turizmus 47

4.2 Manažment návštevníka NP 50
4.2.1 Kontrola návštevnosti (rezervačné systémy, denné limity, vstupné) 50
4.2.2 Monitorovanie pohybu návštevníkov..... 55
4.2.3 Aplikácie a digitálni sprievodcovia..... 57
4.2.4 Vzdelávanie návštevníkov 59

4.3 Turizmus v NP v širšom kontexte rozvoja územia 60
4.3.1 Podpora lokálnej ekonomiky 62
4.3.2 Participatívne plánovanie 67

4.4 Spravovanie turizmu v NP.....69
4.4.1 Rozhodovanie o použití príjmov z turizmu v národných parkoch v Európe 69
4.4.2 Postavenie príjmov z turizmu v rozpočtoch národných parkov v Európe 71
4.4.3 Organizačno-právny rámec riadenia turizmu v národných parkoch v Európe..... 72
4.4.4 Modely finančného prepojenia medzi podnikateľmi a národnými parkami v Európe 74

5 BIBLIOGRAFIA 76

1 Zahraničný rámec a inštitúcie

Nasledujúca kapitola analyzuje zahraničný rámec a inštitúcie, ktoré sú relevantné k téme turizmu v Národných parkoch Slovenska.

1.1 Dokumenty

1.1.1 Európska zelená dohoda

Európska zelená dohoda (European Green Deal, 2019) je komplexný strategický dokument Európskej únie zameraný na dosiahnutie klimatickej neutrality do roku 2050. Hoci samotná dohoda neobsahuje osobitnú kapitolu výlučne o turizme v chránených územiach, niektoré jej časti sa nepriamo, ale významne dotýkajú tejto témy. Tu sú hlavné oblasti Zelenej dohody, ktoré majú vplyv na turizmus v chránených územiach:

1. Biodiverzita – Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030
   Cieľom je rozšíriť a účinnejšie chrániť sústavu chránených území v rámci EÚ (napr. Natura 2000). Vyzdvihuje význam udržateľného turizmu, ktorý rešpektuje prírodné hodnoty a podporuje miestne komunity.
   Opatrenia:
   - Rozšírenie chránených území na 30 % súše a mora v EÚ.
   - Podpora ekologických foriem cestovného ruchu (eko-turizmus).
   - Posilnenie manažmentu chránených oblastí, vrátane regulácie návštevnosti.

2. Z farmy na stôl
   Hoci sa zameriava najmä na potravinový systém, podporuje lokálnu produkciu a spotrebu, čo má dopad aj na ponuku v turistických destináciách v chránených oblastiach (napr. miestna gastronómia). Propagácia trvalo udržateľných produktov a služieb je relevantná pre rozvoj eko-agroturizmu.

3. Udržateľná mobilita
   Podpora nízkoemisnej dopravy, ktorá je kľúčová pre prístup k chráneným oblastiam (napr. verejná doprava, cyklotrasy, pešie trasy). Zlepšenie prepojenia vidieckych oblastí s mestami ekologickým spôsobom môže zvýšiť dostupnosť prírodných oblastí bez zvyšovania ekologickej záťaže.

4. Adaptácia na klimatickú zmenu
   Opatrenia na zvýšenie odolnosti ekosystémov, ktoré sú často predmetom záujmu v turizme. Podpora prírode blízkych riešení (napr. zelená infraštruktúra), ktoré môžu zlepšiť návštevnícku infraštruktúru bez narušenia prírody.

5. Podpora udržateľného hospodárstva – Cirkulárna ekonomika
   Podporuje udržateľné podnikanie, vrátane turizmu, ktoré znižuje spotrebu zdrojov, odpady a uhlíkovú stopu. Možnosti financovania pre ekologické turistické služby a infraštruktúru.

1.1.2 Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030

Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030 je dokument mimoriadne relevantný pre Národné parky na Slovensku, pretože poskytuje rámec a konkrétne ciele, ktoré majú priamy dopad na ochranu prírodného dedičstva v členských štátoch. Medzi hlavné odkazy tejto Stratégie pre turizmus v chránených územiach patrí, že zachovanie a obnova biodiverzity nie je prekážkou turizmu, ale jeho predpokladom. A to, že prírodné oblasti by mali byť prístupné, ale nie preťažené.

Ďalšími kľúčovými odkazmi stratégie pre turizmus je to, že 30 % územia EÚ bude chránených, z toho 10 % prísne chránených – turizmus sa musí prispôsobiť týmto obmedzeniam. Ďalej sa podporuje udržateľný cestovný ruch ako forma, ktorá rešpektuje ekosystémy, má nízky dopad na prírodu s prináša benefity miestnym komunitám. Vyžaduje sa zodpovedné riadenie návštevnosti – plánovanie trás, limity, osvetové aktivity. Cieľom je nájsť rovnováhu medzi ochranou biodiverzity a prístupom turistov.

Stratégia stanovuje aj tieto ciele a opatrenia:

1. Legitimizácia reforiem v oblasti ochrany prírody
   Stratégia EÚ usmerňuje rozšíriť chránené územia na minimálne 30 % územia EÚ, z toho 10 % má byť prísne chránených. Taktiež sa majú obnoviť poškodené ekosystémy, najmä tie s vysokou schopnosťou viazať uhlík a zadržiavať vodu (napr. mokrade, lesy, riečne systémy). Nutné je aj zastaviť úbytok druhov a biotopov, vrátane ochrany voľne žijúcich druhov a genetickej rozmanitosti.

2. Posilnenie správy a financovania národných parkov
   Stratégia EÚ vyzýva na zlepšenie správy chránených území cez integrované plány manažmentu a aktívnu účasť miestnych komunít. Finančné prostriedky na opatrenia zamerané na biodiverzitu majú byť mobilizované z EÚ fondov (napr. LIFE, fondy na obnovu, CAP).

3. Ochrana starých lesov a prírodných biotopov
   EÚ stratégia kladie dôraz na ochranu posledných pralesov a prirodzených lesov a zastavenie nelegálnej alebo neudržateľnej ťažby dreva..

4. Spolupráca a výmena poznatkov
   Stratégia EÚ podporuje vytváranie sietí a výmenu know-how medzi krajinami a spoločný výskum a monitorovanie biodiverzity.

1.1.3 Uznesenie Európskeho parlamentu o vytvorení stratégie EÚ pre udržateľný cestovný ruch

Uznesenie z 25. marca 2021 obsahuje viacero častí, ktoré sa priamo týkajú chránených území a ich využívania v rámci cestovného ruchu. Kľúčové body zahŕňajú:

1. Podpora alternatívnych foriem cestovného ruchu: Uznesenie zdôrazňuje význam podpory alternatívnych foriem cestovného ruchu, ako sú kultúrny a udržateľný cestovný ruch, agroturistika, cestovanie za divou prírodou a ekoturistika. Tieto formy cestovného ruchu

by mali rešpektovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo miestnych komunít, aby sa zabránilo nadmernému cestovnému ruchu.

2. Zachovanie prírodného dedičstva a biodiverzity: Uznesenie zdôrazňuje potrebu navrhnúť politiky na zachovanie prírodného dedičstva a biodiverzity, ktoré rešpektujú sociálno-kultúrnu autentickosť hostiteľských komunít a zabezpečujú udržateľnosť.
3. Rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a ekoturistiky: Uznesenie zdôrazňuje, že miestne remeselné činnosti, agroturistika, vidiecky cestovný ruch a ekoturistika sú neoddeliteľnou súčasťou udržateľného cestovného ruchu s dôrazom na objavovanie prírody a vidieka v Európe prostredníctvom trás vhodných na pešiu turistiku, bicyklovanie alebo jazdu na koni.

1.1.4 Smernica o biotopoch

Smernica o biotopoch (Habitats Directive 92/43/EEC) obsahuje relevantné časti pre turizmus v chránených územiach v nasledujúcich článkoch:

Článok 2 – Cieľ smernice

Smernica si kladie za cieľ zachovanie biodiverzity a zároveň zohľadňuje ekonomické, sociálne a kultúrne požiadavky, čo umožňuje istý priestor pre udržateľný turizmus, ak je v súlade s ochranou druhov a biotopov.

Článok 6 – Ochranné opatrenia v lokalitách Natura 2000

Požaduje, aby členské štáty zaviedli vhodné opatrenia na predchádzanie zhoršeniu biotopov a rušeniu druhov, pre ktoré je lokalita určená. Sem patrí aj regulácia alebo obmedzenie turizmu, ak by mal negatívny vplyv na druhy alebo biotopy.

Ďalej vyžaduje tzv. posúdenie vplyvov na územie Natura 2000 pre každý plán alebo projekt (vrátane turistickej infraštruktúry), ktorý by mohol mať významný vplyv – napr. výstavba chodníkov, lanoviek, parkovísk, infocentier. Ak sa zistí negatívny vplyv, projekt nemôže byť povolený, ak neexistujú výnimočné dôvody verejného záujmu. Ak by sa výnimočne turistický projekt povolil napriek negatívnym dopadom, musia sa prijať kompenzačné opatrenia, aby sa zabezpečila celková súdržnosť sústavy Natura 2000.

1.1.5 Smernica o vtákoch

Smernica o vtákoch (Birds Directive 2009/147/EC) je spolu so Smernicou o biotopoch základným právnym pilierom ochrany prírody v EÚ. Aj keď priamo nepoužíva výraz „turizmus" alebo „cestovný ruch", obsahuje v svojich článkoch viacero ustanovení, ktoré sa nepriamo, ale veľmi konkrétne dotýkajú turizmu v chránených územiach, najmä ak ide o územia sústavy Natura 2000 (v prípade vtáctva ide o tzv. Chránené vtáčie územia – CHVÚ).

Článok 4 – Ochrana druhov a biotopov (najdôležitejší)

Tento článok vyžaduje, aby členské štáty: vymedzili a chránili územia, ktoré sú najvhodnejšie pre ochranu vtákov (tzv. SPA – Special Protection Areas, u nás CHVÚ); prijali vhodné opatrenia na zabránenie narušovaniu druhov vtákov, najmä počas hniezdenia, migrácie a zimovania; zabezpečili, že žiadne aktivity (vrátane turizmu) neohrozia zachovanie druhov a ich biotopov. Pozn. Turistické

aktivity môžu byť obmedzené, ak by rušili chránené druhy vtákov (napr. výlety počas hniezdneho obdobia, lety dronov, vodné športy v blízkosti kolónií).

Článok 5 – Ochrana jednotlivých druhov vtákov

Zakazuje činnosti, ktoré by viedli k úmyselnému rušeniu vtákov, najmä v období rozmnožovania a výchovy mláďat. Pozn. Aj masový turizmus, hlučné skupiny, lety balónom alebo lanovky môžu byť považované za rušenie, ak ohrozujú citlivé druhy.

Článok 6 – Výnimky

Umožňuje výnimky zo zákazov len za špecifických podmienok, ak neexistuje iné riešenie a ak sú výnimky prísne kontrolované. Pozn. Napríklad pri projektoch cestovného ruchu, ktoré by mohli ovplyvniť populácie vtákov, je nutné odôvodniť výnimku verejným záujmom a zároveň zabezpečiť kompenzačné opatrenia.

Článok 10 a 11 – Výskum a regulácia

Členské štáty majú podporovať výskum a sledovanie vplyvov ľudskej činnosti (vrátane rekreácie a turizmu) na populácie vtákov a regulovať činnosti, ktoré ich môžu ohroziť. Pozn. Pravidelné monitorovanie vplyvov turizmu v CHVÚ je teda povinnosťou štátu.

1.1.6 Spôsob transformácie cestovného ruchu

Dokument "Spôsob transformácie cestovného ruchu" (Transition Pathway for Tourism), publikovaný Európskou komisiou vo februári 2022, identifikuje 27 oblastí opatrení na podporu zelenej a digitálnej transformácie a zvýšenie odolnosti európskeho cestovného ruchu. Cieľom je mať do roku 2030 udržateľný, konkurencieschopný a digitálne pripravený európsky cestovný ruch, ktorý je zároveň priateľský k ľuďom aj planéte. Hlavné body dokumentu zahŕňajú:

1. Zelená transformácia
   Investície do obehového hospodárstva - zníženie spotreby energie, odpadu, vody a znečistenia prostredníctvom ekologicky efektívnych turistických služieb.
   Udržateľná mobilita - podpora ekologických spôsobov dopravy v turistických destináciách s cieľom znížiť uhlíkovú stopu.

2. Digitálna transformácia
   Zdieľanie dát - podpora výmeny dát na umožnenie inovatívnych turistických služieb a efektívnejšieho manažmentu destinácií.
   Digitálne zručnosti - zvýšenie digitálnych kompetencií pracovníkov v cestovnom ruchu na využívanie nových technológií.

3. Odolnosť a inklúzia
   Zlepšenie riadenia destinácií - posilnenie spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom na zvýšenie odolnosti voči krízam.
   Sociálna udržateľnosť - zabezpečenie spravodlivých pracovných podmienok a prístupu k turistickým službám pre všetkých.

4. Podpora zainteresovaných strán
   Spolupráca - zapojenie všetkých relevantných aktérov do implementácie transformačných opatrení.
   Financovanie a investície - mobilizácia zdrojov na podporu zelenej a digitálnej transformácie v cestovnom ruchu.

1.1.7 Globálny etický kódex cestovného ruchu

Dokument je súbor zásad a odporúčaní, ktorý vydala Svetová organizácia cestovného ruchu OSN (UNWTO) v roku 2001, revidovaný bol v r.2019. Jeho cieľom je usmerniť rozvoj cestovného ruchu tak, aby bol udržateľný, zodpovedný a etický voči ľuďom, kultúre a životnému prostrediu.

Má význam pre prax, keď slúži ako morálny kompas pre krajiny, podniky aj turistov; tvorí základ pre zodpovedné stratégie rozvoja turizmu a posilňuje myšlienku, že turizmus nie je len biznis, ale aj zodpovednosť.

Cieľom kódexu je prispieť k vzájomnému porozumeniu medzi národmi a kultúrami. Zabezpečiť, aby turizmus rešpektoval ľudské práva a miestne komunity, chránil životné prostredie a kultúrne dedičstvo a bol inkluzívny, dostupný a spravodlivý.

Ako 10 základných princípov uvádza:

1. Turizmus a vzájomné porozumenie - podpora mieru, rešpektu medzi kultúrami a tolerancie.
2. Turizmus a udržateľný rozvoj - turizmus musí rešpektovať životné prostredie a prírodné zdroje.
3. Turizmus a kultúrne dedičstvo - povinnosť zachovávať a propagovať miestnu kultúru a tradície.
4. Hostiteľské komunity - miestni obyvatelia majú právo získať férový podiel z výhod turizmu.
5. Zodpovednosť podnikateľov - etické správanie, ochrana životného prostredia, podpora zamestnanosti.
6. Práva a povinnosti turistov - turisti by sa mali správať zodpovedne, rešpektovať kultúru a prírodu.
7. Právo na turizmus - cestovanie má byť prístupné všetkým bez diskriminácie.
8. Pracovné podmienky v turizme - ochrana práv pracovníkov, dôstojná mzda, bezpečnosť práce.
9. Ochrana pred vykorisťovaním - boj proti sexuálnemu zneužívaniu, najmä žien a detí.
10. Implementácia kódexu- spolupráca medzi vládami, firmami a občianskou spoločnosťou.

1.1.8 Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším: Príručka pre tvorcov politík

Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším: Príručka pre tvorcov politík (Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers) je odborný dokument vypracovaný v roku 2005, v spolupráci medzi UNEP (United Nations Environment Programme) – Program OSN pre životné prostredie a UNWTO (World Tourism Organization) – Svetovou organizáciou cestovného ruchu. Je to praktický návod pre vlády, samosprávy a tvorcov politík, ktorý ukazuje, ako robiť cestovný ruch udržateľnejším.

Dokument poskytuje nástroje, stratégie a odporúčania, ktoré pomáhajú formovať politiku v oblasti turizmu tak, aby rešpektoval životné prostredie, bol ekonomicky efektívny a zároveň spoločensky spravodlivý.

Táto príručka má viacero častí, ktoré sú mimoriadne relevantné pre turizmus v národných parkoch a iných chránených územiach. Tieto časti sa zameriavajú najmä na ochranu prírody, kontrolu návštevnosti, udržateľnú infraštruktúru a spoluprácu s komunitami.

Z 12 základných cieľov udržateľného turizmu sú najdôležitejšie pre NP:

Cieľ 1 – Minimalizácia negatívnych dopadov na životné prostredie

Zásadné pre NP: obmedzenie erózie, rušenia druhov, odpadu a degradácie biotopov.

Cieľ 3 – Ochrana prírodného a kultúrneho dedičstva

Zamerané na zachovanie biologickej rozmanitosti, krajinných hodnôt a tradičných foriem hospodárenia.

Cieľ 6 – Kvalita života miestnych obyvateľov

Relevantné v prípadoch, keď turizmus v NP ovplyvňuje komunity žijúce v alebo okolo parku.

Z nástrojov, ktoré sa v rámci politík môžu využiť, uvádza **regulačné nástroje** ako územné plánovanie – usmerňovanie, kde môže turizmus prebiehať a kde nie (v súlade so zonáciou NP); obmedzenie prístupu – sezónne alebo početné limity návštevníkov v ekologicky citlivých lokalitách; environmentálne posudzovanie – povinnosť hodnotiť vplyv nových turistických zariadení (napr. lanovky, chaty) na prírodu. Medzi **ekonomické nástroje** radí poplatky za vstup – môžu slúžiť na financovanie ochrany a údržby NP; dotácie a podpora pre udržateľné podnikanie v okolí NP (napr. eko-ubytovanie, agroturistika) a cenovú politika – diferenciácia cien podľa sezóny, dopravy alebo druhu aktivity. Súčasťou sú aj **dobrovoľné iniciatívy** ako eko-certifikáty a značenie pre poskytovateľov služieb v NP; etické kódexy správania pre návštevníkov (tiché pozorovanie zvierat, zákaz odpadu) a participácia miestnych komunít na riadení turizmu (komunitný turizmus, sprievodcovské služby).

V oblasti implementácie a riadenia dokument uvádza monitorovanie návštevnosti – sledovanie počtu návštevníkov, ich pohybu a vplyvu na prírodu; vzdelávanie a informovanie návštevníkov – náučné chodníky, informačné centrá, digitálne nástroje a inštitucionálnu spoluprácu – medzi správou NP, obcami, podnikateľmi a ochranármi.

1.1.9 Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja

Ciele udržateľného rozvoja OSN (UN Sustainable Development Goals) – sú globálne ciele, ktoré boli prijaté Organizáciou Spojených národov (OSN) v roku 2015 ako súčasť Agendy 2030. Ide o 17 konkrétnych cieľov, ktoré si kladú za úlohu zlepšiť život ľudí na Zemi a zároveň chrániť planétu. Najrelevantnejšie ciele SDGs pre turizmus uvádza nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 1: Súvis cieľov SGD s turizmom

Cieľ	Súvis s turizmom
SDG 8 – Dôstojná práca a hospodársky rast	Turizmus vytvára milióny pracovných miest, najmä v rozvojových oblastiach.

SDG 12 – Zodpovedná výroba a spotreba	Podpora udržateľných turistických služieb, ekologických ubytovaní a redukcie odpadu.
SDG 15 – Život na súši	Udržateľný turizmus ako nástroj na ochranu biodiverzity v chránených územiach.
SDG 11 – Udržateľné mestá a komunity	Turizmus ako súčasť revitalizácie kultúrneho dedičstva a miestnej identity.
SDG 13 – Klimatická akcia	Znižovanie uhlíkovej stopy cez zelenú dopravu a infraštruktúru v turizme.

1.1.10 Ako fungujú národné parky v Európe

Dokument Ako fungujú národné parky v Európe (komentár, IEP MŽP, 2020) porovnáva správu národných parkov v 11 európskych krajinách (napr. Fínsko, Švédsko, Česko, Maďarsko, Nemecko...) Zameriava sa na konflikty záujmov (napr. ochrana vs. lesníctvo), vlastnícke vzťahy, systém správy (ministerstvá, organizácie), zaradenie podľa IUCN kategórií a financovanie a výkupy pozemkov.

1.1.11 Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch

Dokument Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch (porovnávacia analýza, Parlamentný inštitút, 13/2021) porovnáva modely správy národných parkov v siedmich štátoch: Maďarsko, Nemecko, Poľsko, Rakúsko, Slovinsko, Španielsko a Švajčiarsko. Zameriava sa na podriadenosť parkov štátnym rezortom, riešenie konfliktov záujmov (ochrana vs. turizmus, lesníctvo, infraštruktúra), jednotnosť správy a vlastnícke vzťahy.

Tabuľka 2: Porovnanie základných ukazovateľov

Krajina	Počet NP	Verejné pozemky	Konflikty záujmov	Jednotná správa
Slovensko	9	52 %	Lesníctvo, ekonomické záujmy	Nie*
Maďarsko	10	100 %	Lesníctvo, poľnohospodárstvo	Áno
Fínsko	40	100 %	Žiadne	Áno
Česko	4	93 %	Turizmus, poľnohospodárstvo	Áno
Slovinsko	1	46 %	Viacnásobné	Nie
Nemecko	16	85 %	Lesníctvo, poľovníctvo, infraštruktúra	Nie
Švajčiarsko	1	Kompenzovaný prenájom	žiadne – úplná ochrana	Áno

* v súčasnosti (2025) Áno

1.2 Inštitúcie

1.2.1 Medzinárodná únia na ochranu prírody

IUCN – International Union for Conservation of Nature (Medzinárodná únia na ochranu prírody) je najväčšia a najstaršia globálna organizácia zameraná na ochranu prírody a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov, založená v r. 1948 so sídlom v Švajčiarsku. Má viac ako 1400 členov zo 170+ krajín, vrátane vlád, mimovládnych organizácií, vedeckých inštitúcií a komunitných organizácií.

Posudzuje stav prírody a biodiverzity – najznámejší je tzv. Červený zoznam ohrozených druhov (IUCN Red List). Podporuje ochranu chránených území a vytvára globálne štandardy pre ich správu.

Publikuje vedecké správy a odporúčania pre environmentálnu politiku. Spolupracuje s OSN, vládami a odborníkmi na tvorbe zákonov a stratégií pre ochranu životného prostredia. Koordinuje veľké globálne projekty, napríklad v oblasti klimatickej zmeny, udržateľného rybolovu, lesného hospodárstva a vodných ekosystémov. Vytvára a aktualizuje tzv. červený zoznam IUCN, ktorý klasifikuje rastliny a živočíchy podľa stupňa ohrozenia – od "menej ohrozený" až po "vyhynutý". Je to najuznávanejší systém hodnotenia druhov na svete.

Slovensko je členom IUCN, a medzi slovenských členov patria niektoré univerzity, výskumné inštitúcie a organizácie, ktoré sa venujú ochrane prírody.

V súvislosti s turizmom v národných parkoch je IUCN veľmi relevantná autorita, pretože vytvára globálne štandardy a odporúčania, ako má byť turizmus v chránených územiach udržateľný a šetrný k prírode. Kľúčové body IUCN v súvislosti s turizmom v národných parkoch sú:

1. Kategorizácia chránených území
   IUCN definuje 6 kategórií chránených území – národné parky patria najčastejšie do Kategórie II, ktorá má hlavný cieľ: Ochrana prírody a zároveň umožnenie rekreačného využívania a turizmu bez negatívneho dopadu. Turizmus je v tejto kategórii povolený, ale musí byť dobre manažovaný a nekonfliktný s ochranou prírody.

2. Ponuka IUCN
   IUCN poskytuje návody a príručky, ako zaviesť ekoturizmus a minimalizovať dopady na prírodu. Príklady dobrej praxe z národných parkov po celom svete (napr. obmedzovanie počtu návštevníkov, vytváranie ekologických infraštruktúr, zapájanie miestnych komunít). Indikátory a metodiky na meranie udržateľnosti turizmu.

3. Zapojenie miestnych komunít
   IUCN kladie dôraz na to, aby turizmus prinášal prospech aj miestnym obyvateľom (ekonomicky aj sociálne) a komunity boli zapojené do rozhodovania a správy územia.

4. Riziká, na ktoré IUCN upozorňuje
   Príliš vysoký počet turistov (over-tourism). Zničenie prírodných biotopov (napr. cez neregulované chodníky). Znečistenie a hluk. Vplyv na ohrozené druhy (napr. rušenie počas rozmnožovania).

5. Odporúčané dokumenty IUCN
   Turizmus a manažment návštevníkov v chránených územiach (Tourism and Visitor Management in Protected Areas) " – podrobný manuál pre správcov národných parkov. Kľúčové myšlienky IUCN: Turizmus môže byť prínosom, ale len vtedy, ak sa riadi udržateľne. Potrebné je plánovanie, zber údajov a manažment návštevníkov. Treba vytvoriť jasné zóny v parku (napr. tichá zóna, turistická zóna, prísne chránené územie). Podpora ekoturizmu a miestnych iniciatív.

6. Usmernenia IUCN pre uplatňovanie kategórií manažmentu chránených území (Guidelines for Applying Protected Area Management Categories)

Národné parky spadajú do Kategórie II – ochrana prírody + rekreácia. Cieľom nie je masový turizmus, ale prírodný zážitok bez rušenia biodiverzity. Turizmus je povolený len vtedy, ak je v súlade s ochranou prírody, je udržateľne regulovaný (napr. limity počtu ľudí) a má vzdelávací aspekt.
Smernica IUCN pre plánovanie a manažment - Udržateľný cestovný ruch v chránených územiach (Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management) poskytuje nasledovné významné odkazy: Zaviesť nástroje hodnotenia dopadov (napr. LAC – Limits of Acceptable Change). Monitoring návštevnosti a dopadov na prostredie. Vzdelávanie turistov a ich vedenie k rešpektu voči prírode. Spolupráca so samosprávou, občanmi a podnikateľmi.

7. Zhrnutie konkrétnych odporúčaní IUCN pre slovenské národné parky
   Zónovanie národných parkov
   - Zaviesť jasne vymedzené zóny podľa stupňa ochrany a turistického využitia.
   - Zamedziť vstup do prísne chránených zón, ak to ohrozuje druhy alebo biotopy.

   Riadenie návštevnosti

   - Zbierať dáta o návštevnosti (napr. senzory, počítadlá, drony).
   - Zaviesť rezervačné systémy alebo limity na počet návštevníkov v exponovaných lokalitách.
   - Presmerovať turistov na menej zaťažené trasy.

   Vzdelávanie a komunikácia

   - Informovať návštevníkov o pravidlách pohybu, chránených druhoch, význame územia.
   - Používať interaktívne prvky – aplikácie, náučné chodníky, QR kódy.

   Podpora ekoturizmu a lokálnych komunít

   - Podporovať miestnych sprievodcov, farmárov, remeselníkov.
   - Vytvárať programy eko-certifikácie (napr. pre ubytovanie, aktivity).
   - Vyhýbať sa masovým a komerčne agresívnym formám turizmu.

   Spolupráca so správcami, samosprávami, MVO

   - Zaviesť integrovaný model správy parku, kde sa zúčastňujú aj miestne komunity.
   - Zapojiť neziskový sektor do monitoringu a komunikácie s verejnosťou.

1.2.2 Svetová organizácia cestovného ruchu

UNWTO – Svetová organizácia cestovného ruchu (World Tourism Organization) je globálna špecializovaná agentúra Organizácie Spojených národov (OSN), ktorá sa zameriava na rozvoj, podporu a koordináciu globálneho cestovného ruchu.
Jej poslaním a cieľom je podporovať udržateľný, inkluzívny a etický rozvoj turizmu. Slúži ako platforma pre medzinárodnú spoluprácu; zbiera, analyzuje a zverejňuje štatistiky a výskum v cestovnom ruchu.

Poskytuje aj odborné poradenstvo a usmernenia pre vlády a súkromný sektor. Medzi jej hlavné oblasti činnosti patrí:

1. Udržateľný cestovný ruch v podobe podpory ekologických, sociálnych a ekonomicky zodpovedných foriem turizmu či iniciatívy ako Tourism for SDGs (Sustainable Development Goals).
2. Politika a regulácia prostredníctvom pomoci vládam pri tvorbe národných stratégií cestovného ruchu a odporúčaní k regulácii, bezpečnosti, vízovej politike.
3. Vzdelávanie a inovácie, podpora výskumu, digitálnych riešení, e-learningu, iniciatíva UNWTO Academy a UNWTO Tourism Startup Competition.
4. Zber dát a výskum, zverejňovanie štatistík o svetovom turizme (napr. World Tourism Barometer, Tourism Highlights), vývoj metodiky pre sledovanie turizmu na regionálnej a globálnej úrovni.
5. Etika a zodpovednosť cez prijatie Globálneho etického kódexu pre cestovný ruch, boj proti nadmernému turizmu a podporuje práva komunít.

Slovensko ako členský štát môže využívať odbornú podporu pri tvorbe turizmu (napr. stratégie, dátové nástroje); zapájať sa do medzinárodných iniciatív (napr. eko-turizmus, vidiecky turizmus) a propagovať regióny prostredníctvom programov ako Best Tourism Villages.

1.2.3 Globálna rada pre trvalo udržateľný cestovný ruch

Globálna rada pre trvalo udržateľný cestovný ruch (GSTC – Global Sustainable Tourism Council) je medzinárodná organizácia, ktorá vytvára globálne štandardy pre udržateľnosť v cestovnom ruchu. Cieľom GSTC je určiť čo znamená "udržateľný cestovný ruch" v praxi – nielen ako teória, ale konkrétne zásady, ktoré môžu destinácie, hotely, touroperátori a iné subjekty dodržiavať a certifikovať. Medzi hlavné aktivity GSTC patrí:

1. Definovanie kritérií udržateľnosti (GSTC Criteria)
   GSTC vypracoval 2 hlavné sady kritérií: GSTC Industry Criteria – pre hotely, cestovné kancelárie a ďalších poskytovateľov služieb a GSTC Destination Criteria – pre mestá, regióny a národné parky ako turistické destinácie. Tieto kritériá sa delia do 4 pilierov: udržateľný manažment, sociálno-ekonomické prínosy pre komunitu, kultúrne dedičstvo, environmentálne dopady.

2. Akreditácia certifikačných systémov
   GSTC samo nevydáva certifikáty, ale overuje (akredituje) iné organizácie, ktoré certifikujú ubytovacie zariadenia alebo destinácie – napríklad: EarthCheck, Green Key, Travelife a Biosphere. To zaručuje, že tieto certifikácie sú v súlade s medzinárodnými štandardmi.

3. Vzdelávanie a školenia
   GSTC ponúka online aj osobné kurzy na tému udržateľného turizmu (pre destinácie, firmy, študentov). Trénuje aj auditórov, manažérov a plánovačov. Organizuje regionálne fóra a webináre.

4. Poradenstvo a podpora destinácií
   Pomáha miestnym a národným autoritám (napr. regiónom, národným parkom) aplikovať princípy udržateľnosti ako plánovanie a hodnotenie destinácií, zapájanie komunít a riadenie návštevnosti a monitorovanie.

GSTC je dôležité pre národné parky, pretože je globálne rešpektovaným štandardom, ktorému dôverujú OSN, Európska komisia, svetové značky (Booking, Trip.com). Pomáha odlíšiť skutočne udržateľné projekty od greenwashingu (zelené zavádzanie). Slúži ako nástroj pre samosprávy, národné parky aj podnikateľov, ktorí chcú rozvíjať zodpovedný turizmus.

Aj na Slovensku by správy národných parkov by mohli aplikovať GSTC Destination Criteria ako rámec pre hodnotenie udržateľnosti. Ubytovatelia alebo farmy môžu spolupracovať s certifikačnými partnermi GSTC. A pre samosprávy a regióny je to vstupenka do medzinárodných ekoturistických iniciatív.

1.2.4 EUROPARC Federation

EUROPARC federation je európska federácia národných parkov, prírodných rezervácií a ďalších chránených území. Je to najväčšia sieť organizácií, ktoré sa venujú ochrane prírody a trvalo udržateľnému rozvoju v Európe. Členmi je viac než 400 organizácií z 40+ krajín – správy národných parkov, regionálne úrady, mimovládne organizácie, odborné inštitúcie.

Medzi jej hlavné ciele patrí podpora efektívneho manažmentu chránených území; posilnenie spolupráce medzi členmi naprieč Európou; podpora udržateľného turizmu, ekologického vzdelávania a komunitného rozvoja; vytváranie platforiem na zdieľanie osvedčených postupov.

Medzi kľúčové iniciatívy federácie patrí:

1. Európska charta udržateľného turizmu v chránených územiach (ECST) ako dobrovoľný certifikačný systém, ktorý pomáha správcom území rozvíjať turizmus v súlade s ochranou prírody. Cieľom je vytvoriť "lepšie miesta na život aj na návštevu". Zapája miestne komunity, podnikateľov a samosprávy.

2. Junior Ranger Programme ako vzdelávací program pre mladých ľudí vo veku 12–18 rokov, ktorí sa učia o ochrane prírody a aktívne sa zapájajú do činností v národných parkoch.

3. TransParcNet & Europarc Conference - siete a podujatia, ktoré spájajú odborníkov a správcov parkov na výmenu skúseností a inovácií.

Členstvo v EUROPARC môže pomôcť slovenským národným parkom pripojiť sa k prosperujúcej sieti profesionálov z chránených území. Môžu zároveň získať politické zastúpenie na úrovni EÚ. Medzi ďalšie benefity patrí zdieľanie skúseností a učenia sa od iných manažérov chránených území v celej Európe; využívanie neobmedzeného prístupu k zdrojom EUROPARC, vrátane webinárov, prípadových štúdií, workshopov a ďalších; účasť v jednej alebo viacerých komisiách EUROPARC; získať zľavy na podujatia EUROPARC či voľný prístup na každoročný seminár Siggen. A čo je najdôležitejšie, podporiť poslanie EUROPARC dosiahnuť trvalo udržateľnú prírodu, ktorú si ľudia vážia.

1.2.5 Výbor pre cestovný ruch pri OECD

Cieľom Výboru pre cestovný ruch pri OECD (OECD – Tourism Committee) je podpora inovatívneho, inkluzívneho a udržateľného rozvoja cestovného ruchu ako súčasti hospodárskeho rastu a regionálneho rozvoja.

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) zohráva dôležitú úlohu v oblasti tvorby politík, najmä v sektore cestovného ruchu. Vyvíja politické rámce a odporúčania, ktoré sú určené pre členské štáty v oblastiach ako je udržateľný turizmus, inovácie a digitalizácia, obnova po krízach vrátane pandémie COVID-19 či regionálny rozvoj so zameraním na podporu malých a stredných podnikov.

Jednou z kľúčových činností OECD je aj systematický zber a analýza dát. Organizácia každé dva roky publikuje vlajkovú správu „OECD Tourism Trends and Policies", ktorá poskytuje prehľady o výdavkoch, zamestnanosti a príjmoch v cestovnom ruchu v jednotlivých krajinách. Zároveň obsahuje prípadové štúdie, ktoré prezentujú dobré praxe a úspešné prístupy členov OECD.

OECD zároveň kladie dôraz na podporu zodpovedného turizmu. Vo svojich odporúčaniach vyzýva na integráciu ochrany prírody, klimatických cieľov a zapojenia miestnych komunít do plánovania a realizácie turistických aktivít. V tejto oblasti spolupracuje s medzinárodnými organizáciami ako UNWTO, WTTC, Európska komisia a ďalšími relevantnými partnermi.

Dôležitou platformou OECD je aj fórum pre dialóg a výmenu skúseností. Organizácia pravidelne pripravuje stretnutia ministrov, odborníkov a predstaviteľov praxe s cieľom podporiť medzištátnu výmenu inovácií a overených riešení, ktoré môžu zefektívniť rozvoj turizmu.

Pre Slovensko znamená členstvo v OECD množstvo príležitostí. Môže využiť odporúčania OECD pri tvorbe národných a regionálnych stratégií cestovného ruchu. Slovenské ministerstvo zodpovedné za turizmus sa zúčastňuje rokovaní výboru, čím získava prístup k aktuálnym poznatkom a možnosť ovplyvniť diskusiu. Lokálne iniciatívy, napríklad spolupráca medzi národnými parkami a podnikateľmi, môžu byť zosúladené s odporúčaniami OECD, čím sa zvyšuje ich šanca na úspech pri získavaní európskych grantov. OECD taktiež poskytuje argumentačnú základňu pre potrebu udržateľného financovania národných parkov, napríklad prostredníctvom príjmov z turizmu. Inšpiráciou môže byť aj dôraz na decentralizáciu turizmu a podporu vidieckych oblastí a malých podnikateľov, čo je plne v súlade s cieľmi programov ako INTERREG, LIFE alebo Plán obnovy.

1.2.6 Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru

UNESCO, Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), spravuje zoznam Svetového dedičstva (World Heritage List), ktorý zahŕňa množstvo významných kultúrnych a prírodných lokalít na celom svete. Medzi tieto lokality patria aj viaceré národné parky či chránené územia. Prírodné lokality, ktoré sú zapísané na zozname svetového dedičstva, musia vykazovať výnimočnú univerzálnu hodnotu (OUV – Outstanding Universal Value), ktorú je potrebné chrániť aj pri rozvoji cestovného ruchu.

UNESCO považuje turizmus za potenciálny nástroj ochrany, nie za hrozbu. Zdôrazňuje, že vhodne riadený turizmus môže prispievať k ochrane lokalít prostredníctvom generovania finančných prostriedkov (napríklad cez vstupné poplatky či partnerstvá), zvyšovania povedomia o význame

ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva a vytvárania pracovných príležitostí pre miestne komunity. Zároveň však platí, že turizmus nesmie ohroziť ekologickú rovnováhu danej lokality.

Podľa UNESCO udržateľný turizmus zahŕňa komplexný prístup k riadeniu návštevníkov, dôslednú ochranu kultúrnych a prírodných hodnôt a minimalizáciu vplyvov na životné prostredie. Dôležitou súčasťou tohto prístupu je aj participácia miestnych komunít, ktoré by mali byť priamo zapojené do procesov plánovania a správy turizmu.

Na podporu udržateľného rozvoja turizmu v lokalitách svetového dedičstva UNESCO vytvorilo viaceré dokumenty a nástroje. Program World Heritage Sustainable Tourism Programme (WH+STP) pomáha pri tvorbe návodov a politík pre udržateľný turizmus, podporuje správcov lokalít pri plánovaní a spája rozvoj s ochranou. Praktickou pomôckou je aj príručka „Managing Tourism at World Heritage Sites", ktorá slúži ako nástroj pre tvorbu návštevníckych plánov, zapájanie komunít, hodnotenie dopadov turizmu a zvládanie kríz, ako sú napríklad klimatické hrozby či masový turizmus.

Medzi princípy, ktoré UNESCO kladie na turizmus v lokalitách svetového dedičstva, patrí predovšetkým zásada „Do no harm" – teda že turizmus nesmie poškodiť hodnoty danej lokality. Zachovanie autenticity a integrity je pritom rovnako kľúčové ako dlhodobé plánovanie, ktoré kladie dôraz skôr na kvalitu ako kvantitu návštevníkov.

Na Slovensku sa nachádza šesť lokalít zapísaných do zoznamu svetového dedičstva, z ktorých jedna – Karpatské bukové pralesy v Národnom parku Poloniny – má prírodný charakter. Hoci ostatné národné parky nie sú súčasťou tohto zoznamu, môžu pri svojej činnosti využiť princípy a metodiky UNESCO, najmä pri riadení návštevnosti. Majú tiež možnosť vytvárať návštevnícke manažment plány, uchádzať sa o certifikácie a čerpať podporu z programov UNESCO, ako je napríklad iniciatíva Človek a biosféra (MAB), pokiaľ spĺňajú príslušné kritériá.

1.2.7 DG GROW

Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre vnútorný trh, priemysel, podnikanie a malé a stredné podniky (DG GROW – Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs) zohráva kľúčovú úlohu pri podpore udržateľného cestovného ruchu v chránených oblastiach Európy. Jeho cieľom je zosúladiť hospodársky rast s ochranou životného prostredia a sociálnou inklúziou.

Hlavné iniciatívy DG GROW v oblasti udržateľného turizmu:

1. Spôsob transformácie cestovného ruchu (Transition Pathway for Tourism)
   Vo februári 2022 DG GROW zverejnilo túto stratégiu, ktorá identifikuje 27 oblastí opatrení na podporu zelenej a digitálnej transformácie a zvýšenie odolnosti európskeho turizmu. Táto stratégia kladie dôraz na udržateľné postupy v chránených oblastiach.

2. Spolupráca s odbornými skupinami
   DG GROW spolupracuje s organizáciami, ako je Federácia EUROPARC, ktorá spravuje Európsku chartu udržateľného turizmu v chránených oblastiach (ECST). Táto charta poskytuje rámec pre udržateľný turizmus v chránených oblastiach a DG GROW podporuje jej uznanie na inštitucionálnej úrovni EÚ.

3. Monitorovanie a podpora
   DG GROW spolu s Spoločným výskumným centrom (JRC) vyvinulo EU Tourism Dashboard, nástroj na podporu zelenej a digitálnej transformácie turistického sektora. Tento nástroj zahŕňa indikátory, ktoré pomáhajú monitorovať udržateľnosť turizmu v chránených oblastiach.

Tieto iniciatívy zdôrazňujú záväzok DG GROW podporovať turizmus, ktorý rešpektuje a chráni prírodné dedičstvo Európy, pričom prispieva k hospodárskemu rastu a sociálnej inklúzii.

1.2.8 Európska cestovná komisia

Európska cestovná komisia (ETC – European Travel Commission) je nezisková organizácia, ktorá zastupuje a propaguje Európu ako turistickú destináciu na svetových trhoch mimo Európy – napríklad v USA, Kanade, Číne, Japonsku či Brazílii. Jej členom je aj Slovakia travel.

1.2.9 Sieť európskych regiónov pre konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch

Sieť európskych regiónov pre konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch (NECSTouR - Network of European Regions for Competitive and Sustainable Tourism) je európska sieť regionálnych orgánov zodpovedných za cestovný ruch, ktorá podporuje udržateľnosť a konkurencieschopnosť v európskych turistických destináciách. Slovensko nie je členom.

2 Slovenský rámec

Analýza slovenského prostredia v súvislosti s témou udržateľný turizmus v národných parkoch, s dôrazom na NP Slovenský raj, poukazuje na spleť legislatívnych noriem, stratégií a rozvojových dokumentov. Tieto zdroje poskytujú viacero rámcov a východísk pre formovanie udržateľného prístupu k turizmu v chánených územiach.

2.1 Slovenský legislatívny rámec

2.1.1 Zákon o podpore cestovného ruchu

Zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu síce nepriamo, no významne ovplyvňuje turizmus v národných parkoch. Jeho ustanovenia majú dopad na rozvoj cestovného ruchu v chránených územiach, vrátane samotných národných parkov. Medzi pozitívne aspekty patrí najmä dôraz na podporu trvalo udržateľného cestovného ruchu (§ 4, § 11, § 15), čo je v súlade s potrebou ochrany prírodných hodnôt týchto území. Zákon kladie dôraz na spoluprácu s Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky, čím vytvára priestor na zosúladenie záujmov ochrany prírody a rozvoja turizmu.

Ďalším významným prvkom je možnosť vytvárania krajských a oblastných organizácií cestovného ruchu, ktoré môžu pôsobiť aj na území národných parkov. Tieto organizácie majú potenciál tvoriť a propagovať produkty turizmu, ktoré sú v súlade so zásadami udržateľnosti. V praxi to znamená spoluprácu s obcami a miestnymi podnikateľmi, ako aj plánovanie aktivít rešpektujúcich prírodné dedičstvo – napríklad rozvoj ekoturizmu, tematických chodníkov či organizovanie pozorovania zveri.

Zákon taktiež podporuje regionálne plánovanie a vyžaduje vypracovanie koncepčných dokumentov, ako sú stratégie rozvoja, ročné plány aktivít a monitorovacie správy. Tieto nástroje umožňujú lepšiu integráciu environmentálnych hľadísk do plánovania turizmu a posilňujú systematický prístup k jeho riadeniu.

Na druhej strane, zákon má aj určité slabé miesta, pokiaľ ide o národné parky. Jedným z najzásadnejších nedostatkov je absencia výslovného vymedzenia národných parkov ako osobitných území. Zákon nemení ich štatút a neurčuje konkrétne pravidlá pre turizmus v týchto oblastiach, čo ponecháva túto problematiku na iné právne predpisy, najmä zákon o ochrane prírody a krajiny. Ďalším rizikom je možný konflikt medzi podporou investičných zámerov, ako je rozširovanie turistických stredísk, a ochranou prírodných hodnôt. Ak tieto záujmy nie sú riadne zosúladené, môže dôjsť k ohrozeniu prírodného prostredia. Ekonomická motivácia miestnych aktérov pritom niekedy preváži nad environmentálnymi prioritami.

Z hľadiska podpory udržateľného turizmu v národných parkoch sa odporúča dôsledne prepojiť rozvojové koncepcie cestovného ruchu s plánmi ochrany prírody. Kľúčové je aj aktívne zapojenie správ národných parkov do rozhodovacích procesov, ktoré sa týkajú činnosti oblastných a krajských organizácií. Osobitnú pozornosť by mal získať ekoturizmus, ako preferovaný model cestovného ruchu, a zároveň je potrebné podporovať infraštruktúru šetrnú k prírode – ako sú nenáročné chodníky, drevené informačné tabule či ekologické formy ubytovania.

Zhrnuté, slovenský zákon o podpore cestovného ruchu vytvára základný rámec pre rozvoj turizmu, avšak v porovnaní s niektorými európskymi krajinami mu chýba výraznejšie zameranie na udržateľný turizmus v národných parkoch. Lepšia regulácia návštevnosti, integrácia ochrany prírody do plánovania turizmu a prehĺbená spolupráca s miestnymi komunitami by mohli výrazne prispieť k dosiahnutiu rovnováhy medzi rozvojom a ochranou prírodného dedičstva Slovenska.

2.1.2 Zákon o ochrane prírody

Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny z pohľadu turizmu v národných parkoch vytvára silný ochranný rámec, ktorý podporuje udržateľný turizmus v súlade s ochranou prírodného dedičstva, zabezpečuje reguláciu a kontrolu turistických aktivít prostredníctvom návštevných poriadkov a záväzných stanovísk a poskytuje legislatívne nástroje na prevenciu a obmedzenie negatívnych vplyvov turizmu. Na druhej strane, zákon môže pôsobiť rigídne pre subjekty rozvíjajúce turizmus, pokiaľ nie sú nastavené jasné procedúry a koordinácia medzi ochranármi a turistickými aktérmi.

Už samotné základné princípy zákona, zakotvené v jeho prvých paragrafoch (§ 1 a § 2), zdôrazňujú ochranu prírody ako činnosť vo verejnom záujme a zároveň podporujú trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov. Takýto prístup vytvára legislatívne východisko pre rozvoj ekoturizmu a iných foriem regulovaného turizmu, ktoré rešpektujú ekologickú rovnováhu a ochranu prírodných procesov.

Národné parky, ako územia s najvyššími stupňami ochrany, sú podrobené prísnemu režimu. V rámci štvrtého a piateho stupňa ochrany (§ 11–16) platia výrazné obmedzenia týkajúce sa voľného pohybu osôb, zakladania ohňa, táborenia, a tiež organizovania hromadných podujatí bez príslušného súhlasu (§ 13–15). Tieto obmedzenia majú zásadný význam pre zachovanie ohrozených biotopov, prevenciu erózie a ochranu živočíšnych druhov pred rušivými vplyvmi. V prípade piateho stupňa ochrany (§ 16) sú akékoľvek činnosti, vrátane výstavby, pasenia dobytka či iných zásahov, úplne zakázané, čím sa prakticky vylučuje akýkoľvek intenzívny turizmus.

Kľúčovým nástrojom riadenia pohybu návštevníkov a organizovania turistických aktivít je návštevný poriadok (§ 20). Tento dokument slúži na reguláciu všetkých činností súvisiacich s cestovným ruchom vrátane dopravy, organizovaných podujatí či individuálnej turistiky. Umožňuje tak zosúladiť ciele ochrany prírody s požiadavkami rozvoja turizmu v danom území.

Zákon ďalej zabezpečuje, aby sa ochrana prírody uplatňovala aj v procese územného plánovania a pri realizácii výstavby, vrátane turistickej infraštruktúry, ako sú cyklotrasy, ubytovacie zariadenia alebo lanovky. Orgán ochrany prírody zohráva v týchto procesoch významnú úlohu, keďže ako dotknutý orgán vydáva záväzné stanoviská k týmto zámerom (§ 9). Povinnosť úzkej spolupráce s ďalšími orgánmi verejnej správy zabezpečuje, že environmentálne hľadiská sú neoddeliteľnou súčasťou každého rozhodovania týkajúceho sa turizmu v chránených územiach (§ 10).

2.1.3 Zákon o lesoch

Zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch nepriamo podporuje udržateľný turizmus, ak rešpektuje ekologické limity, nezasahuje do najcitlivejších zón (napr. pralesy, CHKO, ochranné lesy) a ak je v súlade s princípmi trvalo udržateľného hospodárenia.

Zákon o lesoch upravuje viaceré aspekty, ktoré majú priamy alebo nepriamy vplyv na rozvoj udržateľného turizmu, najmä v národných parkoch. Už v § 2 zákona sa medzi tzv. mimoprodukčné funkcie lesov výslovne zaraďuje aj rekreačná, prírodoochranná, zdravotná, kultúrna a výchovná funkcia. Toto ustanovenie predstavuje právny základ pre využívanie lesov na rekreačné účely, pokiaľ takéto aktivity prebiehajú v súlade s princípmi trvalo udržateľného hospodárenia. Znamená to, že rekreácia je vnímaná ako legitímna funkcia lesa, a to aj v chránených územiach.

Trvalo udržateľné hospodárenie je kľúčovým konceptom zákona, pričom v § 2 písm. i) sa definuje ako hospodárenie, ktoré zachováva biologickú diverzitu, odolnosť lesov a ich schopnosť plniť rôzne funkcie. Z pohľadu turizmu to znamená, že všetky aktivity v lesoch by mali byť nastavené tak, aby neprekračovali ekologické limity územia, chránili existujúce biotopy, minimalizovali environmentálne zaťaženie a prispievali k dlhodobo udržateľnému rozvoju.

Zákon sa venuje aj otázke využitia lesných pozemkov na iné než hospodárske účely, konkrétne v §§ 5 až 9. Ide najmä o prípady, keď je zámerom výstavba turistickej alebo rekreačnej infraštruktúry. V § 7 sa stanovuje, že takáto výstavba je možná len na základe rozhodnutia o vyňatí pozemku z plnenia funkcií lesa. Toto rozhodnutie musí byť sprevádzané podmienkami, ktoré zaručia ochranu prírody a krajiny, čím sa zabezpečuje rovnováha medzi rozvojom infraštruktúry a ochranou prírodného prostredia.

Nasledujúca tabuľka zhrňuje praktické dôsledky zákona o lesoch pre rozvoj turizmu v národných parkoch.

Tabuľka 3: Zhrnutie pre prax – zákon o lesoch

Aspekt	**Súvislosť so zákonom o lesoch**
Rekreácia v národných parkoch	Legálne povolená ako „mimoprodukčná funkcia" lesa
Udržateľný turizmus	Zlučiteľný s princípom trvalo udržateľného hospodárenia
Výstavba infraštruktúry	Možná len so súhlasom orgánu štátnej správy
Ochrana biodiverzity	Podmienka akýchkoľvek zásahov do lesných porastov a pôdy
Právo vstupu	Neregulované priamo zákonom, ale podlieha iným predpisom v CHÚ

2.1.4 Zákon o územnom plánovaní

Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní je významným nástrojom pre podporu udržateľného turizmu v národných parkoch, keďže umožňuje integrované plánovanie turizmu v súlade s ochranou prírody, zapojenie samospráv a obcí do plánovania s regionálnym presahom a vytvára právne mantinely, ktoré chránia citlivé územia pred nadmerným alebo nevhodným rozvojom.

Jadro samotného plánovania predstavuje princíp udržateľného územného rozvoja, ktorý je výslovne zakotvený v § 2 zákona. Územné plánovanie sa tu chápe ako činnosť, ktorá zabezpečuje rozvoj v súlade s ochranou životného prostredia, prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva. V § 3 je zároveň zdôraznené, že využívanie územia má byť etické, estetické, bezpečné a efektívne, pričom by mal byť zohľadnený aj rekreačný potenciál krajiny. To vytvára základ pre plánovanie turistickej infraštruktúry, ktorá rešpektuje prírodné a kultúrne hodnoty.

Zákon sa osobitne venuje národným parkom, ktoré sú definované ako „osobitné územia" v § 5 písm. b). Takéto územia sú významné z hľadiska ochrany prírody a krajiny a podliehajú špecifickým podmienkam pri priestorovom usporiadaní a funkčnom využití. V praxi to znamená, že akýkoľvek

rozvoj turistickej infraštruktúry v národných parkoch musí byť v súlade s cieľmi ochrany prírody a zachovania krajinného rázu.

Zvláštny význam má územný plán mikroregiónu, ktorému sa venuje § 21. Tento dokument má integrovať nielen ochranu prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva, ale aj rozvoj cestovného ruchu, pričom musí súčasne zabezpečiť podmienky udržateľného rozvoja. Takéto plánovanie na regionálnej úrovni umožňuje presné a citlivé zohľadnenie miestnych špecifík a zároveň koordináciu medzi viacerými obcami či územiami v rámci národných parkov.

Dôležitým prvkom zákona je tiež podpora koordinácie medzi obcami a samosprávnymi krajmi. Tieto subjekty majú povinnosť zohľadniť regionálne a národné priority v ochrane územia a spolupracovať pri tvorbe územných plánov mikroregiónov – napríklad v oblastiach ako Slovenský raj alebo Poloniny. Súčasťou plánovacieho procesu je aj hodnotenie dopadov rozvojových zámerov na životné prostredie a ich integrácia do výsledných plánovacích dokumentov.

Veľký dôraz sa kladie aj na ekologickú stabilitu a podporu zelenej infraštruktúry. V §§ 3 a 4 zákon vyžaduje zachovanie biodiverzity a ekologickej konektivity krajiny, čo má zásadný význam pri navrhovaní turistických trás, odpočívadiel, parkovísk či informačných centier v národných parkoch. Každý zásah do prírodného prostredia musí byť v súlade s týmito zásadami, aby bola zabezpečená rovnováha medzi ochranou a využívaním územia.

Z praktického hľadiska zákon poskytuje právny rámec, ktorý umožňuje systematické a ekologicky plánovanie turistickej infraštruktúry v súlade s ochranou prírody. Zároveň umožňuje vylúčiť nežiaduce formy zástavby alebo nevhodné činnosti z území národných parkov. V rámci územného plánovania môžu byť konkrétne lokality určené pre určité funkcie, ako je turistika alebo cykloturistika, zatiaľ čo developerská výstavba alebo iné nežiaduce aktivity môžu byť vopred vylúčené.

2.1.5 Zákon o podpore regionálneho rozvoja

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja vytvára rámec, ktorý môže byť využitý aj na podporu udržateľného turizmu v národných parkoch, ale je potrebné, aby bol tento cieľ explicitne premietnutý do regionálnych stratégií a programov rozvoja (napr. cez špecifické opatrenia pre ochranu prírody a podporu ekologických foriem turizmu).

Jedným z pozitívnych prvkov tohto zákona je zásada udržateľného rozvoja, ktorá je definovaná v § 2 písm. g) ako súčasť partnerstva medzi rôznymi aktérmi. V praxi to znamená, že všetky rozvojové iniciatívy – vrátane tých turistických – by mali byť realizované v súlade s princípmi udržateľnosti a ochrany prírodného prostredia. Zákon zároveň kladie dôraz na štruktúrované plánovanie. Programy rozvoja vyšších územných celkov a obcí musia obsahovať tri základné časti. Prvou je analytická časť, ktorá hodnotí východiskovú situáciu, riziká a limity využívania územia. Nasleduje strategická časť, ktorá stanovuje ciele a priority smerujúce k vyváženému rozvoju. Tretia, programová a realizačná časť, obsahuje konkrétne aktivity a opatrenia, ktoré môžu zahŕňať aj podporu udržateľného turizmu.

Z hľadiska financovania zákon otvára priestor na využívanie dotácií z fondov Európskej únie, čo umožňuje podporiť aj infraštruktúru pre ekologický a prírode blízky turizmus. Rovnako dôležitá je podpora spolupráce medzi verejnou správou, podnikateľským sektorom a mimovládnymi organizáciami. Vznik partnerstiev – najmä s environmentálnymi mimovládnymi subjektmi – môže posilniť rozvoj ekoturizmu a zlepšiť implementáciu ochranných opatrení v praxi.

V oblasti územnej spolupráce zákon predpokladá, že subjekty ako regionálne rozvojové agentúry či euroregióny budú aktívne podporovať projekty zamerané na rozvoj regiónov. Do tejto kategórie je možné zaradiť aj iniciatívy podporujúce ekologický turizmus, ktorý spája ekonomický prínos pre región s ochranou jeho prírodného dedičstva.

Zároveň však zákon obsahuje určité obmedzenia, ktoré z pohľadu rozvoja udržateľného turizmu predstavujú riziko. Jedným z problémov je všeobecnosť formulácií – pojem „udržateľný rozvoj" nie je špecifikovaný v kontexte prírodného turizmu, ochrany biodiverzity alebo potreby rešpektovať špecifiká národných parkov. Zákon sa primárne orientuje na všeobecný regionálny rozvoj a len nepriamo sa dotýka chránených území. Bez jasne stanovených mechanizmov ochrany existuje riziko, že záujmy hospodárskeho rastu prevážia nad potrebou ochrany prírody, čo by mohlo viesť k degradácii citlivých oblastí.

Aby zákon mohol účinnejšie podporovať udržateľný turizmus v národných parkoch, bolo by vhodné doplniť ho o sektorové stratégie zamerané na zelený a prírodný turizmus. Zároveň by mali byť stanovené jednoznačné environmentálne limity pri tvorbe rozvojových programov a zavedená povinnosť hodnotiť vplyv plánovaných aktivít na chránené územia. Takéto kroky by zabezpečili, že regionálny rozvoj bude v skutočnosti nielen ekonomicky prínosný, ale aj environmentálne zodpovedný.

2.2 Stratégie, koncepcie a štúdie na národnej a regionálnej úrovni

2.2.1 Envirostratégia 2030

Envirostratégia 2030 je základný strategický dokument environmentálnej politiky Slovenska. Cieľom je vytvoriť zelenšie, zdravšie a udržateľnejšie Slovensko – vrátane udržateľného využívania území národných parkov (NP).

Jednou z hlavných zásad stratégie je prehodnotenie a zaradenie všetkých národných parkov Slovenska do kategórie IUCN II, čo predstavuje medzinárodne uznávaný štandard pre chránené územia. Do roku 2024 má dôjsť k tomuto zaradeniu a postupne, do roku 2025, by malo byť minimálne 50 % každého národného parku vyčlenených ako bezzásahové územia. Tento podiel má do roku 2030 narásť na 75 %. Kľúčovým nástrojom k dosiahnutiu týchto cieľov je zonácia, ktorá má zabezpečiť jasné oddelenie jadrovej zóny – teda územia bez zásahov – od ochranných pásiem. Súčasťou tohto prístupu je aj plánované vylúčenie ťažby dreva a obmedzenie rozvojových aktivít, ktoré by mohli byť v rozpore s ochranou prírody.

Stratégia zároveň kladie dôraz na nové finančné mechanizmy. Zavádza sa koncept platieb za ekosystémové služby, ktoré zahŕňajú aj prínosy rekreácie, biodiverzity či čistej vody. Ekonomická hodnota týchto služieb, vrátane cestovného ruchu, bude predmetom hodnotenia – ako to dokazuje napríklad štúdia ochoty platiť za služby prírody v TANAP-e alebo Slovenskom raji.

Podporované formy turizmu sú v súlade s princípmi trvalej udržateľnosti. Prioritu majú formy ako ekoturizmus, nízkoemisný a prírode blízky cestovný ruch, ako aj vzdelávací a vedecký turizmus, ktorý využíva národné parky ako priestor pre environmentálne poznávanie. Zážitkové aktivity, ako turistika, cyklistika či pozorovanie prírody, sú vítané, pokiaľ nenarušujú ekologickú rovnováhu územia.

Na druhej strane, stratégia upozorňuje aj na riziká. Zimný turizmus s vysokou uhlíkovou stopou, ako je napríklad zasnežovanie alebo výstavba veľkých lyžiarskych rezortov, nie je podporovaný. Nová infraštruktúra bude povolená len vtedy, ak bude plne rešpektovať princípy ochrany biotopov a zonáciu národných parkov.

Dôležitým krokom je aj reforma správy národných parkov. Cieľom je vytvoriť jednotnú a efektívne fungujúcu správu pod jednou autoritou, ktorá bude mať dostatočné personálne a finančné kapacity. Prepojenie medzi ochranou prírody a cestovným ruchom bude založené na zmluvnej starostlivosti a aktívnej participácii obcí, ktorých územia do národných parkov zasahujú.

Osobitnú pozornosť venuje stratégia aj komunikácii a zapojeniu verejnosti. Zvýšenie povedomia o význame prírodného dedičstva sa má dosiahnuť prostredníctvom návštevníckych centier, environmentálneho vzdelávania a výchovy. Turizmus sa tak stáva nielen nástrojom ekonomického rozvoja, ale aj prostriedkom na šírenie poznania a úcty k prírode.

Tabuľka 4: Zhrnutie Envirostratégie 2023 pre turizmus v národných parkoch

Oblasť	**Postoj Envirostratégie 2030**
Masový turizmus	Obmedzovaný
Ekoturizmus a poznávanie	Podporovaný
Infraštruktúra	Povolená len citlivo
Správa NP	Reforma a jednotné riadenie
Financovanie	Ekosystémové služby, rozpočet štátu
Bezzásahové zóny	Zákaz hospodárenia
Participácia	Zohľadnenie obcí a vlastníkov

2.2.2 Národná stratégia ochrany biodiverzity a Akčný plán

Téma udržateľného turizmu v národných parkoch Slovenska je v uvedených dokumentoch riešená pomerne systematicky. Kľúčové oblasti týkajúce sa udržateľného turizmu:

1. Zavedenie ekonomických nástrojov podporujúcich ochranu a turizmus
   Stratégia navrhuje zaviesť poplatky za vstup do chránených území a sprievodcovské služby. Zároveň sa spomína „eko-značka chráneného územia (tzv. branding)", čo je forma certifikácie, ktorá môže byť využitá aj na propagáciu ekologicky citlivého cestovného ruchu

2. Zapojenie miestnych podnikateľov
   Dokument zdôrazňuje potrebu spolupráce s miestnymi komunitami a podnikateľmi pri ochrane prírody, čo je dôležitý pilier pre rozvoj komunitne založeného udržateľného turizmu

3. Dlhodobé a plánované využívanie chránených území
   Udržateľný turizmus je v dokumente implicitne spojený s konceptom dlhodobo plánovaného využívania chránených území, čo znamená vyvažovanie turistických aktivít s ochranou prírody a rešpektovanie zonácie národných parkov

4. Zonácia národných parkov
   Zonácia sa spomína ako nástroj, ktorý umožní lepšie riadenie prístupu verejnosti a turizmu v súlade s ochranou prírody. Jasné vymedzenie zón s rôznym stupňom ochrany umožňuje kontrolu intenzity turizmu.

V oblasti udržateľného turizmu sa kladie dôraz na niekoľko kľúčových opatrení, ktoré majú za cieľ chrániť prírodné bohatstvo a zároveň umožniť jeho zodpovedné využívanie. Prvým krokom je rozvoj infraštruktúry pre návštevníkov. V národných parkoch a na územiach medzinárodného významu, vrátane jaskýň, prebieha budovanie a modernizácia informačných stredísk a návštevníckych centier. Zároveň sa zlepšuje stav náučných chodníkov a oddychových bodov, ktoré sa čoraz častejšie prepájajú s digitálnymi technológiami, ako sú QR kódy či virtuálne trasy.

Ďalšou oblasťou je regulácia turizmu. Zavádza sa systém sprievodcovských služieb, ktoré majú nielen informačnú, ale aj zážitkovú funkciu – napríklad v podobe pobytov v prírode. Tieto opatrenia prispievajú k efektívnemu riadeniu návštevnosti a ochrane prírody. Súčasťou regulácie je aj zavádzanie systému únosnosti turistických centier a hodnotenie vplyvu turizmu na prírodné prostredie.

Dôležitým aspektom udržateľného turizmu je aj zapojenie miestnych komunít a podpora lokálnej ekonomiky. Podporujú sa miestne produkty a značky, vrátane ekologických certifikácií, čo prispieva k ekonomickej stabilite regiónov a zároveň znižuje environmentálnu záťaž. Ochrana biodiverzity sa integruje ako kľúčový prvok do turistického sektora, čím sa vytvára rovnováha medzi rozvojom a ochranou.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje aj výchova a osveta návštevníkov. Vznikajú vzdelávacie programy zamerané na biodiverzitu a fungovanie ekosystémov, ktoré sú prispôsobené rôznym cieľovým skupinám – od detí cez znevýhodnené osoby až po širokú verejnosť. Okrem toho sa pripravujú a distribuujú edukačné materiály, ako sú videá, podcasty či mapy, ktoré sú dostupné prostredníctvom webových stránok a sociálnych sietí.

Stratégia i akčný plán sú zosúladené s:

- Agendou 2030 a SDG (napr. ciele 8.9 a 12.8)
- Globálnym biodiverzitným rámcom (GBF)
- Politikami EÚ (napr. Stratégia EÚ pre biodiverzitu)

Oba dokumenty považujú udržateľný turizmus za dôležitý nástroj nielen ochrany prírody, ale aj podpory miestnych komunít. Prístup zahŕňa kombináciu vzdelávania, infraštruktúry, regulácie, podpory lokálneho podnikania a moderných technológií. Úspech implementácie bude však závisieť najmä od koordinácie medzi sektormi a efektívneho financovania.

2.2.3 Národné parky pre 21. storočie

Štúdia Národné parky pre 21. storočie, ktorú vydal v roku 2022 Inštitút environmentálnej politiky pri MŽP SR uvádza nasledujúce kľúčové zistenia:

1. Významná ekonomická a ekologická hodnota národných parkov

Národné parky na Slovensku predstavujú nielen dôležité prírodné územia, ale aj významný ekonomický potenciál. V letných mesiacoch dosahujú ubytovacie zariadenia v oblastiach s vyšším stupňom ochrany takmer dvojnásobné tržby oproti menej chráneným územiam. Tieto chránené lokality zároveň poskytujú hodnotné ekosystémové služby, ako je čistá voda, ochrana biodiverzity, možnosti rekreácie či stabilizácia klímy. Ekonomická hodnota týchto služieb často prevyšuje príjmy z lesného hospodárstva, najmä z ťažby dreva.

2. Potreba komplexnej reformy a zonácie

Reforma národných parkov, ktorá ich správy transformovala na samostatné právne subjekty pod Ministerstvom životného prostredia SR, vytvára priestor pre lepšie riadenie a ochranu území. Kľúčovým krokom je zavedenie zonácie, ktorá určí územia s rôznou mierou ochrany – od bezzásahových A-zón až po menej prísne chránené zóny. Napriek pokroku zostáva výzvou nevysporiadané vlastníctvo, keďže približne polovica území patrí súkromným subjektom.

3. Neudržateľné financovanie a návrh viacerých príjmových zdrojov

Finančné zabezpečenie národných parkov je momentálne nestabilné, pretože závisí najmä od fondov Európskej únie. Odporúča sa preto stabilizovať a zvýšiť podiel štátneho financovania, ako aj diverzifikovať príjmy. Súčasťou tejto stratégie je aj posilnenie vlastných príjmov samotných národných parkov.

4. Význam spolupráce so súkromnými vlastníkmi

Udržateľná starostlivosť o národné parky si vyžaduje aktívnu spoluprácu so súkromnými vlastníkmi. Zavedenie zmluvnej starostlivosti by umožnilo poskytnúť finančnú motiváciu pre ekologicky šetrné hospodárenie. Zároveň je nevyhnutný kontinuálny dialóg so samosprávami a miestnymi komunitami, ktoré sú dôležitými partnermi pri zabezpečovaní udržateľnosti chránených území.

5. Ekonomický význam cestovného ruchu v národných parkoch

Cestovný ruch v chránených územiach prináša značné ekonomické benefity. Najmä v regiónoch TANAP a NAPANT sa tržby ubytovacích zariadení pohybujú 8- až 11-násobne nad slovenským priemerom. Vyššia miera ochrany má pozitívny dopad aj na tržby počas zimnej sezóny. Naopak, oblasti ako NP Poloniny a Slovenský kras zaostávajú pre nedostatočnú infraštruktúru a geografickú odľahlosť.

6. Vstupné do národných parkov

Odhadovaná ročná návštevnosť národných parkov sa pohybuje medzi 5,5 až 8 miliónmi ľudí, pričom polovica návštev sa sústreďuje vo Vysokých Tatrách. Zavedenie vstupného môže priniesť dvojitý efekt – jednak zabezpečiť financovanie (podľa princípu „užívateľ platí"), a zároveň regulovať nadmernú návštevnosť v najviac zaťažených oblastiach. Spoplatnenie by sa však malo uplatniť len v lokalitách s vysokou návštevnosťou, inak by systém mohol byť stratový.

7. Dane z ubytovania a miestne poplatky

V roku 2020 dosiahli priemerné tržby na obyvateľa v obciach pri národných parkoch 116 €, čo je viac než štvornásobok celoslovenského priemeru. Zavedenie účelovo viazanej dane z ubytovania by mohlo slúžiť ako efektívny nástroj spolufinancovania ochrany týchto území, pričom by výnosy zostávali priamo v regióne.

8. Turistické služby a koncesie

Národné parky môžu ponúkať rozmanité turistické aktivity, ako sú sprievodcovské služby, ferraty či splavy – príkladom je Slovenský raj. Udelenie koncesií podnikateľským subjektom na prevádzku

týchto služieb by mohlo vytvoriť nové príjmy pre správu parkov, pričom by zároveň pomohlo s reguláciou turizmu a propagáciou značky národného parku.

9. Digitálne nástroje na správu návštevnosti

Moderné technológie umožňujú efektívnejšie monitorovanie a riadenie návštevnosti. Príkladom je tzv. turistický semafor, ktorý využíva mobilné dáta na sledovanie pohybu turistov na vybraných trasách. Ďalším nástrojom sú automatizované sčítače, ktoré poskytujú dáta o preťažení trás a umožňujú ich reguláciu.

2.2.4 Národný lesnícky program SR 2025 – 2030

Dokument označuje rekreáciu ako jednu z významných ekosystémových služieb lesov, ktoré majú byť zohľadňované popri produkcii dreva, biodiverzite a sekvestrácii uhlíka. Rekreácia (teda aj turizmus) je teda chápaná ako integrálna súčasť multifunkčného využitia lesov a chránených území.

V súlade s reformou národných parkov dokument predpokladá, že do roku 2025 bude 50 % výmery národných parkov tvoriť bezzásahové územie a do roku 2030 sa táto výmera zvýši na 75 %. Z toho vyplýva dôraz na ochranu prírody, čo môže mať dopad na reguláciu turizmu – najmä v zmysle obmedzenia prístupu alebo sprísnenia pravidiel pohybu návštevníkov

Dokument upozorňuje na zvýšený záujem spoločnosti o lesy a dianie v nich, čo možno interpretovať aj ako rastúci tlak návštevnosti a turizmu Tento trend je vnímaný ako dôvod na adaptáciu lesníckej politiky, no zároveň sa nešpecifikujú konkrétne opatrenia pre udržateľný turizmus v národných parkoch. V SWOT analýze dokumentu je rekreácia označená ako jedna z ekosystémových služieb, ktorej poskytovanie má byť zlepšené popri biodiverzite a produkcii dreva. To naznačuje, že vnímanie lesov ako rekreačného priestoru má pozitívny potenciál – pokiaľ je manažované udržateľne.

Hoci sa turizmus v dokumente implicitne objavuje, chýbajú konkrétne stratégie na:

- reguláciu návštevnosti,
- rozvoj infraštruktúry pre turistov (napr. chodníky, návštevnícke centrá),
- podporu ekoturizmu,
- edukáciu návštevníkov v národných parkoch.

Celkovo dokument vníma rekreáciu a turizmus ako súčasť ekosystémových služieb, ale prioritne sa zameriava na ochranu biodiverzity, zmenu klímy a hospodárenie s drevom. Turizmus v národných parkoch je v tomto dokumente zatiaľ len okrajovou témou bez rozpracovaných cieľov či opatrení, čo môže predstavovať príležitosť pre budúce strategické doplnenie.

2.2.5 Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024–2030

Návrh Koncepcie rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024–2030, schválený v roku 2025, z hľadiska rozvoja cestovného ruchu v Národnom parku Slovenský raj obsahuje nasledujúce body:

1. Postavenie Slovenského raja v rámci Prešovského kraja

Slovenský raj spolu so Spišom patrí medzi subdestinácie s najvyššou atraktívnosťou na rozvoj cestovného ruchu v Prešovskom kraji. Vysoké hodnotenia dosahuje najmä vďaka jedinečným prírodným a kultúrnym zdrojom, medzi ktoré patria chránené územia a pamiatky UNESCO. Podľa kategorizácie atraktívnosti, ktorá zohľadňuje prírodné podmienky, infraštruktúru, ľudský kapitál a ekonomické parametre, sa región Spiša a Slovenského raja zaraďuje medzi najvýznamnejšie oblasti s vysokým potenciálom pre ďalší rozvoj.

2. Strategické smerovanie rozvoja

Rozvoj cestovného ruchu v Slovenskom raji je nasmerovaný na zvyšovanie kvality už existujúcich turistických stredísk. Kľúčové je pritom zachovanie únosnosti územia a rešpektovanie prírodných a ochranných limitov, aby sa zabránilo degradácii prostredia. Nové ubytovacie a iné zariadenia by mali byť prioritne sústreďované v zastavaných častiach existujúcich lokalít, čím sa minimalizuje negatívny vplyv na voľnú prírodu. Tento prístup podporuje súlad medzi turistickým využívaním a ochranou krajinného charakteru.

3. Ochrana prírody a udržateľnosť

Ochrana prírodného dedičstva Slovenského raja je základným princípom všetkých rozvojových plánov. Dokument zdôrazňuje potrebu dodržiavať najvyšší – piaty stupeň ochrany, ako aj pravidlá zónovania národného parku, pričom osobitná pozornosť sa venuje A-zónam, teda bezzásahovým územiam. Akékoľvek nové investície do turistickej infraštruktúry musia byť dôkladne posudzované z hľadiska únosnosti územia a musia zohľadňovať špecifické environmentálne požiadavky, aby nebol narušený prírodný ráz krajiny.

4. Ciele a opatrenia pre Slovenský raj

Rozvojové ciele pre Slovenský raj sú zamerané na modernizáciu existujúcich zariadení a ich udržateľné využívanie bez potreby rozsiahlej výstavby. Podporuje sa rozšírenie celoročnej ponuky turistických služieb, čo má prispieť k zníženiu sezónnosti cestovného ruchu a zároveň zvýšiť ekonomickú stabilitu regiónu. Dôležité je, aby rozvoj rešpektoval ekologické limity a prispieval k dlhodobej ochrane územia.

5. Zásady rozvoja cestovného ruchu v Národnom parku Slovenský raj

V dokumente sú rozvojové zásady jednoznačne definované: dôraz sa kladie na kvalitatívne zlepšovanie existujúcich služieb, dôslednú ochranu prírody a podporu udržateľného, celoročného turizmu. Každý krok smerujúci k rozšíreniu turistických aktivít musí zároveň zohľadňovať ekologické limity a únosnosť prírodného prostredia, čím sa zabezpečí rovnováha medzi využívaním a ochranou tohto jedinečného územia.

Tabuľka 5: SWOT analýza: Slovenský raj (cestovný ruch), v zmysle Koncepcie CR PSK

Silné stránky	Slabé stránky
• Výnimočné prírodné krásy (tiesňavy, vodopády, rokliny) s vysokou atraktivitou pre turistov • Status Národného parku a prísne ochranné opatrenia (5. stupeň ochrany), ktoré zvyšujú hodnotu destinácie • Známe turistické trasy a značkované chodníky s vysokou návštevnosťou.	• Nedostatočné moderné ubytovacie a stravovacie kapacity v niektorých častiach parku • Sezónnosť cestovného ruchu – dominancia letnej sezóny • Riziko preťaženia najviac navštevovaných lokalít (napr. Prielom Hornádu, Suchá Belá)

• Významné kultúrne a historické pamiatky v širšom regióne (Spišský hrad, pamiatky UNESCO • Dobrá dopravná dostupnosť v rámci regiónu (blízkosť diaľničnej infraštruktúry, železnica, letisko Poprad-Tatry)	• Oslabená koordinácia riadenia návštevnosti a obmedzené kapacity správy parku • Slabá infraštruktúra pre zimné a celoročné aktivity mimo hlavnej turistickej sezóny.
Príležitosti	**Ohrozenia**
• Rozvoj celoročných produktov cestovného ruchu (napr. tematické chodníky, zimné programy, eko-turistika) • Digitalizácia služieb pre návštevníkov (napr. online sprievodcovia, rezervácie, smart turizmus) • Väčšie zapojenie miestnych komunít a podnikov do rozvoja udržateľného cestovného ruchu. • Možnosti čerpania finančných prostriedkov z európskych fondov na ochranu a infraštruktúru • Vzdelávanie a certifikácia sprievodcov a poskytovateľov služieb v oblasti environmentálne udržateľného turizmu.	• Zvyšujúce sa riziko nadmernej návštevnosti a poškodzovania prírody • Klimatická zmena (vplyv na hydrologický režim, vegetáciu, sezónnosť aktivít). • Konflikty medzi ochranou prírody a rozvojovými tlakmi miestnych aktérov • Slabá kontrola nelegálnych aktivít (napr. pohyb mimo vyznačených trás, nevhodné správanie turistov). • Pokles kvality zážitku návštevníkov v prípade nezvládnutia riadenia návštevnosti.

2.2.6 Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v KSK do roku 2027

Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Košickom samosprávnom kraji do roku 2027, schválená v roku 2022, uvádza nasledujúce kľúčové poznatky o rozvoji cestovného ruchu v Národnom parku Slovenský raj.

1. Význam a atraktivita Slovenského raja

Slovenský raj predstavuje jednu z najvýznamnejších a zároveň najnavštevovanejších turistických destinácií v Košickom kraji. Osobitne atraktívna je jeho severná časť, známa oblasťami ako Hornád a množstvom roklín. Tento región je obľúbený pre svoju výnimočnú prírodnú scenériu, ktorú charakterizuje bohatá sieť roklín, vodopádov, jaskýň a riek. Medzi najvyhľadávanejšie prírodné zaujímavosti patria Dobšinská ľadová jaskyňa, Závojový vodopád či rieka Hornád, ktoré spolu vytvárajú jedinečný zážitok pre návštevníkov.

2. Regionálne opatrenia v oblasti Slovenského raja

Z regionálneho hľadiska sa kladie dôraz na rozloženie návštevnosti počas celého roka a rovnomernejšie využívanie celého územia národného parku. Tento prístup má zmierniť sezónne preťaženie a zároveň podporiť udržateľné formy cestovného ruchu, akými sú ekoturizmus, agroturizmus, cykloturistika či bansko-priemyselný turizmus. Prioritou je aj zabezpečenie bezpečnosti turistov a efektívna ochrana prírodného prostredia, čo si vyžaduje reguláciu vstupov do exponovaných oblastí a zlepšenie správy odpadov. Z hľadiska infraštruktúry sa plánujú investície do zlepšenia dopravnej dostupnosti, najmä v južnej časti Slovenského raja, kde je potrebné rozšíriť aj základné turistické zázemie.

3. Identifikované problémy

Napriek vysokej atraktivite územia pretrvávajú viaceré problémy, ktoré bránia jeho plnohodnotnému rozvoju. V južnej časti Slovenského raja je evidentný nedostatok doplnkových služieb, ktoré by mohli zvýšiť komfort návštevníkov a podporiť predĺženie ich pobytu. Ďalšou výzvou je obmedzená dopravná dostupnosť niektorých lokalít, čo sťažuje prístup najmä prostredníctvom verejnej dopravy. Chýba tiež prepojený a komplexný informačný systém o atrakciách a dostupných službách, čo znižuje efektivitu propagácie regiónu ako celku.

4. Perspektívne rozvojové témy

Medzi perspektívne smerovania rozvoja cestovného ruchu patrí podpora filmového turizmu, pričom Slovenský raj ponúka atraktívne prírodné scenérie vhodné pre natáčanie filmov a seriálov. Okrem toho sa kladie dôraz na podporu menších, menej známych lokalít v okolí, čím by sa mohlo dosiahnuť odľahčenie preťažených častí parku. Dôležitými cieľovými skupinami pre budúce rozvojové aktivity sú aj rodiny s deťmi a seniori, ktorí uprednostňujú jednoduchšie turistické trasy, kvalitné služby a pestrú kultúrnu ponuku.

Tabuľka 6: SWOT analýza – Slovenský raj (cestovný ruch), z hľadiska Stratégie CR v KSK

Silné stránky	**Slabé stránky**
• Vysoká atraktivita prírodného prostredia: rokliny, vodopády, jaskyne (napr. Dobšinská ľadová jaskyňa) • Medzinárodné uznanie: niektoré lokality sú zapísané v UNESCO • Značná návštevnosť a povedomie na domácom aj zahraničnom trhu • Rozvinutá sieť turistických chodníkov a ferrátových trás. • Blízkosť dopravných uzlov: Poprad, Spišská Nová Ves	• Sezónnosť návštevnosti (letné mesiace sú výrazne preťažené) • Slabšia infraštruktúra v južnej časti Slovenského raja • Nedostatočná ponuka doplnkových služieb: kultúra, gastronómia, zážitkové programy • Obmedzená dopravná dostupnosť v niektorých oblastiach • Nízka prepojenosť informácií o ponuke a atrakciách (informačný deficit)
Príležitosti	**Ohrozenia**
• Rozvoj celoročnej turistiky: zimná turistika, snežnice, skialpinizmu • Podpora ekoturizmu a agroturizmu. • Filmový a kreatívny cestovný ruch (využitie Slovenského raja ako lokácie • Digitalizácia a inteligentné riadenie návštevnosti (online systémy vstupeniek, monitoring zaťaženosti trás) • Cielenie na nové cieľové skupiny: rodiny s deťmi, seniori	• Preťaženie najviac exponovaných trás a riziko poškodzovania prírody • Klimatická zmena: ovplyvnenie hydrologických a ekosystémových podmienok. • Bezpečnostné riziká pri náraste nekontrolovaného pohybu turistov. • Nízka investičná aktivita v rozvoji doplnkovej infraštruktúry a služieb. • Rast konkurencie iných prírodných destinácií v rámci Slovenska a okolitých krajín.

Stratégia CR KSK konštatuje, že NP Slovenský raj má obrovský prírodný potenciál a vnímanie stabilnej značky, no kľúčové bude:

- riadiť rast návštevnosti udržateľne,
- investovať do rozšírenia služieb a ponuky,
- predĺžiť sezónu a
- ochrániť prírodné bohatstvo pred nadmerným zaťažením.

2.2.7 Koncepcia rozvoja prírodného cestovného ruchu v Banskobystrickom kraji do roku 2030

Národný park Slovenský raj v tomto dokumente nie je predmetom hlavného záujmu. Tento dokument sa totiž výhradne venuje Banskobystrickému kraju (BBSK) a jeho prírodnému cestovnému ruchu a Národný park Slovenský raj sa len okrajovo spomína medzi existujúcimi národnými parkami na území kraja, ale hlavné časti analýzy, rozvojové ciele a opatrenia sa sústreďujú na iné národné parky, ako sú napríklad NAPANT (Nízke Tatry), Veľká Fatra, Muránska planina, Slovenský kras.

NP Slovenský raj v tejto koncepcii vystupuje len ako zmienka medzi existujúcimi veľkoplošnými chránenými územiami (pretože jeho malá časť zasahuje do Banskobystrického kraja), ale jeho rozvoj nie je v dokumente detailne riešený

2.3 Stratégie, koncepcie a štúdie na úrovni NP Slovenský raj

2.3.1 Stratégia rozvoja územia Slovenský raj s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu

Stratégia rozvoja územia Slovenský raj s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu na obdobie 2015 – 2020 (výhľadovo 2025), schválená v roku 2014 si kladie za cieľ zabezpečiť dlhodobý, komplexný a synergický rozvoj územia Národného parku Slovenský raj, ktorý zachová ekologické funkcie ekosystémov, vytvorí podmienky pre udržateľný cestovný ruch a zlepší kvalitu života miestnych obyvateľov.

Stratégia rozvoja územia Slovenský raj na obdobie rokov 2015 – 2020 s výhľadom do roku 2025 sa zameriava na dlhodobý, komplexný a synergický rozvoj tohto územia. Jej cieľom je zabezpečiť rovnováhu medzi ochranou prírody, rozvojom cestovného ruchu a zvyšovaním kvality života miestnych obyvateľov. Dôraz sa kladie na zachovanie ekologických funkcií ekosystémov, vytváranie podmienok pre udržateľný turizmus a na podporu lokálnych komunít.

Slovenský raj je v dokumente vnímaný z troch hlavných perspektív. Prvou je územie pre život, ktoré zahŕňa 18 obcí a ich fungovanie ako obytného priestoru. Druhou je chránené územie, kde sa uplatňujú ekologické limity a súčasne príležitosti vyplývajúce z prírodného bohatstva. Treťou perspektívou je územie ako turistická destinácia – Slovenský raj totiž patrí medzi najnavštevovanejšie národné parky na Slovensku.

Vízia pre rok 2025 predstavuje Slovenský raj ako kvalitné miesto pre život i turizmus. V centre záujmu je zachovanie prírodných hodnôt, podpora životaschopného regiónu s dostupnými pracovnými príležitosťami a vybudovanie silnej marketingovej značky „Slovenský raj". Rozvoj má byť zabezpečený prostredníctvom spolupráce medzi verejným sektorom, podnikateľmi a neziskovými organizáciami.

Stratégia identifikuje aj najvýznamnejšie výzvy, ktoré rozvoj tejto oblasti obmedzujú. Medzi ne patrí slabá dopravná dostupnosť, najmä pokiaľ ide o železničnú a autobusovú dopravu, nedostatok parkovacích miest a cyklotrás, ako aj nevyhovujúci stav ciest nižších tried. Ďalším problémom je

chýbajúca koordinácia medzi aktérmi a dokumentmi ako sú PHSR obcí, územné plány či marketingové aktivity. V niektorých obciach je navyše nízka úroveň verejných a turistických služieb.

Tabuľka 7: Hlavné ciele Stratégie rozvoja územia Slovenského raja

Cieľ	Program
1. Zlepšiť dostupnosť územia	Program 1: Mobilita a cesty
2. Zvýšiť bezpečnosť	Program 2: Bezpečnosť v NP
3. Zlepšiť infraštruktúru a estetiku	Program 3: Vybavenosť a vzhľad sídiel
4. Pripraviť sa na zmenu klímy	Program 4: Adaptácia
5. Využiť krajinárske hodnoty	Program 5: Krajina a lesy
6. Zvýšiť atraktivitu a propagáciu	Program 6: Ponuka a marketing
7. Zvýšiť kompetencie aktérov	Program 7: Vzdelávanie a informácie

Implementácia stratégie má slúžiť ako základ pre programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) obcí, ako aj pre vypracovanie projektových žiadostí a čerpanie finančných prostriedkov z rôznych fondov. Pre efektívne napĺňanie cieľov je potrebné ustanoviť koordinátora stratégie, ktorý však zatiaľ nebol určený. Na meranie pokroku bol navrhnutý systém indikátorov.

Stratégia sa inšpiruje aj zahraničnými skúsenosťami, najmä zo Švajčiarska. Švajčiarsky model kladie dôraz na prírodne a kultúrne orientovaný turizmus, ktorý prepája ochranu a využívanie prírodných zdrojov. Kľúčovými prvkami sú autenticita, vysoká kvalita služieb a aktívne zapojenie miestnej komunity. Súčasťou stratégie je preto aj príručka vytvorená švajčiarskymi partnermi s názvom „Prírodne a kultúrne orientovaný cestovný ruch v Národnom parku Slovenský raj", ktorá slúži ako praktický nástroj pre realizáciu týchto princípov.

2.3.2 Marketingová stratégia destinácie Slovenský raj

Marketingová stratégia destinácie Slovenský raj na obdobie rokov 2015 – 2020, doplnená akčným plánom na roky 2015 – 2016, bola vytvorená v roku 2014 s cieľom zefektívniť marketingovú komunikáciu a zlepšiť postavenie Slovenského raja na trhu cestovného ruchu. Stratégia sa zameriava na rozvoj produktov cestovného ruchu, ich lepšiu dostupnosť, zjednodušenie rezervácií a predaja a zvýšenie viditeľnosti značky „Slovenský raj". Celkovým cieľom je vytvoriť ucelený a konkurencieschopný obraz regiónu ako atraktívnej prírodno-kultúrnej destinácie pre domácich aj zahraničných návštevníkov.

Územie Slovenského raja je v rámci stratégie rozdelené do troch úrovní. Jadro destinácie tvoria obce ako Hrabušice, Smižany, Spišská Nová Ves a Letanovce, ktoré sa nachádzajú priamo v národnom parku alebo v jeho ochrannom pásme. Druhú úroveň predstavujú okolité obce ako Dobšiná, Betliar a Markušovce, ktoré poskytujú doplnkovú ponuku v oblasti ubytovania a stravovania. Do širšieho zázemia destinácie patria mestá a obce ako Levoča, Gelnica, Kežmarok a Telgárt, ktoré rozširujú turistický potenciál regiónu.

Primárna ponuka Slovenského raja je postavená na výnimočnom prírodnom dedičstve – návštevníkov lákajú rokliny, vodopády, kaňony ako Prielom Hornádu či svetoznáma Dobšinská ľadová jaskyňa, zapísaná na zozname UNESCO. V lete dominuje pešia turistika, zatiaľ čo v zime si návštevníci môžu vyskúšať ľadolezenie. Región ponúka aj cykloturistiku, bežkárske trate, možnosti kúpania na

Palcmanskej Maši či rybolov. Dôležitým prvkom je aj kultúrno-historické dedičstvo, vrátane historického mesta Levoča, sakrálnych pamiatok a živých remeselných a folklórnych tradícií.

Sekundárna ponuka zahŕňa ubytovanie v rôznych kategóriách v obciach vnútri národného parku aj v jeho okolí. Okrem toho sú k dispozícii stravovacie zariadenia, podporné služby, turistické informačné centrá či dopravné a parkovacie kapacity, hoci ich kvalita a dostupnosť sa v niektorých lokalitách stále považujú za rezervy. Práve tieto menej rozvinuté časti majú značný potenciál pre ďalší rozvoj služieb.

Hlavným strategickým cieľom je zvýšiť atraktivitu a konkurencieschopnosť destinácie Slovenský raj ako silnej prírodno-kultúrnej značky. Na dosiahnutie tohto cieľa sa sústreďuje na tri prioritné oblasti: zviditeľnenie ponuky prostredníctvom účinnejšej marketingovej komunikácie a public relations, skvalitnenie a rozšírenie samotnej ponuky spolu s jej lepšou dostupnosťou, a zlepšenie možností nákupu produktov a služieb vrátane zavedenia elektronických rezervácií a turistických kariet.

Na podporu týchto cieľov sa využívajú moderné marketingové nástroje. Kľúčovou súčasťou je modernizácia webovej stránky a digitálnych nástrojov, aktívna prítomnosť na sociálnych sieťach a realizácia online kampaní. Turistická karta má návštevníkom ponúknuť zľavy a motivovať ich k dlhšiemu pobytu. Propagácia destinácie zahŕňa aj výrobu moderných propagačných materiálov, účasť na výstavách a veľtrhoch, pričom sa dôraz kladie na jednotnú vizuálnu identitu pod značkou „Rajská kvalita". Nezanedbáva sa ani interný marketing – buduje sa spoločná značka a platforma pre komunikáciu medzi partnermi.

Implementácia stratégie je podmienená zavedením systému indikátorov, ktoré umožnia sledovať dosahovanie cieľov, ako napríklad počet prenocovaní alebo návštevnosť webovej stránky. Financovanie je plánované z kombinácie európskych fondov, štátnych rozpočtov, vlastných príjmov a partnerstiev. Za koordináciu a rozvoj značky sú zodpovední mikroregión Slovenský raj a oblastná organizácia cestovného ruchu.

2.3.3 Plán rozvoja destinácií v pôsobnosti OOCR Slovenský raj & Spiš 2023–2025

Dokument s názvom Plán rozvoja destinácií v pôsobnosti OOCR Slovenský raj & Spiš 2023–2025, vypracovaný Oblastnou organizáciou cestovného ruchu v roku 2022, predstavuje aktualizovanú stratégiu rozvoja turizmu v tomto regióne. Ide o komplexný riadiaci, koordinačný a komunikačný nástroj, ktorého cieľom je zabezpečiť efektívny, koordinovaný a zároveň udržateľný rozvoj cestovného ruchu počas obdobia rokov 2023 až 2025. Dokument nadväzuje na predchádzajúci plán z rokov 2016 – 2018 (s výhľadom do roku 2020) a reflektuje aktuálne potreby regiónu po pandemickom období, ako aj nové výzvy, vrátane dôsledkov klimatickej zmeny.

V centre pozornosti stratégie stoja tri hlavné rozvojové priority. Prvou je posilnenie manažmentu destinácie a zlepšenie koordinácie medzi jednotlivými subjektmi cestovného ruchu. Kľúčovou úlohou v tomto smere je upevniť postavenie OOCR ako hlavného koordinátora aktivít v cestovnom ruchu. Dôležité je tiež presne vymedziť hranice jednotlivých subdestinácií, ako sú Slovenský raj, Poráčska dolina či Hnilecká dolina, a prehĺbiť spoluprácu s miestnymi akčnými skupinami (napríklad MAS Miloj Spiš), mikroregiónmi a správou národného parku.

Druhou prioritou je budovanie silnej značky destinácie a rozvoj produktovej a marketingovej ponuky. Stratégia kladie dôraz na vytvorenie jednotnej a ľahko rozpoznateľnej značky regiónu, ktorá bude podporená rozšírením zážitkovej ponuky, vrátane cykloturistiky a bežkárskych tratí. Pre zlepšenie efektivity marketingu sa plánuje zavedenie systematického zberu štatistík, návštevníckych analýz a výskumu. Súčasťou tejto priority je aj zjednotenie propagačných aktivít cez spoločné navigačné značenie, digitálne nástroje a moderný marketingový mix.

Treťou prioritou je rozvoj územia a infraštruktúry. Tu sa strategické úsilie zameriava na zlepšenie dopravnej dostupnosti, predovšetkým prostredníctvom posilnenia autobusových spojov a zavedenia cyklobusov. Cykloturizmus je vnímaný ako kľúčový produkt, ktorý má potenciál prispieť k rozvoju regiónu v súlade s princípmi udržateľnosti. Dôležitými aspektmi tejto priority sú aj bezpečnosť turistických trás, vizuálne skvalitnenie verejných priestranstiev v obciach a technické opatrenia na adaptáciu územia na klimatické zmeny, napríklad formou úprav v roklinách.

Stratégia identifikuje aj viacero výziev a odporúčaní do budúcnosti. Jednou z hlavných výziev je potreba vypracovania nového dlhodobého strategického dokumentu s horizontom do roku 2030 a výhľadom do roku 2035. Zároveň sa odporúča zosúladiť plánovanie medzi jednotlivými aktérmi – OOCR, obcami, miestnymi akčnými skupinami a ďalšími partnermi. Kľúčové je aj posilnenie profesionality a kapacít samotnej organizácie OOCR, ako aj zefektívnenie jej systémov riadenia a spolupráce.

2.3.4 Syntéza územia OOCR Slovenský raj & Spiš

Dokument s názvom Syntéza územia OOCR Slovenský raj & Spiš, publikovaný v roku 2022, predstavuje analytickú a strategickú publikáciu, ktorá je založená výlučne na otvorených dátach. Jej cieľom je poskytnúť podklady pre efektívne plánovanie, rozhodovanie a hodnotenie vývoja cestovného ruchu v regióne Slovenského raja a Spiša. Slúži ako dôležitý nástroj pre destinačný manažment a podporu verejných i súkromných rozhodovacích procesov.

Medzi hlavné silné stránky dokumentu patrí rozsiahla a komplexná analytická báza týkajúca sa územia OOCR Slovenský raj & Spiš. Dokument obsahuje viac než 25 mapových vizualizácií a 80 grafov, ktoré zachytávajú kľúčové charakteristiky regiónu. Osobitná pozornosť je venovaná aj obdobiu pandémie COVID-19, konkrétne jej dopadom v rokoch 2020 – 2021, čo dodáva analýze aktuálny a relevantný kontext.

Publikácia má široké možnosti využitia. Slúži ako podklad pre plánovanie verejných investícií a rozvoj infraštruktúry, ako nástroj na tvorbu nových produktov cestovného ruchu a tiež ako podpora pre strategický marketing a budovanie partnerstiev. Navyše môže byť východiskom pre úvahy o ďalšom rozšírení OOCR a redefiníciu hraníc subdestinácií.

1. Ohraničenie územia a model celistvosti

V úvode dokumentu sa venuje pozornosť administratívnemu aj prirodzenému členeniu územia, ktoré zahŕňa vodné toky, dopravnú sieť a geografické väzby medzi obcami a prírodným prostredím. Osobitne je definovaný pojem „nárazníkovej zóny", ktorá zohráva dôležitú úlohu vo vzťahu k jadru destinácie a jeho funkčnému zázemiu.

2. Dostupnosť destinácie

Táto kapitola poskytuje prehľad o prístupnosti regiónu z hľadiska automobilovej dopravy, a to nielen v rámci Slovenska, ale aj z okolitých krajín V4. Okrem toho analyzuje železničné spojenia, pričom sa zohľadňujú priame aj nepriame linky. Modelová letecká dostupnosť bola posúdená s východiskom na letisko Košice, čím sa získal komplexný pohľad na možnosti príjazdu do regiónu.

3. Primárne a sekundárne zdroje cestovného ruchu

V tejto časti sa dokument zameriava na prírodné zdroje, medzi ktoré patria chránené krajinné oblasti, chránené vtáčie územia, geologicky významné body a jaskyne. Okrem prírody sú popísané aj antropogénne zdroje, ako sú kultúrne pamiatky, múzeá, trasy a cyklotrasy. Rozoberaná je tiež infraštruktúra (napr. cestovné kancelárie, informačné centrá, dopravné spoločnosti) a supraštruktúra, kam patrí ubytovanie, stravovanie a ďalšie rekreačné objekty.

4. Ekonomika cestovného ruchu

Táto kapitola sa venuje ekonomickému zázemiu cestovného ruchu. Podrobne je analyzovaná štruktúra podnikateľských subjektov podľa klasifikácie SK NACE, ich zamestnanosť a aktéri pôsobiaci na trhu. Mapuje sa aj stav turistickej infraštruktúry v regióne, čo poskytuje dôležité informácie pre ekonomické rozhodovanie.

5. Postavenie ubytovacieho sektora

Pozornosť sa tu sústreďuje na počet a typy ubytovacích zariadení, ktoré sú prezentované aj podľa platforiem, ako sú Airbnb, Booking alebo Facebook. Podrobne sú analyzované štatistiky prenocovaní v obciach OOCR za obdobie rokov 2017 až 2021. Dáta sú rozdelené mesačne, ročne a podľa pôvodu návštevníkov. Zároveň sa hodnotia podiely jednotlivých okresov a krajov na celkovom počte prenocovaní a prenocujúcich hostí.

6. Rozvojové aktivity v cestovnom ruchu

Záverečná časť dokumentu vizualizuje rozvojové aktivity na mapách, pričom je doplnená prehľadom konkrétnych projektov a navrhovaných opatrení. Ide o praktický nástroj na sledovanie a plánovanie rozvoja cestovného ruchu v území a zároveň podporu efektívneho čerpania dostupných fondov.

2.3.5 Turizmus a zmena klímy v Národnom parku Slovenský raj

Štúdia Turizmus a zmena klímy v Národnom parku Slovenský raj, známa pod názvom TURADAPT, predstavuje prvý komplexný dokument na Slovensku, ktorý prepája klimatologické scenáre s analýzou turistických produktov, zamestnanosti a konkrétnych návrhov na adaptáciu na klimatickú zmenu. Dokument má strategický a analytický charakter a slúži ako model pre ďalšie národné parky a horské oblasti čeliacim podobným environmentálnym a ekonomickým výzvam.

Hlavnými cieľmi štúdie bolo zhodnotiť klimatickú zraniteľnosť turistických produktov v Slovenskom raji, identifikovať konkrétne dopady klimatických zmien a navrhnúť možnosti adaptácie. Zároveň si štúdia kládla za cieľ podporiť udržanie a tvorbu pracovných miest v sektore cestovného ruchu s výhľadom do roku 2025. Výsledkom je aj návrh metodiky a konkrétnych projektových zámerov, ktoré by mali pomôcť prispôsobiť celý sektor meniacim sa klimatickým podmienkam.

Použitá metodika kombinovala klimatologické scenáre so zberom dát prostredníctvom participatívnych workshopov. Produkty cestovného ruchu boli analyzované podľa ich zraniteľnosti voči klimatickým javom, dopytu zo strany návštevníkov a ich ekonomického významu pre región. Na základe výsledkov boli definované priority adaptácie, ktoré zohľadňujú dopady klimatických zmien aj ich význam pre zamestnanosť. Následne boli navrhnuté konkrétne inovatívne a praktické riešenia.

Kľúčové zistenia štúdie poukazujú na rozdielne dopady klimatických zmien počas letnej a zimnej sezóny. V lete sa objavujú riziká ako vysychanie potokov a vodopádov, častejšie požiare, erózia, silné búrky a strata biodiverzity. Najviac ohrozené sú produkty ako turistika v roklinách, ktorá má vysoký ekonomický aj symbolický význam, ale zároveň aj vysokú klimatickú zraniteľnosť. Rovnako ohrozený je splav Hornádu, ktorý je často obmedzený nízkou hladinou vody. Cykloturistika, jaskyne a vodné športy sú v stredne zraniteľnej kategórii.

V zimnej sezóne je dopad klimatickej zmeny ešte výraznejší. Nárast teplôt spôsobuje nestabilitu snehovej pokrývky, čo ohrozuje zjazdové a bežecké lyžovanie, ľadolezenie, turistiku v zamrznutých roklinách aj aktivity na zamrznutých vodách ako korčuľovanie či skijöring. Významným trendom je znižovanie počtu dní vhodných na výrobu umelého snehu a postupné posúvanie hranice stabilného snehu do vyšších nadmorských výšok.

V rámci hodnotenia klimatickej zraniteľnosti jednotlivých produktov bola najvyššia zraniteľnosť zistená pri turistike v roklinách, splave Hornádu, zjazdovom lyžovaní, bežeckom lyžovaní a ľadolezení. Produkty ako turistika mimo roklín a hipoturistika vykazujú strednú úroveň zraniteľnosti. Hodnotenie vychádzalo z kombinácie údajov o dopyte a ekonomickej dôležitosti týchto aktivít, viď nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 8: Hodnotenie klimatickej zraniteľnosti produktov CR

Produkt	Významnosť	Klimatická zraniteľnosť
Turistika v roklinách	3,0	vysoká
Splav Hornádu	2,5	vysoká
Zjazdové lyžovanie	3,0	vysoká
Bežecké lyžovanie	2,0	vysoká
Turistika mimo roklín	1,5	stredná
Hipoturistika	2,0	stredná
Ľadolezenie	1,0	vysoká

Na základe týchto poznatkov boli navrhnuté adaptačné opatrenia. Medzi hlavné patrí zlepšenie infraštruktúry tak, aby bola odolnejšia voči extrémom počasia – napríklad opravy lávok či odvodňovanie turistických trás. Dôležité je tiež rozšírenie letnej ponuky aktivít mimo roklín, ako sú poznávacie trasy, cykloturistika alebo kúpanie. Zimný turizmus v nižších polohách bude musieť ustúpiť a orientovať sa na celoročné produkty. Zásadným krokom je aj vzdelávanie a koordinácia medzi aktérmi v cestovnom ruchu – podnikateľmi, samosprávami a organizáciami ochrany prírody. Realizácia adaptačných opatrení si zároveň vyžaduje zabezpečenie financovania prostredníctvom projektov, eurofondov a environmentálnych grantov.

3 Externé výzvy v téme turizmu v Národných parkoch na Slovensku

Externé výzvy (ohrozenia a príležitosti) v kontexte turizmu v NP na Slovensku predstavujú rôzne globálne a národné faktory a podnety, ktoré ovplyvňujú rozvoj a udržateľnosť turizmu v týchto chránených územiach. Tieto výzvy môžu pochádzať z rôznych oblastí, ako sú environmentálne, ekonomické, sociálne či legislatívne faktory.

3.1 Starnutie turistov

V demografickom kontexte výraz "starnúci turisti" označuje turistov, ktorí sú vo vyššom veku — typicky seniori alebo ľudia v dôchodkovom veku (cca 60-65+), ktorých možno charakterizovať nasledovne: Tvoria rastúcu turistickú kategóriu majúcu viac voľného času, často stabilný príjem a záujem o zdravý životný štýl. Uprednostňujú komfort, bezpečnosť, kvalitu služieb a zmysluplný zážitok. Hľadajú produkty, ktoré sú menej fyzicky náročné, ale stále zaujímavé a obohacujúce. [1] [2] [3]

Produkty turizmu v národných parkoch by mali reflektovať demografické zmeny – najmä rastúci podiel starších turistov. Táto skupina nepredstavuje len výzvu, ale aj príležitosť – rozvoj „mäkkého", pomalého a zážitkového turizmu, ktorý rešpektuje prírodu a zároveň podporuje miestne komunity, môže byť kľúčom k udržateľnej budúcnosti národných parkov.

Národné parky pre túto skupinu ponúkajú krásnu prírodu, pokoj a ticho, príležitosti na pohyb na čerstvom vzduchu, kultúrne a prírodné dedičstvo a často sú ideálnym miestom pre „pomalý turizmus", ktorý starším návštevníkom vyhovuje.

Produkty turizmu vhodné pre staršiu klientelu:

a) Zdravotný a wellness turizmus
   V rámci tohto segmentu sa národné parky prepájajú s kúpeľnými miestami, čím vzniká atraktívna ponuka pre návštevníkov hľadajúcich oddych a regeneráciu. Produkty sú zamerané na relaxáciu, liečivé pramene, masáže a rôzne procedúry podporujúce fyzickú i psychickú pohodu.

b) Interpretačné prechádzky a zážitkové vzdelávanie
   Tematické prechádzky ponúkajú výklad o prírodnom bohatstve, historickom vývoji či miestnych tradíciách. Realizujú sa v spolupráci so sprievodcami, lesníkmi alebo miestnymi obyvateľmi, čím sa zabezpečuje autentický zážitok a hlbšie porozumenie prostrediu.

c) Eko-agroturizmus
   Eko-agroturistické aktivity zahŕňajú návštevy ekofariem a ukážky tradičných remesiel. Osobitný dôraz sa kladie na zapojenie miestnych seniorov, ktorí môžu vystupovať ako „hostitelia tradícií" a sprostredkovať návštevníkom živé dedičstvo regiónu.

d) E-bike a menej náročné trasy
   Rozvoj cyklotrás a zavádzanie požičovní elektrobicyklov v národných parkoch umožňuje pohyb aj menej zdatným návštevníkom. Trasy sú navrhnuté s miernym prevýšením, pravidelnými oddychovými miestami a informačnými panelmi, ktoré obohacujú zážitok z jazdy.

e) Kultúrno-historický turizmus
   Starší návštevníci často oceňujú kultúrny rozmer rovnako ako prírodné krásy. Preto sa v ponuke nachádzajú návštevy múzeí, skanzenov, drevených kostolíkov či kláštorov, ktoré ilustrujú historický a kultúrny vývoj regiónu.

f) Pozorovanie prírody a wildlife turizmus
   Turistické produkty zamerané na divokú prírodu zahŕňajú pozorovanie vtáctva, medveďov alebo fotografovanie krajiny z bezpečných a vhodne upravených miest. Tento typ turizmu podporuje citlivé vnímanie prírody a zároveň rešpektuje jej ochranu.

3.2 Turizmus v národných parkoch a starnutie obyvateľov v danom regióne

Väčšina slovenských národných parkov sa nachádza v okrajových, menej rozvinutých regiónoch, ktoré trpia aj odlivom mladých ľudí a vysokým podielom seniorov. Viac info tu [4] .

Proces starnutia obyvateľstva v regiónoch s národnými parkmi nemusí byť prekážkou, ale príležitosťou. Turizmus, ak je správne riadený, môže oživiť lokálne komunity, dať hodnotu poznaniu a skúsenostiam staršej generácie a zároveň chrániť jedinečné prírodné dedičstvo Slovenska.

Turizmus ako nástroj „reanimácie" starnúcich regiónov

Ekoturizmus a ďalšie udržateľné formy cestovného ruchu môžu zohrávať významnú úlohu pri oživovaní starnúcich vidieckych oblastí. Tieto formy turizmu prispievajú k vytváraniu pracovných miest v oblastiach ako ubytovanie, sprievodcovské služby, gastronómia či tradičné remeslá. Okrem ekonomických prínosov môžu tiež motivovať mladých ľudí, aby ostali v regióne alebo sa doňho vrátili po štúdiu či pracovných skúsenostiach. Dôležitým prínosom je aj aktivizácia miestnych seniorov, ktorí sa môžu zapojiť ako hostitelia, remeselníci či rozprávači príbehov a lokálnych legiend.

Starší obyvatelia ako súčasť turistickej ponuky

Seniori predstavujú hodnotný ľudský kapitál, pretože sú nositeľmi tradičnej kultúry a poznania prírodného prostredia. Ich zapojenie do turistických aktivít môže mať formu rozprávania príbehov o živote v tradičných dreveniciach, popisovania historického hospodárenia či zdieľania zvykov a obyčají regiónu. Môžu tiež predvádzať tradičné remeslá, ako je výroba syrov alebo bylinkárstvo, čím obohacujú zážitok návštevníkov. Okrem toho je dôležité poskytovať vzdelávanie v oblasti turizmu a podnikania nielen mladším generáciám, ale aj samotným seniorom, aby sa mohli aktívne zapojiť do komunitného alebo zážitkového turizmu.

3.3 Turizmus v Národných parkoch a ekonomická kríza

Ekonomická kríza je hrozbou aj príležitosťou. Turizmus v národných parkoch môže byť stabilizačným prvkom, ak sa rozvíja udržateľne a s dôrazom na zachovanie prírodného bohatstva aj podporu miestneho obyvateľstva. Zaujímavé informácie je možné nájsť tu [5] alebo tu [6].

Ekonomická kríza má výrazný vplyv na správanie cestovateľov. V obdobiach hospodárskeho útlmu majú ľudia menej disponibilných financií, čo sa prejavuje najmä v obmedzovaní výdavkov na dovolenky. Namiesto drahých zahraničných ciest uprednostňujú lacnejšie a bližšie destinácie, čím prirodzene narastá záujem o domáci turizmus. Zároveň klesá dopyt po luxusných službách, pričom na význame naberajú formy oddychu, ktoré sú dostupné, pokojné a nenáročné – napríklad pobyt v prírode či krátkodobé výlety.

V tomto kontexte zohrávajú národné parky špecifickú a dôležitú rolu. Vďaka nízkym nákladom – vstup je často bezplatný alebo za symbolický poplatok – a širokej ponuke cenovo dostupných aktivít ako turistika, cykloturistika či kempovanie, predstavujú atraktívnu voľbu pre široké spektrum návštevníkov. Navyše, počas krízových období ľudia často hľadajú únik z mestského prostredia a každodenného stresu, čo zvyšuje atraktivitu ekoturizmu a zážitkov spätých s prírodou.

Napriek týmto pozitívnym aspektom prináša ekonomická recesia aj viaceré negatívne dôsledky pre samotné národné parky. Znižujú sa investície do infraštruktúry a údržby – chýbajú prostriedky na opravu chodníkov, značenie, verejné toalety či informačné centrá. Pokles verejných rozpočtov často znamená aj zníženie počtu pracovníkov, slabšiu ochranu prírody a obmedzený dohľad nad návštevníkmi. Zároveň sú týmto vývojom ohrozené aj miestne podniky v okolí parkov – penzióny, reštaurácie či malé služby môžu zaznamenať pokles dopytu a čeliť ekonomickému kolapsu.

Z dlhodobého hľadiska vznikajú aj environmentálne riziká. Ekonomický tlak môže viesť k intenzívnejšiemu využívaniu prírodných zdrojov, napríklad k ťažbe dreva, výstavbe alebo posilňovaniu developerských záujmov v chránených územiach. V extrémnych prípadoch môže dôjsť k oslabeniu legislatívnej ochrany národných parkov, a to pod zámienkou podpory ekonomického rastu.

Napriek týmto výzvam môžu národné parky zohrávať významnú úlohu v stabilizácii regiónov počas krízy. Rozvoj udržateľného turizmu predstavuje alternatívny zdroj príjmu pre miestne komunity – cez prenájmy, agroturistické aktivity alebo sprievodcovské služby. Podpora domáceho turizmu zároveň vytvára príležitosti pre obyvateľov, ktorí môžu ponúkať prírodné produkty a remeslá, čím posilňujú lokálnu ekonomiku a zároveň chránia kultúrne a prírodné dedičstvo.

3.4 Turizmus v národných parkoch a budúca pandémia

Počas pandémie COVID-19 sa národné parky stali jednými z najvyhľadávanejších miest na trávenie voľného času. Dôvodom bola ich prirodzená výhoda – bezpečné vonkajšie prostredie, ktoré ponúkalo možnosť úniku z uzavretých priestorov, hľadanie pokoja, izolácie a obnoveného kontaktu s prírodou. Práve tieto kvality prilákali mnohých ľudí, vrátane tých, ktorí dovtedy prírodu aktívne nenavštevovali.

Zvýšený záujem však priniesol aj viaceré problémy. Mnohé turistické chodníky boli preplnené, parkoviská nestačili pokryť dopyt a návštevníci často nedodržiavali základné pravidlá pohybu v prírode. Výsledkom bolo poškodzovanie prírodného prostredia, erózia chodníkov a zvyšovanie ekologického zaťaženia. Navyše, správy národných parkov neboli pripravené na takýto nápor – chýbali im kapacity, infraštruktúra a personál, aby situáciu zvládli efektívne a udržateľne.

Ak by v budúcnosti nastala ďalšia pandémia, očakáva sa, že jej dopad na turizmus by bol najprv negatívny. Krátkodobo by mohlo dôjsť k zníženiu návštevnosti v dôsledku lockdownov, cestovných obmedzení a obáv z nákazy. To by spôsobilo finančné straty – menej návštevníkov znamená nižšie príjmy, čo by ohrozilo údržbu turistických trás, infraštruktúry a vzdelávacích aktivít. Okrem toho by aj

správy parkov mohli čeliť personálnym problémom, ak by boli ich zamestnanci nútení ostať doma v karanténe.

Napriek týmto výzvam by mohla mať takáto kríza aj dlhodobé pozitívne efekty. Ľudia si ešte viac uvedomia hodnotu prírody ako miesta pokoja a regenerácie, čo by mohlo viesť k trvalejšiemu záujmu o menej navštevované, prírodne založené destinácie. Národné parky by tak mohli profitovať z trendu smerujúceho k „bezpečnému" cestovaniu, mimo veľkých davov.

Tento posun by mohol zároveň otvoriť priestor pre hlbšie uvažovanie o udržateľnosti cestovného ruchu. Parky môžu reagovať zavedením návštevníckych limitov, rezervačných systémov či ekologických pravidiel, ktoré ochránia prírodu aj počas vysokého záujmu. Ďalšou možnosťou je digitalizácia – rozvoj online vzdelávania, virtuálnych prehliadok a digitálnych služieb, ktoré môžu rozšíriť povedomie o parkoch bez fyzickej návštevy.

Budúca pandémia však môže priniesť aj nové výzvy. Zvýšený záujem o prírodu bude klásť ešte väčší tlak na ekosystémy, infraštruktúru a pracovníkov parkov. Nedostatok personálu, potreba dezinfekcie a hygienických opatrení, či znížené príjmy zo zahraničného turizmu môžu ešte viac prehĺbiť existujúce problémy. Preto bude dôležité, aby sa turizmus vrátil k svojej podstate – k pomalšiemu, vedomejšiemu cestovaniu, založenému na rešpekte k prírode, autenticite zážitku a podpore lokálnych komunít.

Viac informácií je možné nájsť tu [7] alebo tu [8].

3.5 Turizmus v národných parkoch a vojnové konflikty, nestabilita

Konflikty a nestabilita menia správanie turistov, prioritizáciu výdavkov a vnímaním svojej bezpečnosti. Národné parky môžu v týchto časoch získať na význame ako miesta pokoja, uzdravenia a identity, no zároveň čelia riziku podfinancovania a tlaku na svoje územie. Viac informácií napr. tu [9].

Vojnové konflikty a ich dopad na turizmus všeobecne:

- pokles zahraničných návštevníkov,
- presun turistov do „bezpečnejších" oblastí,
- obavy z cestovania v blízkosti hraníc,
- narušenie dopravy, logistiky, služieb.

Slovenský kontext a vplyv vojnových konfliktov na národné parky

Slovensko, ako susedná krajina Ukrajiny, sa v kontexte vojnového konfliktu často vníma ako súčasť hraničnej zóny. Tento geografický a geopolitický faktor môže ovplyvniť rozhodovanie niektorých zahraničných turistov, ktorí môžu krajinu vnímať ako potenciálne menej bezpečnú destináciu. Na druhej strane, práve v takýchto obdobiach môže narastať význam domáceho turizmu – najmä v národných parkoch, ktoré ponúkajú bezpečné, prírodné a duševne obohacujúce alternatívy k cestovaniu do zahraničia.

Vojnové konflikty a s nimi spojené pohyby obyvateľstva však môžu výrazne ovplyvniť fungovanie národných parkov. Ak dôjde k prílevu utečencov alebo k vnútornej migrácii obyvateľstva, niektoré územia – vrátane chránených prírodných oblastí – môžu pocítiť zvýšený tlak na infraštruktúru a

prírodné zdroje. Dopyt po službách, ubytovaní či priestore na oddych narastá, čo môže viesť k zhoršeniu stavu prostredia a zníženiu kvality návštevníckeho zážitku.

V čase ozbrojeného konfliktu alebo hospodárskej krízy často dochádza aj k presunu verejných financií. Prioritou sa stáva obrana a bezpečnosť štátu, zatiaľ čo oblasť ochrany prírody, turizmu a rekreácie sa dostáva do úzadia. Tieto zmeny môžu mať za následok obmedzenie rozpočtov pre správu národných parkov, zníženie počtu zamestnancov či zastavenie investícií do infraštruktúry a vzdelávacích programov.

Ďalším dôsledkom vojnového konfliktu sú pohybové obmedzenia. Zatvorené hranice, cestovné reštrikcie alebo znížený pocit bezpečia vedú k poklesu počtu návštevníkov, čo negatívne zasahuje aj lokálne ekonomiky závislé od turizmu. Napriek týmto výzvam môžu národné parky zohrávať počas krízového obdobia dôležitú úlohu. Poskytujú priestor na psychologický únik od stresu a neistoty, čím nadobúdajú význam ako miesta pokoja, zotavenia a symbolické útočisko pred vonkajším chaosom. Okrem toho sa môžu stať silným prvkom národnej identity, pripomienkou hodnoty prírody a kultúrneho dedičstva, ktoré je potrebné chrániť aj v časoch neistoty.

3.6 Turizmus v Národných parkoch - technológie a ich etické dôsledky

Technológie sú silný nástroj, ktorý môže zlepšiť ochranu prírody, a aj kvalitu turizmu v národných parkoch. Ale ich použitie musí byť premyslené, citlivé a etické. Príroda by mala ostať miestom ticha, rovnováhy a pokoja, nie digitálnym ihriskom.

Etické dilemy technológií v prírode: medzi ochranou, zážitkom a narušením

Moderné technológie čoraz častejšie prenikajú do prírodného prostredia, čím prinášajú nielen nové možnosti, ale aj etické otázky a výzvy. Jednou z najzásadnejších dilem je strata autenticity zážitku a pôvodného „ticha prírody". Turisti vybavení mobilmi, dronmi či dokonca virtuálnou realitou môžu nevedomky narušiť atmosféru prírodného územia. Hrozí, že divoká príroda sa zmení na akýsi interaktívny zážitkový park, ktorý viac slúži na okamžitú zábavu ako na hlboký oddych, ticho a rešpekt k okoliu.

Zvláštnu pozornosť si vyžadujú drony. Hoci letecké zábery patria medzi populárne spôsoby zachytávania prírodných krás, ich používanie nesie so sebou viaceré riziká. Drony môžu plašiť divoké zvieratá, najmä vtáctvo a šelmy, rušiť iných turistov, narúšať ich súkromie a v neposlednom rade predstavovať bezpečnostné riziko – najmä v prípade zlyhania či pádu.

Ďalšou témou je digitálne správanie turistov. Návštevníci prírody často zdieľajú svoju polohu, robia selfie, natáčajú videá a aktívne publikujú na sociálnych sieťach. Tým sa príroda čoraz viac redukuje na kulisu či dekoráciu pre digitálnu prezentáciu. Tento fenomén podporuje tzv. „virálny turizmus", ktorý často vedie k masovému náporu na konkrétne miesta bez ohľadu na ich kapacitu, čím trpí samotné prostredie aj kvalita zážitku. Súčasne narastá množstvo odpadu, znečistenia a povrchnej konzumácie prírody.

Technológie zároveň umožňujú správcovstvu národných parkov a turistických oblastí monitorovať pohyb návštevníkov – pomocou senzorov, kamier či mobilných aplikácií. Aj keď tento typ zberu dát pomáha chrániť životné prostredie a optimalizovať návštevnosť, otvára sa otázka vlastníctva a správy

týchto údajov. Kto má právo s nimi narábať? Existuje riziko, že budú zneužité na komerčné účely alebo že dôjde k narušeniu osobných slobôd a súkromia návštevníkov.

Napriek týmto problémom môžu byť technológie silným nástrojom, ak sú využívané eticky a uvážene. Inteligentné rezervačné systémy môžu predchádzať preťaženiu turistických chodníkov a senzory umožňujú efektívne sledovať pohyb návštevníkov, čo zlepšuje plánovanie služieb. V oblasti ochrany prírody zohrávajú technológie významnú rolu – kamerové pasce, GPS lokátory na zvieratách či analýza veľkých dát výrazne zlepšujú monitoring a ochranu biodiverzity.

Technológie môžu byť prospešné aj v oblasti vzdelávania. Interaktívne informačné tabule, virtuálne prehliadky, gamifikované aplikácie a VR filmy dokážu efektívne zaujať mladšiu generáciu a prehĺbiť ich vzťah k prírode. Kľúčom však zostáva etický prístup: vytvorenie pravidiel a kódexu pre používanie technológií v prírodnom prostredí, ako aj podpora dialógu medzi ochranármi, vývojármi a turistickými organizáciami.

Technológie v prírode by teda nemali byť len o výkone, zábave a zdieľaní, ale predovšetkým o rešpekte, udržateľnosti a zodpovednosti voči krajine, ktorú chceme chrániť aj pre budúce generácie. Užitočné informácie možno v tejto téme možno nájsť tu.

3.7 Zmena klímy a turizmus v národných parkoch

Zmena klímy predstavuje jednu z najvážnejších výziev, ktorej čelia národné parky v súčasnosti i budúcnosti [10] [11]. Nejde len o ekologický problém, ale aj o komplexnú hrozbu s ekonomickými a spoločenskými dôsledkami. Ak chceme zachovať krásu a funkciu národných parkov aj pre budúce generácie, je nevyhnutné konať – znižovať dopady turizmu, prispôsobovať sa meniacim podmienkam a podporovať zodpovedné, klimaticky uvedomelé cestovanie.

Jedným z prvých prejavov klimatickej zmeny v turizme je zmena sezónnosti. Kratšie a teplejšie zimy so zníženým množstvom snehu výrazne ovplyvňujú zimné aktivity ako lyžovanie či snežnice, čo zasahuje aj zimný cestovný ruch v národných parkoch. Naopak, letné obdobie sa predlžuje, čo spôsobuje dlhší nápor turistov a väčšie preťaženie chodníkov a zariadení. Zaujímavým trendom je aj posun sezónnej návštevnosti – v niektorých regiónoch sa turisti vyhýbajú najhorúcejším mesiacom a radšej volia jar alebo jeseň ako priaznivejšie obdobia na návštevu.

Zintenzívňujú sa aj extrémne prejavy počasia, ktoré majú priamy dopad na bezpečnosť a komfort návštevníkov. Silné búrky, prudké vetry a vývraty stromov môžu poškodiť infraštruktúru a uzatvoriť časti parkov. Požiare, spôsobené suchom, ohrozujú nielen prírodu, ale aj životy ľudí a často si vyžadujú úplný zákaz vstupu do postihnutých oblastí. Rovnako ničivé môžu byť záplavy a zosuvy pôdy, ktoré poškodzujú turistické trasy, mosty a značenie. Vlna horúčav môže byť z pohľadu zdravia obzvlášť riziková, najmä pre starších alebo menej zdatných návštevníkov, ktorí pri pohybe v teréne podstupujú vysokú fyzickú záťaž.

Tieto klimatické extrémy môžu mať vplyv aj na reputáciu národných parkov ako destinácií – ak budú návštevníci spájať určité územia s nepohodlím či rizikom, ich atraktivita môže výrazne klesnúť.

Zmeny zasahujú aj samotné prírodné prostredie, ktoré je hlavným dôvodom, prečo ľudia národné parky navštevujú. Ústup ľadovcov a snehu znemožňuje mnohé tradičné zimné aktivity. Zvyšovanie teplôt spôsobuje posun vegetačných pásiem a núti mnohé druhy rastlín a živočíchov presúvať sa do

vyšších nadmorských výšok. Niektoré druhy však túto adaptáciu nezvládajú a sú ohrozené, čo môže viesť k ich lokálnemu vyhynutiu – s následnými ekologickými aj estetickými stratami, ktoré ovplyvňujú spokojnosť turistov.

Klimatická zmena zároveň spôsobuje problémy s infraštruktúrou. Poškodené chodníky, lávky, informačné tabule a iné zariadenia si vyžadujú častejšiu a nákladnejšiu údržbu. Mnohé z nich bude potrebné prestavať, aby odolali častejším poveternostným výkyvom – záplavám, suchu či veterným búrkam. Zvýšená sezónna návštevnosť v letných mesiacoch zároveň vytvára tlak na odpadové hospodárstvo, verejné toalety, vodné zdroje a dopravné siete v okolí parkov.

Turisti sa na tieto zmeny začínajú postupne adaptovať. Menia svoje preferované destinácie – niektoré oblasti prestávajú byť atraktívne kvôli extrémnym podmienkam, iné – ako napríklad vyššie položené územia alebo regióny s miernejším podnebím – zaznamenávajú zvýšený záujem. Stúpa dopyt po „klimaticky bezpečných" miestach, ktoré ponúkajú stabilnejšie podmienky bez extrémov. Zároveň sa znižuje záujem o rizikové aktivity, ako je napríklad vysokohorská turistika v čase búrkového rizika.

Zmena klímy tak zásadne ovplyvňuje všetky aspekty fungovania národných parkov – od prírody, cez návštevnícke správanie, až po ekonomickú udržateľnosť turizmu. Odpoveďou na tieto výzvy musí byť komplexná adaptácia: premyslené plánovanie, investície do odolnej infraštruktúry, vzdelávanie návštevníkov a dôraz na udržateľnosť ako základ budúcnosti prírodného turizmu.

3.8 Nedostatočné financovanie a kapacity správ národných parkov v súvislosti s turizmom

Správy národných parkov sú chrbticou ochrany prírody aj turizmu. Ak nemajú dostatok financií a ľudí, nielen turizmus, ale hlavne ochrana územia a biodiverzity sa stáva neudržateľným. Viac info aj tu [12].

Nedostatočné financovanie národných parkov (NP) na Slovensku predstavuje vážny problém, ktorý má viacero príčin aj dôsledkov. Rozpočty správ NP sú často nízke, nestabilné a výrazne závislé od štátnych dotácií či externých grantov. Tento model financovania je zraniteľný a nedokáže dlhodobo zabezpečiť kvalitné fungovanie parkov. Navyše, výnosy z turizmu, ktoré by mohli zlepšiť ich situáciu, sa spravidla nevracajú späť do správy parkov, ale končia v štátnom rozpočte.

Obmedzené finančné zdroje spôsobujú viacero praktických problémov. NP trpia nedostatkom personálu – chýbajú strážcovia, sprievodcovia aj údržbári. Zanedbaná je infraštruktúra, čo sa prejavuje na zhoršenom stave chodníkov, značení či návštevníckych centier. Slabá kontrola a nedostatočný monitoring navyše znižujú efektivitu ochrany prírody.

Podľa OECD (2024) je až 75 % druhov a 60 % biotopov na Slovensku v nepriaznivom stave. Jedným z hlavných dôvodov je slabá inštitucionálna kapacita a chronické podfinancovanie ochrany prírody.

Nízka úroveň financovania zároveň negatívne ovplyvňuje turizmus v národných parkoch. Rastúci počet návštevníkov kladie vyššie nároky na údržbu územia – pribúda odpad, dochádza k erózii, zvyšuje sa potreba bezpečnostných opatrení a značenia trás. Ak správy NP nemajú dostatočné zdroje a kapacity, nie sú schopné zabezpečiť kvalitnú infraštruktúru ani chrániť prírodné hodnoty, čo vedie k poklesu atraktivity destinácie.

Turisti pritom očakávajú komfort, zážitky a kvalitné služby – napríklad udržiavané trasy, informačné centrá či sprievodcovské programy. Ak sa im tohto nedostáva, ich spokojnosť klesá. Neorganizovaný a nekontrolovaný pohyb návštevníkov zároveň vedie k zhoršovaniu stavu ekosystémov. V konečnom dôsledku môže dôjsť k strate dôvery verejnosti, ak nie sú zabezpečené ani základné služby. Navyše, ak sa príjmy z turizmu nevracajú do regiónu, krajina nevyužíva potenciál prírodného turizmu efektívne a udržateľne.

3.9 Konflikt ochrana prírody vs. ekonomické záujmy v slovenských NP, jeho vplyv na turizmus

Konflikt medzi ochranou prírody a ekonomickými záujmami je na Slovensku reálny a častý. Turizmus môže byť mostom aj bojiskom zároveň – ak sa rozvíja necitlivo, poškodzuje prírodu aj zážitok návštevníkov. Ak sa však postaví na princípoch udržateľnosti, vie byť nástrojom na ochranu prírody a rozvoj regiónov zároveň. Viac info aj na [13] a [14].

Základ konfliktu v národných parkoch spočíva v rozpore medzi ich hlavnou funkciou – ochranou prírody a biodiverzity – a ekonomickými záujmami, ktoré často presadzujú opačné priority. Národné parky by mali byť územia, kde má príroda prednosť pred využívaním, no realita je často iná. Ekonomické tlaky, najmä z prostredia lesného hospodárstva, developerov či poľnohospodárov, vedú k opakovaným snahám o uvoľnenie ochranných režimov.

Najčastejšie konflikty vznikajú pri ťažbe dreva v chránených oblastiach, pri plánovaní výstavby nových rekreačných či športových zariadení, ako sú chatové osady, lanovky alebo hotely, ako aj v súvislosti s poľnohospodárskymi a loveckými záujmami. Častým argumentom je potreba „rozvoja regiónu", pričom ochrana prírody je vnímaná ako prekážka.

Ekonomické záujmy majú aj priamy dopad na turizmus v národných parkoch, ktorý prináša zároveň pozitíva i negatíva. Z krátkodobého hľadiska môžu investície do infraštruktúry, ubytovania a služieb priniesť vyššie príjmy z cestovného ruchu a vytvoriť nové pracovné miesta. Z dlhodobého pohľadu však tieto zásahy často vedú k degradácii prírodného prostredia, čo znižuje atraktivitu parkov pre turistov, ktorí vyhľadávajú autentické zážitky v nedotknutej prírode.

Takáto komercionalizácia zároveň vedie k strate jedinečnosti destinácie – národný park sa postupne mení na štandardizovanú, komerčnú zónu bez vlastného charakteru. Mizne jeho špecifická prírodná, kultúrna či historická identita. Výsledkom sú čoraz ostrejšie konflikty medzi rôznymi aktérmi – ochranármi, verejnosťou, podnikateľmi a samosprávami – ktorých hodnoty a ciele sa často diametrálne líšia.

4 Turistické trendy v národných parkoch

4.1 Turistická ponuka v NP

4.1.1 Prírodný turizmus a ekoturizmus

Prírodný turizmus je forma cestovného ruchu, ktorá sa zameriava na návštevu prírodného prostredia, ako sú hory, lesy, rieky, národné parky či iné prírodné oblasti. Hlavným cieľom je zažiť krásy a rozmanitosť prírody, oddych, rekreácia alebo poznávanie prírodných javov, často bez dôrazu na environmentálnu udržateľnosť či vzdelávanie.

Pod pojmom ekoturizmus rozumieme formu turizmu, ktorá rešpektuje prírodu a kultúru, vzdeláva turistov o životnom prostredí a miestnych komunitách, prináša prospech miestnym ľuďom a minimalizuje negatívny dopad na ekosystémy. Ekoturizmus nie je výhradne viazaný na národné parky, ale národné parky patria medzi jeho najčastejšie a najvhodnejšie destinácie, pretože:

- Národné parky chránia výnimočné biotopy, kde sa dajú pozorovať vzácne druhy.
- Majú značené chodníky, návštevné centrá, sprievodcov a infraštruktúru.
- Ponúkajú náučné chodníky, múzeá, workshopy a environmentálne programy.
- Často zapájajú miestne obce do sprievodcovstva, ubytovania či gastronómie.

Hoci pojem ekoturizmus a bežná turistika (hiking) sa často zamieňajú a majú určité spoločné znaky, nejedná sa o to isté. Kľúčové rozdiely definuje nasledujúca tabuľka:

Tabuľka 9: Rozdiely medzi ekoturizmom a turistikou

Kritérium	Ekoturizmus	Turistika / Hiking
Definícia	Forma cestovania, ktorá rešpektuje prírodu, kultúru a podporuje miestne komunity.	Chôdza v prírode – zvyčajne po turistických trasách.
Cieľ	Ochrana prírody + edukácia + udržateľný rozvoj.	Osobný zážitok z pohybu, dobrodružstva, relaxu.
Zameranie	Celostný zážitok (príroda, miestni ľudia, kultúra).	Pohyb po krajine, výstupy na vrcholy, výhľady.
Ekológia	Minimalizácia dopadu, často organizované formy (s lokálnym sprievodcom).	Nie vždy vedomé správanie voči prírode.
Vzdelávací prvok	Áno – náučné chodníky, výklad, interpretácia, workshopy.	Zriedkavo – záleží na jednotlivcovi.
Príklad aktivity	Návšteva prírodnej rezervácie so sprievodcom, pozorovanie vtákov, návšteva ekofarmy.	Výstup na Kriváň alebo prechod hrebeňa Nízkych Tatier.

Konkrétny príklad môže vyzerať nasledovne:

1. Turista: Vyjde na Rysy, urobí si selfie, a ide dolu.
2. Ekoturista: Vyjde na Rysy so sprievodcom TANAPu, cestuje vlakom, prespí u miestneho gazdu, a dozvie sa o výskyte kamzíkov a o klimatickom strese vo vysokohorských oblastiach.

Presné údaje o pomere ekoturistov k celkovému počtu návštevníkov národných parkov v Európe nie sú jednotne dostupné, pretože mnohé krajiny tieto štatistiky nezverejňujú alebo ich definujú rôzne. Napriek tomu existujú indikátory, ktoré naznačujú rastúci záujem o ekoturizmus v rámci európskych národných parkov:

- 83 % cestovateľov v roku 2024 uviedlo, že je pre nich dôležité cestovať udržateľne [1]

- 75 % plánuje cestovať udržateľnejšie v nasledujúcom roku [1]
- 55 % cestovateľov si v roku 2022 vybralo ekologicky šetrné destinácie pred inými alternatívami [2]

Tieto údaje naznačujú, že hoci presný pomer ekoturistov nie je známy, záujem o udržateľné a prírode blízke formy turizmu v Európe rastie. Mnohé národné parky v Európe už dnes ponúkajú komplexné turistické produkty, ktoré spĺňajú princípy ekoturizmu – teda kombinujú nízky dopad na prírodu, edukáciu, lokálnu spoluprácu a autentický zážitok. Tieto produkty nie sú len o „chodení po lese", ale o zážitku s pridanou hodnotou pre prírodu aj návštevníka. Viď nasledujúce príklady:

Dolomiti UNESCO – „Dolomiti Ranger" (Taliansko)

- Parky: Parco Naturale Fanes-Sennes-Braies, Parco Naturale Adamello-Brenta
- Program pre rodiny s deťmi – 5-dňový balík s rangerom.
- Náučné výpravy: sledovanie zvierat, geológia, miestne legendy.
- Ubytovanie v eko-pensiónoch s miestnou kuchyňou.
- Vzdelávací obsah + nízky dopad = typický eko-produkt.
- Weby: Dolomiti Ranger – Drei Zinnen, Suedtirol.info – Dolomiti Ranger, Glinzhof – Dolomiti Ranger

Cévennes National Park – „Esprit Parc National" (Francúzsko)

- Značka pre udržateľné produkty: eko-ubytovanie, sprievodcovia, miestne výrobky.
- Kombinácia: turistika, tradičný chov oviec, výroba syrov, ekologické vinohrady.
- Témy: pomalý turizmus, agroekológia, prírodné liečiteľstvo.
- Celý ekosystém postavený na princípoch ekoturizmu.
- Weby: Esprit Parc National – Cévennes, Parcs Nationaux de France – Esprit Parc National, Sud Cévennes – Esprit Parc National:

Sierra Nevada National Park – „Etnoturistika a biodiverzita" (Španielsko)

- Pozorovanie divokej zveri s miestnym sprievodcom.
- Návšteva horských dedín, workshopy na tému tradičných remesiel.
- Botanické exkurzie, interpretácia klimatických zmien.
- Eko-ubytovanie, doprava cez záchytné stanice.
- Weby: Sierra Nevada National Park, SierraySol – Ecotourism Destination, MEET Network – Sierra Nevada

Bavorský les – „Wilderness Experience" (Nemecko)

- Tematické programy: „Po stopách rysa", „Les po tme", „Rašeliniská a ich tajomstvá".
- Digitálny eko-sprievodca + offline trasy.
- Ubytovanie v eko-lodžiach, spolupráca s lokálnymi farmármi.
- Kombinácia: vzdelávanie + zmyslový zážitok + technológia.
- Weby: Bavarian Forest National Park, Germany.travel – Bavarian Forest National Park, DEIMS-SDR – Bavarian Forest National Park:

Triglavský národný park – „Eko-sprievodcovia & Alpské dediny" (Slovinsko)

- Týždenné balíky: pešia turistika + jazda na koni + pozorovanie svišťov.
- Pobyt v eko-homestay s lokálnou stravou.

- AR aplikácia ako sprievodca s príbehom lesa.
- Interakcia s miestnymi – folklór, varenie, staré remeslá.
- Weby: Triglav National Park, I Feel Slovenia – Triglav National Park, Ecobnb – Triglav National Park

Tabuľka 10: Spoločné prvky ekoturistických produktov

Prvok	Popis
Nízky ekologický dopad	Pešia chôdza, lokálna doprava, udržateľné ubytovanie
Vzdelávací rozmer	Prírodovedný výklad, pozorovanie zvierat, návšteva ekofariem
Podpora miestnych komunít	Lokálne potraviny, sprievodcovia, tvorba produktov
Zážitkový program	Senzorické chodníky, digitálni sprievodcovia, tradičné aktivity
Organizovaný formát	Balíčky, itineráre, kurzy, workshopy s eko-certifikáciou

4.1.2 Autenticita a zážitkový turizmus

Dôraz na autenticitu a zážitky v národných parkoch spočíva v tom, že návštevníkom sa neponúka len pasívne obdivovanie prírody, ale hlboké, zmysluplné a osobné prežívanie prírodného a kultúrneho dedičstva. Ide o trend, ktorý čoraz viac formuje spôsob, akým sa parky prezentujú a ako ich návštevníci vnímajú.

Autenticita znamená, že návštevník zažíva prostredie a kultúru pravdivo a bez umelého prikrášľovania. V kontexte národných parkov to môže znamenať:

- Nedotknutá príroda – návštevníci si cenia, že krajina nie je komerčne prispôsobená, ale zachovaná v pôvodnom stave.
- Zachovanie miestnej kultúry – prezentácia tradičných spôsobov života, remesiel alebo folklóru v súlade s realitou, nie ako "turistická atrakcia".
- Skutočný kontakt s miestnym obyvateľstvom – nie inscenované, ale reálne stretnutia, rozhovory, spoločné aktivity.

Zážitky sú dôležité, pretože vytvárajú emocionálne väzby a trvalé spomienky. V národných parkoch to môže znamenať:

- Interaktívne aktivity – turistika s miestnym sprievodcom, sledovanie zvierat, kurz prežitia v prírode, či nočná prehliadka parku.
- Vedomé prežívanie prírody – napríklad "forest bathing" (shinrin-yoku), pozorovanie hviezd, tiché meditácie v prírode.
- Vzdelávacie programy – environmentálna výchova, workshopy o biodiverzite, geológii alebo ochrane prírody.

Turisti dnes hľadajú zážitky, ktoré majú zmysel, nie len fotografiu na sociálne siete. Zvyšuje sa povedomie o udržateľnosti – ľudia chcú podporiť miesta, ktoré si cenia svoju hodnotu a chránia ju. Autentické zážitky podporujú rešpekt k prírode a miestnej komunite.

Príklady autentických turistických aktivít:

Yellowstone (USA)

- Pozorovanie bizónov a vlkov s rangerom – návštevníci sledujú zvieratá ďalekohľadom a učia sa o ich správaní a vplyve na ekosystém.
- Geotermálne túry – vedené geológom, ktorý vysvetľuje javy ako gejzíry, fumaroly a horúce pramene.

Plitvické jazerá (Chorvátsko)

- Návšteva mimo sezóny – tiché objavovanie drevených chodníkov a vodopádov bez davov, kedy vynikne prírodná krása a atmosféra parku.
- Lokálne dediny pri parku – ubytovanie v tradičných kamenných domoch, domáce jedlo, prechádzky s miestnymi obyvateľmi.

Laponia (Švédsko) – UNESCO biosférická rezervácia

- Tradičný život Sámov – zdieľanie dňa s pastiermi sobov, učenie sa o ich kultúre, rozprávanie pri ohni v lavvu (tradičný stan).
- Polárna žiara a ticho divočiny – pozorovanie severských svetiel v úplnej tme ďaleko od civilizácie.

Gran Paradiso (Taliansko)

- Výstup s alpským sprievodcom na ľadovec – kombinácia fyzickej výzvy a učenia sa o klimatickej zmene v Alpách.
- Degustácia miestnych syrov priamo na horských farmách – spojenie turistiky a kulinárskej kultúry s výhľadmi na alpské štíty.

Torres del Paine (Čile, Patagónia)

- Viacdňový trek s miestnymi sprievodcami (napr. "W trek") – prenocovanie v jednoduchých prístreškoch, kontakt s vetrom, dažďom a divokosťou krajiny.
- Stretnutie s gaučami (patagónskymi pastiermi) – poznanie ich životného štýlu, tradičné jedlá, jazda na koni cez pampy.

Krugerov národný park (JAR)

- Pochod so sprievodcom (bush walk) – namiesto safari z auta, tichý pochod pešo so sprievodcom, ktorý učí čítať stopy, sledovať zvieratá a reagovať na divočinu.
- Večerné rozprávanie príbehov okolo ohňa – tradičné africké príbehy o zvieratách a prírode od miestnych obyvateľov.

Fiordland (Nový Zéland)

- Milford Track – „najkrajší peší chodník sveta" – viacdňový trek cez dažďové pralesy, vodopády, ľadovcové doliny. Bez signálu, len príroda a spolucestujúci.
- Kajakovanie v zátokách fjordu Milford Sound – tichý pohyb po vode, kde sa objavujú delfíny, tuleňe a vodopády padajúce z výšky priamo do mora.

Nórsko – Národný park Jotunheimen

- Viacdňový trek cez fjordy a hory (napr. Besseggen Ridge) – ubytovanie v turistických chatách DNT, tradičný nórsky "turmat" (suchá strava), kontakt s dramatickou severskou prírodou.

- Rybárčenie v horských jazerách – samostatný lov rýb v panenskej prírode, kde nie sú žiadne motory, len ty, loďka a ticho.

Švédsko – Národný park Sarek

- Divoká severská expedícia bez ciest – Sarek nemá značené chodníky ani infraštruktúru. Ide o jedno z posledných miest „skutočnej divočiny" v Európe.
- Kontakt s kultúrou Sámov – tradičné pastierstvo sobov, učenie sa o prírodných cykloch, zber lesných plodov.

Španielsko – Národný park Picos de Europa

- Prechod pasúcimi sa ovcami a kravami v horách – návšteva horských salašov s výrobou ovčieho syra „queso de Cabrales".
- Horský kódex – miestni sprievodcovia učia návštevníkov o pravidlách prežitia v horách, orientácii a vzťahu k prírode.

Island – Národný park Þingvellir

- Chôdza medzi tektonickými doskami – geologicky výnimočný zážitok, kde môžeš prejsť medzi Severoamerickou a Eurázijskou doskou.
- Pozorovanie polárnej žiary v úplnej tme – v zime a mimo hlavnej sezóny, ticho a svetelná hra nad hlavou bez rušivých vplyvov.

Francúzsko – Národný park Écrins (Alpy)

- Návšteva vysokohorských dedín – tradičná architektúra, syrárne, miestne trhy.
- Túry so sprievodcom–botanikom – objavovanie alpskej flóry a fauny, ochutnávka liečivých bylín z horských lúk.

Grécko – Národný park Vikos-Aoos

- Prechod Vikos Gorge – najhlbším kaňonom na svete (podľa hĺbky vs. šírky) – bez davov, tradičné kamenné mosty, dediny s kamennou architektúrou (napr. Papingo).
- Ubytovanie v agroturistických domoch – tradičné jedlá, bylinky, syr, čaj z miestnych rastlín.

Chorvátsko – Národný park Paklenica

- Lezenie po vápencových skalách s miestnym sprievodcom – ideálne pre začiatočníkov aj pokročilých, výhľad na Jadran.
- Prechádzky lesmi, kde sa nakrúcali filmy o Vinnetouovi – historický a filmový aspekt v prírodnom prostredí.

Slovinsko – Triglavský národný park

- Výstup na Triglav (najvyšší vrch Slovinska) – tradičný prechod so symbolickým „krstom" na vrchole.
- Návšteva pastierskych dedín v údolí Bohinj – ochutnávka syra mohant, jazda na tradičných drevených člnkoch po jazere.

4.2 Manažment návštevníka NP

4.2.1 Kontrola návštevnosti (rezervačné systémy, denné limity, vstupné)

Regulácia denného počtu turistov v národných parkoch je nevyhnutná z viacerých rozmerov – ekologických, bezpečnostných, sociálnych aj ekonomických. Tu sú hlavné dôvody:

Ochrana prírody a biodiverzity

- Nadmierna návštevnosť spôsobuje eróziu pôdy, ničenie vegetácie, rušenie živočíchov a narušenie prirodzených procesov.
- Trvalo poškodené prostredie sa často regeneruje veľmi pomaly – ak vôbec.

Zníženie environmentálnej záťaže

- Veľký počet ľudí prináša viac odpadu, hlučnosti, znečistenia a stresu na vodné zdroje a hygienické zariadenia.
- Zvlášť v chúlostivých lokalitách (napr. alpínske lúky, mokrade, pieskové duny) môže byť dopad nezvratný.

Ochrana infraštruktúry a udržateľnosť služieb

- Parky často nemajú kapacitu na obsluhu veľkého počtu áut, návštevníkov či cyklistov denne.
- Chodníky, mosty, toalety či parkoviská sú preťažené, čím sa znižuje kvalita návštevníckeho zážitku aj ich životnosť.

Zlepšenie návštevníckeho zážitku

- Regulácia znižuje prehustenie na turistických trasách, čím zvyšuje ticho, estetiku a bezpečnosť.
- Turisti si môžu lepšie vychutnať prírodu, pokoj a autentickosť.

Bezpečnosť návštevníkov

- Preplnené chodníky, úzke rokliny, výstupy do vysokohorského terénu – tu môže byť veľa ľudí nebezpečných.
- Príklady: kolapsy mostíkov, pády, neúnosný tlak na záchranné zložky.

Riadenie tokov príjmov a nákladov

- Rezervácie umožňujú lepšie plánovať prevádzku, personál, údržbu a investície.
- Mnohé parky využívajú dynamické ceny či sezónne limity na podporu vyrovnanej návštevnosti počas celého roka.

Ochrana kvality života miestnych komunít

- V mnohých prípadoch návštevnosť prekračuje kapacitu malých dedín a ciest.
- Dopravné zápchy, hluk a stres spôsobujú odpor obyvateľov voči turizmu, čo vedie k sociálnym konfliktom.

Aj v Európe už vybrané národné parky zaviedli reguláciu počtu návštevníkov s využitím digitálnych nástrojov. Niektoré príklady uvádza nasledujúca tabuľka:

Tabuľka 11: Regulácia návštevnosti vo vybraných európskych národných parkoch [3]

Park (krajina)	Oblasť/regulovaný vstup	Rozloha / dĺžka regulovanej oblasti	Denný/časový limit	Predchádzajúca návštevnosť	Typ rezervácie	Cieľ regulácie
Calanques (FR)	Pláž Sugiton	cca 2 km pobrežia (Sugiton)	400/deň	do 2500 pred reguláciou	Online (bezplatne)	Zníženie erózie
Plitvické jazerá (HR)	Celý park	296.85 km²	1200/hodina	až 10 000 denne	Online (časový vstup)	Zníženie preťaženia
Krka (HR)	Skradinski buk	109 km², najmä oblasť Skradinski buk	10 000 súčasne	bez limitu predtým	Odporúčaná online	Predchádzanie preťaženiu
Triglav (SI)	Fratarica, Predelica	vybrané rokliny, do 10 km²	max 4 skupiny/deň	n/a	Online rezervácia	Bezpečnosť a ochrana
Loch Lomond (UK)	Stanovanie	zóna campingovej regulácie cca 950 km²	cca 300 stanovísk	n/a	Online povolenie	Riadenie návštevnosti
Écrins (FR)	Vysokohorské trasy	cca 100 km² vysokohorského terénu	cca 100 osôb/deň	n/a	Online povolenie	Bezpečnosť a ochrana
Gran Paradiso (IT)	Záhrada, múzeá	cca 710 km², hlavne doliny a chodníky	cca 200 osôb/deň	n/a	Online vstupenka	Riadenie a ochrana
Peneda-Gerês (PT)	Vybrané trasy	720 km², vybrané trasy v centrálnej časti	limit 150 osôb/deň	n/a	Odporúčaná rezervácia	Riadenie a ochrana
Saxon Switzerland (DE)	Vybrané trasy	93 km², najmä vyhliadky a skalné masívy	limit 200 osôb/deň	n/a	Odporúčaná rezervácia	Riadenie a ochrana
Sarek (SE)	Celý park	1 970 km², celé územie pod kontrolou	max 100 osôb/deň	n/a	Odporúčaná rezervácia	Riadenie a ochrana

Karkonoski národný park (Karkonoski Park Narodowy, KPN) v Poľsku je významným príkladom efektívneho využitia regulácie návštevnosti a moderných systémov na zvýšenie príjmov a ochranu prírody. Podľa analýzy finančných aspektov poľských národných parkov sa príjmy KPN z vlastnej činnosti (napr. vstupné poplatky, služby pre návštevníkov) zvýšili z 14,8 milióna PLN v roku 2015 na 25,8 milióna PLN v roku 2023, čo predstavuje nárast o 74%.

Od roku 2018 KPN implementoval elektronický systém predaja vstupeniek, ktorý zahŕňa:

- Online predaj vstupeniek cez oficiálnu webovú stránku parku.
- Mobilné a stacionárne predajné miesta pri vstupoch do parku.
- Rôzne typy vstupeniek, vrátane zľavnených a bezplatných (napr. pre deti do 7 rokov, miestnych obyvateľov, držiteľov Karty Veľkej Rodiny).

Tento systém umožňuje efektívnejšie riadenie návštevnosti a zvyšuje transparentnosť príjmov. V rokoch 2021 až 2023 navštívilo KPN viac ako 2 milióny turistov ročne:

2021: 2,422,000 návštevníkov

2022: 2,408,000 návštevníkov

2023: 2,329,000 návštevníkov

Aj napriek miernemu poklesu v roku 2023 zostáva návštevnosť vysoká, čo podčiarkuje význam efektívneho riadenia turizmu. Zvýšené príjmy umožnili KPN investovať do: údržby a obnovy

turistických chodníkov, vzdelávacích programov pre návštevníkov a ochrany biodiverzity a monitorovania ekosystémov. Tieto opatrenia prispievajú k udržateľnému rozvoju regiónu a zvyšujú kvalitu zážitku pre turistov. Karkonoski národný park tak predstavuje úspešný model kombinácie regulácie návštevnosti, digitalizácie služieb a investícií do ochrany prírody, čo vedie k zvýšeniu príjmov a udržateľnému turizmu. [4] [5] [6] [7] [8]

Viaceré národné parky v Európe zaviedli **denné limity návštevnosti** s cieľom ochrániť krehké ekosystémy a zlepšiť kvalitu zážitku pre návštevníkov. Tieto opatrenia často zahŕňajú povinné rezervácie, kvóty na počet návštevníkov a digitálne nástroje na monitorovanie a riadenie prístupu.

Francúzsko: Národný park Calanques (Marseille) [9]

- Denný limit: 400 návštevníkov denne v oblasti Calanque de Sugiton počas letnej sezóny.
- Nástroje: Povinná online rezervácia s QR kódom, ktorý je potrebné predložiť strážcom pri vstupe.
- Dôvod: Ochrana pobrežných oblastí pred eróziou spôsobenou nadmerným turizmom.

Španielsko: Ostrovy Cíes (Galícia) [10]

- Denný limit: 450 návštevníkov denne od septembra do mája; počas leta až 1 800.
- Nástroje: Povinná rezervácia cez webovú stránku regionálnej vlády; návštevníci získajú QR kód na nalodenie na trajekt.
- Dôvod: Ochrana biodiverzity a obmedzenie nadmerného turizmu.

Francúzsko: Národný park Port-Cros (Porquerolles) [11]

- Denný limit: 6 000 návštevníkov denne počas letnej sezóny.
- Nástroje: „Charta lodiarov" obmedzujúca počet pasažierov na verejných trajektoch.
- Dôvod: Ochrana ostrovného ekosystému a riešenie problémov s nedostatkom vody.

Rakúsko: Národný park Gesäuse [12]

- Denný limit: Obmedzenie na 55 člnov denne počas víkendov pre raftingové aktivity.
- Nástroje: Licencovanie komerčných operátorov a obmedzenie veľkosti člnov.
- Dôvod: Ochrana riečnych biotopov pred nadmerným využívaním.

Rieka Enns v oblasti Gesäuse je jedným z posledných neregulovaných alpských tokov v Rakúsku, poskytujúcim domov vzácnym druhom, ako je kulík riečny (Actitis hypoleucos) a vydra riečna (Lutra lutra). Prísne regulácie vodných aktivít sú nevyhnutné na ochranu týchto citlivých ekosystémov a zabezpečenie ich dlhodobej udržateľnosti.

Komerčné vodné aktivity, vrátane raftingu, sú povolené len pre licencovaných poskytovateľov, ktorí sú členmi Štajerskej raftingovej asociácie a majú uzavretú zmluvu s Nationalpark Gesäuse GmbH. Tieto zmluvy stanovujú podmienky pre ekologicky šetrné vykonávanie aktivít a zabezpečujú, že operátori dodržiavajú pravidlá parku.

Raftingové člny musia mať minimálne 4 osoby. Vodné aktivity sú povolené od 1. mája do 15. októbra. Povolený čas pre spustenie a vyloženie člnov je od 9:30 do 17:30. Vstup a výstup na rieke Enns sú povolené len na vyznačených miestach. Toto opatrenie slúži na ochranu brehových biotopov a minimalizáciu erózie. Tieto obmedzenia pomáhajú minimalizovať rušenie divokej prírody a zabezpečujú, že aktivity prebiehajú v súlade s ochranou prírody.

Plitvické jazerá, Chorvátsko [13] [14] [15]

Národný park Plitvické jazerá v Chorvátsku zaviedol obmedzenie počtu návštevníkov v roku 2019. Toto opatrenie bolo reakciou na nadmernú návštevnosť, ktorá v letných mesiacoch presahovala 16 000 turistov denne, čo spôsobovalo preplnenie chodníkov, zhoršenie zážitku z návštevy a negatívny vplyv na prírodné prostredie. Park zaviedol nasledovné opatrenia:

- Denný limit návštevníkov: Počet návštevníkov bol obmedzený na 10 000 denne.
- Povinná online rezervácia: Návštevníci si musia rezervovať vstupenky minimálne 48 hodín vopred prostredníctvom oficiálneho rezervačného systému.
- Časovo obmedzené vstupy: Vstupenky sú viazané na konkrétny dátum a čas, aby sa rovnomerne rozložila návštevnosť počas dňa.

Tieto opatrenia boli zavedené s cieľom chrániť citlivý ekosystém parku a zároveň zabezpečiť kvalitný zážitok pre návštevníkov. Po zavedení denného limitu návštevníkov v roku 2019 Národný park Plitvické jazerá postupne aj zvýšil ceny vstupného, najmä počas hlavnej letnej sezóny. Tento krok bol súčasťou stratégie na reguláciu masového turizmu a ochranu prírodného dedičstva.

Tabuľka 12: Vývoj cien vstupného – Národný park Plitvické jazerá (2015-2025)

Rok	Mimosezóna	Stredná sezóna	Hlavná sezóna
2015	7 €	11 €	20 €
2016	7 €	11 €	20 €
2017	7 €	15 €	24 €
2018	8 €	15 €	25 €
2019	10 €	23 €	40 €
2020	10 €	23 €	40 €
2021	10 €	23 €	40 €
2022	10 €	23 €	40 €
2023	10 €	23 €	40 €
2024	10 €	23 €	40 €
2025	10 €	23 €	40 €

Zvýšenie cien vstupného bolo motivované snahou:

- Znížiť počet návštevníkov počas najvyťaženejších hodín dňa.
- Podporiť návštevy mimo špičky, napríklad v popoludňajších hodinách, kedy sú ceny nižšie.
- Zabezpečiť finančné prostriedky na údržbu infraštruktúry a ochranu prírodného prostredia.

Tieto opatrenia prispievajú k udržateľnému turizmu a ochrane jedinečného ekosystému Plitvických jazier. Ak by sme chceli dané opatrenia kvantitatívne vyhodnotiť a zistiť počet dní, kedy návštevnosť prekročila 10 000 návštevníkov denne, potrebovali by sme denné štatistiky návštevnosti, ktoré nie sú verejne dostupné v otvorených databázach. Avšak existujú odborné odhady a vyjadrenia správy parku, ktoré poskytujú odbornú predstavu.

Na základe dostupných informácií je možné odhadnúť že v rokoch 2016-2019 počas letnej špičky (júl–august) park pravidelne evidoval viac ako 10 000 návštevníkov denne, najmä:

- počas víkendov.
- počas prázdnin v západnej Európe (napr. Nemecko, Taliansko).
- pri priaznivom počasí.

V týchto rokoch sa podľa správ parku počet dní s prekročením limitu pohyboval medzi 40–60 dňami ročne. Po roku 2019 – po zavedení regulácií – sú štatistiky deformované pandemickými rokmi 2020-2022 keď bola návštevnosť výrazne nižšia, len výnimočne prekročila hranicu 10 000. V rokoch 2023–2024 sa denná návštevnosť opäť približovala hranici 10 000, ale vďaka časovým vstupenkám a dennej kvóte sa správa parku snaží udržať počet pod týmto limitom každý deň.

Tabuľka 13: Odhad počtu dní s počtom návštevníkov nad 10 000

Rok	Odhad dní >10 000 návštevníkov
2016	~45 dní
2017	~55 dní
2018	~60 dní
2019	~50 dní (zavedenie limitu koncom sezóny)
2020–2022	0–5 dní
2023	~10–15 dní (výnimky)
2024	~5–10 dní (ak vôbec)

Presné údaje o ročných príjmoch z predaja vstupeniek do Národného parku Plitvické jazerá za obdobie 2015 až 2025 nie sú verejne dostupné. Avšak na základe dostupných informácií o počte návštevníkov a cenách vstupného je možné odhadnúť vývoj týchto príjmov, viď nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 14: Odhad príjmov NP Plitvické jazerá

Rok	Odhadovaný počet návštevníkov	Priemerná cena vstupenky (€)	Odhadovaný príjem (€)
2015	1 367 304	15	20 509 560
2016	1 400 000	16	22 400 000
2017	1 500 000	18	27 000 000
2018	1 700 000	20	34 000 000
2019	1 800 000	22	39 600 000
2020	500 000	15	7 500 000
2021	800 000	18	14 400 000
2022	1 200 000	20	24 000 000
2023	1 400 000	22	30 800 000
2024	1 500 000	23	34 500 000
2025	1 600 000	25	40 000 000

Poznámka: Tieto údaje sú odhady založené na dostupných informáciách o návštevnosti a cenách vstupného. Skutočné príjmy môžu byť ovplyvnené rôznymi faktormi, ako sú zľavy, skupinové vstupenky, bezplatné vstupy pre deti do 7 rokov a osoby so zdravotným postihnutím nad 50% .

Príklad Národného parku Plitivické jazerá demonštruje, že je možné nájsť model, kde správna národného parku obmedzí počet turistov, zvýši už existujúce vstupné, čo prinesie benefity tak v oblasti ochrany prírody ako aj v ekonomických ukazovateľoch (napr. rast príjmov).

Neželané dôsledky zavedenia denných limitov

Zavedenie denných limitov návštevnosti v národných parkoch prinieslo viacero pozitívnych efektov, ako je ochrana prírody a zlepšenie kvality návštevníckeho zážitku. Avšak niektoré parky zaznamenali aj neželané vedľajšie javy, ktoré si vyžadujú pozornosť a ďalšie manažérske opatrenia. Príkladmi takýchto javov sú napr.:

1. Presun návštevníkov do menej pripravených oblastí
   Obmedzenie vstupu do populárnych lokalít môže viesť k presunu turistov do susedných oblastí, ktoré nie sú na zvýšený nápor pripravené. Napríklad po zavedení časovo obmedzeného vstupu do Národného parku Arches v USA sa zvýšil počet návštevníkov v susednom parku Canyonlands, čo spôsobilo preťaženie infraštruktúry a zníženie kvality zážitku v tejto oblasti. [16]

2. Nepripravenosť na presmerovanie návštevnosti
   Presmerovanie turistov do alternatívnych lokalít bez adekvátnej prípravy môže viesť k environmentálnym a sociálnym problémom. Tieto oblasti často nemajú dostatočnú infraštruktúru ani personál na zvládnutie zvýšeného počtu návštevníkov, čo môže viesť k degradácii prírodného prostredia a nespokojnosti miestnych obyvateľov.

3. Zníženie spokojnosti návštevníkov
   Zavedenie denných limitov a povinných rezervácií môže u niektorých návštevníkov vyvolať frustráciu, najmä ak nie sú zvyknutí na takéto opatrenia. Nedostatok informácií alebo nejasnosti v rezervačnom systéme môžu viesť k nespokojnosti a negatívnym recenziám.

V Európe sa tieto javy objavili napríklad v nasledujúcich NP:

Chorvátsko – Národný park Krka [17]

Po zavedení denného limitu 10 000 návštevníkov v oblasti Skradinski buk sa turisti začali presúvať do menej známych častí parku a okolitých oblastí, ktoré neboli pripravené na zvýšený nápor. To viedlo k preťaženiu infraštruktúry a zvýšenému tlaku na miestne komunity.

Taliansko – Cinque Terre [18]

Obmedzenie počtu turistov v Cinque Terre viedlo k presunu návštevníkov do iných oblastí Ligúrie, čo spôsobilo preplnenie menej pripravených lokalít a zvýšený tlak na miestnu infraštruktúru.

Francúzsko – Národný park Calanques [19]

Zavedenie povinných rezervácií a denných limitov v niektorých častiach parku viedlo k presunu návštevníkov do iných, menej regulovaných oblastí, čo spôsobilo zvýšený tlak na tieto lokality a potenciálne poškodenie prírodného prostredia.

4.2.2 Monitorovanie pohybu návštevníkov

Monitorovanie pohybu návštevníkov pomocou GPS a senzorov sa stáva kľúčovým nástrojom v ochrane prírody – pomáha riadiť návštevnosť, odhaľovať zaťažené trasy a optimalizovať

infraštruktúru. V nasledujúcej tabuľke uvádzame príklady národných parkov, ktoré takýto dátový monitoring návštevnosti už využívajú.

Tabuľka 15: Príklady využívania monitoringu pohybu návštevníkov [20]

Národný park	Spôsob monitorovania	Účel
Triglav (SLO)	GPS + senzory na vstupoch	Riadenie vstupu, ochrana dolín
Šumava (CZ)	Infračervené senzory, GPS výskum	Vyťaženosť trás, plánovanie uzáver
Yellowstone (USA)	Dáta z appiek a mobilov	Predikcia zaťaženia a dopravy
Bavorský les (DE)	Kamery + AI + senzory	Trvalé sledovanie zaťaženia
TANAP (SK)	Začiatky senzorového merania	Budúce plánovanie návštevnosti a ochrany území

Národný park Bavorský les

Národný park Bavorský les [21] (Nationalpark Bayerischer Wald, Nemecko) patrí medzi technologicky najpokročilejšie parky v Európe v oblasti monitorovania návštevnosti a ochrany prírody. Používa viacúrovňový, high-tech systém sledovania pohybu ľudí, ktorý je zároveň šetrný k prírode a súladný s GDPR.

NP využíva **senzory pochybu** (infračervené a laserové), ktoré sú strategicky umiestnené na vstupoch do chránených území, križovatkách trás a výhľadových bodoch. Počítajú prechody osôb, rozlišujú smer pohybu. Nie sú invazívne, neukladajú osobné údaje. Ďalšou využitou technológiou je **kamerový systém s umelou inteligenciou** (AI), kde kamery rozpoznávajú pohybu, nie osoby. AI softvér analyzuje tok návštevníkov bez identifikácie, deteguje napr. či ide o peších, cyklistov alebo bežkárov. Používa sa aj na detekciu pohybu mimo vyznačených trás.

Získané dáta sa využívajú na: riadenie návštevnosti - analýza dennej, sezónnej a časovej záťaže trás a lokalít; ochranu prírody - odhalenie nadmerne navštevovaných oblastí, zmena trasovania alebo uzávierky; plánovanie infraštruktúry - pomoc pri umiestnení odpočívadiel, tabúľ, WC a košov; informovanie návštevníkov - údaje sa zobrazujú online (napr. „vysoká zaťaženosť – odporúčame inú trasu").

NP dodržiava aj **etické zásady** v podobe anonymizácie dát – systém neschvaľuje žiadne biometrické dáta. Nesleduje konkrétne osoby, len štatistický pohyb a otvorene komunikuje, ako a prečo údaje zbiera.

Hi-tech monitorovací systém v Národnom parku Bavorský les nepokrýva celé územie parku. Pokrýva však strategicky vybrané lokality, ktorými sú vysoko navštevované zóny ako napr. vstupy do parku (napr. hlavné parkoviská, návštevnícke centrá) či najpopulárnejšie turistické trasy – napr. k Baumwipfelpfad, k vrchu Lusen alebo Rachel, či vávštevnícke body ako Haus zur Wildnis, Tierfreigelände (zveropark). Tu sú senzory a kamery umiestnené trvalo a poskytujú detailné dáta v reálnom čase.

V ekologicky citlivých lokalitách ako sú napr. územia s výskytom vzácnych alebo rušivých druhov (napr. tetrov, rys) či zóny s dočasnými obmedzeniami (napr. hniezdne oblasti) sa používajú dočasné senzory – počas citlivého obdobia (napr. jar a leto) a mobilné monitorovacie jednotky – prenosné senzory a automatické kamery.

Zvyšok územia parku nie je aktívne monitorovaný hi-tech systémom. Správa parku tu využíva tradičné metódy: hliadky strážcov, spätnú väzbu od návštevníkov, sčítanie návštevnosti cez denníky a

manuálne pozorovanie. Dôvodom, prečo nie je na celom území parku využívaný hi-tech systém je jeho rozloha. Park má cez 24 000 hektárov, čo by vyžadovalo obrovské množstvo techniky. V mnohých častiach platí 5. stupeň ochrany, kde sa aj technické zásahy minimalizujú. Aj z hľadiska efektivity platí, že 80 % návštevníkov sa pohybuje v menej než 20 % územia – a práve tam je zmysluplné merať.

4.2.3 Aplikácie a digitálni sprievodcovia

Mnohé národné parky vo svete – ale čoraz viac aj na Slovensku – využívajú aplikácie a digitálnych sprievodcov, aby zlepšili navigáciu, edukáciu a ochranu prírody. Tu je výber konkrétnych a zaujímavých príkladov:

Národný park Šumava (Česko) – Aplikácia „Národní parky ČR"

- Navigácia po trasách so zobrazením stupňov ochrany.
- Upozornenia na zákazové zóny a obmedzenia vstupu.
- Interaktívne body záujmu – pralesy, rašeliniská, výhľady.
- Využíva GPS lokalizáciu na upozornenie, ak sa návštevník blíži k chránenému územiu vyššieho stupňa ochrany.

Tatranský národný park (Slovensko) – Aplikácia „Liptov – Tatry"

- Mapy s turistickými chodníkmi, výškový profil trasy.
- Informácie o počasí, dostupnosti trás a lavínovom nebezpečenstve.
- Označenie faunistických a floristických zaujímavostí.
- Interaktivita: Zážitková hra pre deti „Tatry očami zvieratiek".

Yellowstone National Park (USA) – Oficiálna aplikácia „NPS Yellowstone"

- Offline mapy, body záujmu, aktuálne dopravné a bezpečnostné info.
- Upozornenia na miesta s výskytom medveďov alebo uzávierkami trás.
- Audio-sprievodca – pri vstupe do zóny sa automaticky prehráva popis lokality.
- Ochrana súkromia – aplikácia neukladá polohu návštevníkov.

Triglavský národný park (Slovinsko) – „Triglav Trail Tracker"

- Interaktívne túry s úlohami a environmentálnymi otázkami.
- Upozornenia na ohrozené biotopy a sezónne uzávery trás.
- Edukácia: Získavanie „eco-medailek" za splnené úlohy.

Slovenský raj (Slovensko) – „Slovenský raj – turistická mapa"

- GPS lokalizácia v roklinách, aktuálne stavy vodných tokov.
- Označenie nebezpečných úsekov, rebríkov a lávok.
- Užitočnosť: Pomáha predchádzať vstupu nepripraveným turistom do technicky náročných trás.

Národný park Saxon Switzerland (Nemecko) – „Sächsische Schweiz App"

- Kombinuje navigáciu, audioguiding a AR (rozšírenú realitu).
- Možnosť „nahliadnuť do minulosti" cez telefón (historické obrázky, geológia).
- Eko-režim: Aplikácia upozorňuje na miesta s výskytom citlivých druhov.

Spoločné výhody týchto riešení:

- Znižovanie náhodného vstupu do chránených území vyšších stupňov ochrany.
- Zlepšovanie bezpečnosti turistov (napr. lavínové varovania, technická náročnosť).
- Podpora ekologického správania cez edukačné funkcie.
- Interaktívny prístup – hry, kvízy, rozšírená realita pre rodiny s deťmi.

Špeciálne dôležitou funkciou týchto digitálnych aplikácií sú tzv. **virtuálni sprievodcovia**. Jedná sa o aplikácie alebo platformy, ktoré simulujú sprievodcu v teréne pomocou zvuku, obrazu, textu, prípadne rozšírenej reality (AR). Tieto systémy kombinujú navigáciu, výklad a zážitok bez potreby fyzického sprievodcu.

Príklady viruálnych sprievodcov:

Yellowstone National Park (USA) – „Yellowstone Audio Tour"

- Oficiálny virtuálny sprievodca, ktorý automaticky prehráva audio komentáre pri priblížení sa k vybraným lokalitám.
- Funguje offline cez GPS (bez potreby signálu).
- Zaznamená polohu a automaticky prehrá príbeh, geológiu, históriu alebo ekologický výklad.
- Obsah pripravovali odborníci z National Park Service.
- Obsah je prispôsobený aj pre deti a nevidiacich (audio popisy vizuálnych prvkov).

„SmartGuide" – používaný v rôznych národných parkoch (globálne, vrátane Slovenska)

- Aplikácia s virtuálnymi sprievodcami pre viac než 600 destinácií, vrátane TANAP-u, Slovenského raja a iných slovenských lokalít.
- Hlasový sprievodca funguje ako „audiokniha naživo" podľa tvojej polohy.
- Obsahuje prírodné a historické informácie, výstrahy a navigáciu.
- Využíva technológiu geofencingu – ak sa priblížiš k miestu, appka automaticky prehrá informáciu.
- Aj bez internetu – funguje offline. Mnohé trasy sú dostupné v slovenčine.

National Park Service (USA) – Virtuálna realita a webovi sprievodcovia

- Príklad: Grand Canyon Virtual Tour - Webová aplikácia s 360° panorámami, rozprávaním a výkladom, kde sa človek pohybuje po parku z pohodlia domova.
- Klikateľné body s výkladom o geológii, faune, histórii.
- Simulácia turistiky – napr. kráčanie po Bright Angel Trail.
- Podpora pre školy a vzdelávacie účely.

Triglavský národný park (Slovinsko) – „Triglav AR Guide"

- Rozšírená realita + virtuálny sprievodca
- Mobilná appka s AR funkciou – po nasmerovaní mobilu na vrchol alebo objekt zobrazí informácie o tom mieste.
- Virtuálny ranger hovorí o ochrane prírody, varovaniach a faune.
- Obsahuje aj interaktívne kvízy a misie pre deti.

4.2.4 Vzdelávanie návštevníkov

V Európe existuje viacero prípadových štúdií z európskych národných parkov, ktoré dokumentujú pozitívny vplyv vzdelávania návštevníkov na ochranu prírody, zmenu postojov a udržateľný turizmus.

Napríklad prípadová štúdia z Národného parku Bavorský les (Bayerischer Wald) v Nemecku, ktorá skúmala **pozitívny vplyv vzdelávania návštevníkov** na ich vnímanie mŕtveho dreva v lese. Štúdia s názvom „Using the visitor-employed photography method to analyse deadwood perceptions of forest visitors" bola publikovaná v European Journal of Forest Research v roku 2020. [36]

Výskumníci použili metódu tzv. „visitor-employed photography" (VEP), pri ktorej návštevníci parku dostali digitálne fotoaparáty a boli požiadaní, aby počas túry po trase Schwellsteig fotografovali prvky lesa, ktoré sa im páčia alebo nepáčia. Následne absolvovali rozhovor, v ktorom vysvetlili svoje voľby a hodnotili estetiku a rekreačnú hodnotu jednotlivých prvkov.

Mŕtve drevo bolo druhým najčastejšie fotografovaným prvkom v lese, čo naznačuje jeho význam v percepcii návštevníkov. Aj keď fotografie mŕtveho dreva boli hodnotené esteticky horšie než iné prvky, väčšina návštevníkov ich spájala s pozitívnym obrazom lesa. Pokročilejšie štádiá rozkladu mŕtveho dreva boli vnímané pozitívnejšie než čerstvé alebo fragmentované zvyšky. Ženy a starší návštevníci mali tendenciu hodnotiť mŕtve drevo menej esteticky, čo naznačuje vplyv demografických faktorov na vnímanie.

Štúdia ukázala, že vizuálne a zážitkové vzdelávanie môže pozitívne ovplyvniť postoje návštevníkov k prírodným procesom, ako je prítomnosť mŕtveho dreva. Toto poznanie môže byť využité pri tvorbe informačných panelov, sprievodcovských programov a ďalších vzdelávacích aktivít v národných parkoch.

Zároveň ale existujú štúdie, ktoré identifikovali **menej efektívne prístupy k vzdelávaniu návštevníkov** v národných parkoch. Tieto prístupy často zlyhávajú v dosahovaní požadovaných zmien správania alebo v zvyšovaní environmentálneho povedomia.

V niektorých prípadoch sa ukázalo, že samotné rozdávanie brožúr bez sprievodného osobného vysvetlenia má obmedzený vplyv na správanie návštevníkov. Napríklad v štúdii v Yellowstone National Park bolo zistené, že brožúry boli menej účinné v porovnaní s interaktívnejšími metódami, ako sú osobné prezentácie alebo digitálne nástroje. [37]

Ďalším negatívnym príkladom sú informačné tabule, ktoré nie sú strategicky umiestnené alebo sú formulované nejasne, môžu byť pre návštevníkov menej účinné. Štúdia na vrchole Cadillac Mountain ukázala, že aj keď boli tabule prítomné, mnohí návštevníci ich nezaregistrovali alebo si nezapamätali ich obsah, čo viedlo k pokračujúcemu nevhodnému správaniu, ako je chodenie mimo vyznačených trás. [38]

Ako málo efektívne sa ukazujú aj vzdelávacie materiály, ktoré sú príliš všeobecné a neberú do úvahy špecifické charakteristiky cieľovej skupiny. Napríklad správy, ktoré neoslovujú konkrétne demografické skupiny alebo nezohľadňujú kultúrne rozdiely, môžu mať obmedzený dopad na zmenu správania návštevníkov.

Efektívne vzdelávanie návštevníkov je kľúčové pre ochranu prírodných zdrojov a udržateľný turizmus v národných parkoch. Implementácia osvedčených prístupov a neustále hodnotenie ich účinnosti môže prispieť k pozitívnym zmenám v správaní návštevníkov.

4.3 Turizmus v NP v širšom kontexte rozvoja územia

Podstatou zvýhodňovania ekologických foriem dopravy v národných parkoch (ako je cyklistika, verejná doprava alebo peší turizmus) je ochrana prírodného prostredia, zníženie negatívnych dopadov dopravy a zároveň zvýšenie kvality zážitku návštevníka. Ide o kombináciu ekologických, spoločenských a ekonomických dôvodov, ktoré podporujú udržateľný turizmus.

Hlavné ciele a podstata zvýhodňovania ekologickej dopravy:

1. Ochrana prírody a biodiverzity
    - Zníženie hluku, emisií a narušenia fauny.
    - Minimalizácia vjazdu áut do jadrových zón a hniezdnych oblastí.
    - Obmedzenie nelegálneho parkovania a znečistenia.
2. Znižovanie uhlíkovej stopy turizmu
    - Cyklistika, verejná doprava a chôdza produkujú výrazne menej emisií než individuálna automobilová doprava (IAD).
    - Jeden autobus môže nahradiť desiatky áut.
3. Zlepšenie bezpečnosti a komfortu pre návštevníkov
    - Menej áut znamená bezpečnejšie cesty pre peších a cyklistov.
    - Návštevník má intenzívnejší zážitok z prírody bez rušivého hluku.
4. Podpora miestnych komunít a služieb
    - Napojenie cyklotrás a peších trás na miestne ubytovanie, stravovanie a sprievodcov.
    - Verejná doprava často končí v obciach, čo podporuje ich ekonomiku.
5. Efektívne riadenie návštevnosti (tzv. visitor management)
    - Záchytné parkoviská + shuttle busy pomáhajú riadiť koncentráciu ľudí v citlivých oblastiach.
    - Možnosť integrovať digitálne nástroje (rezervácie, eco body, informácie o obsadenosti).

Hoci je individuálna doprava stále dominantná, rastie tlak zo strany ochranárov, štátu aj verejnosti na zavádzanie obmedzení a alternatívnych dopravných riešení. V budúcnosti možno očakávať:

- viac "park and ride" systémov,
- rozšírenie elektrobusov a
- zlepšenie infraštruktúry pre cyklistov a turistov.

Park and Ride (P+R) systém

Park and Ride (P+R) systém je dopravné riešenie, ktoré umožňuje motoristom zaparkovať svoje auto na záchytnom parkovisku mimo centra alebo chránenej oblasti a ďalej pokračovať v ceste ekologickejším spôsobom – najčastejšie verejnou dopravou, bicyklom alebo pešo.

Dôležitým elementom systému je optimálna vzdialenosť záchytného parkoviska od nástupu na pešiu túru. Pri jej stanovení sa musí viac do úvahy viacero faktorov – pohodlie návštevníkov, ochrana prírody a dostupnosť alternatívnej dopravy. Teoreticky sa dá za optimálnu vzdialenosť považovať:

Tabuľka 16: Optimálna vzdialenosť záchytného parkoviska

Typ prístupu	Ideálna vzdialenosť od parkoviska	Poznámka
Peší prístup	1-1,5 km	cca 15–20 minút chôdze
Shuttle bus / vlak / elektrobus	3-10 km	záchytné parkovisko mimo citlivej oblasti
Cyklo prístup	5-10 km	ideálne s cyklotrasou a stojanmi pri nástupe na túru

Okrem vzdialenosti je potrebné zohľadniť aj profil terénu, krátka vzdialenosť v strmom kopci môže byť náročnejšia než dlhšia po rovine. Na zreteli je nutné mať rozličné potreby rôznych cieľových skupín, napr. rodiny s deťmi, seniori a osoby so zníženou pohyblivosťou preferujú kratšie vzdialenosti.

Príklady využívania Park and Ride systému vo svete:

Zion National Park (USA, Utah)

- Miesto: Springdale – záchytné parkoviská mimo hlavného kaňonu.
- Vzdialenosť: cca 1–12 km k turistickým trásam, závisí od cieľa.
- Doprava: bezplatný shuttle bus každých pár minút.
- Poznámka: počas hlavnej sezóny je vjazd osobným autom zakázaný do Zion Canyon.

Banff National Park (Kanada)

- Miesto: Lake Louise Overflow Parking.
- Vzdialenosť: cca 4 km k Lake Louise + ďalších 1–2 km na túry.
- Doprava: pravidelné shuttle busy a miestna verejná doprava.
- Poznámka: počas leta parkoviská často plne obsadené už ráno.

Dolomiti Bellunesi (Taliansko)

- Miesto: Záchytné parkoviská pri vstupe do dolín (napr. Val di San Lucano).
- Vzdialenosť: cca 1–2 km k nástupu na túry.
- Doprava: často sa pokračuje pešo alebo cyklo.

Snowdonia (Eryri) National Park (Wales, UK)

- Miesto: Pen-y-Pass záchytné parkovisko alebo parkovanie v Llanberis.
- Vzdialenosť: z Llanberis cca 8–10 km na začiatok túry.
- Doprava: shuttle bus do Pen-y-Pass – hlavného nástupu na Snowdon.
- Poznámka: vlastné autá sú v Pen-y-Pass silno obmedzené.

Sächsische Schweiz (Nemecko)

- Miesto: Bad Schandau – parkovanie a nadväzná doprava.
- Vzdialenosť: cca 1–5 km na nástupy túr do skalných oblastí.
- Doprava: ekologické vlaky, elektrobusy a lanovky.

V slovenských národných parkoch sú vstupy prevažne blízko parkovísk, väčšinou do 1 km. Individuálna automobilové doprava (IAD) spôsobuje vysokú záťaž, parkuje sa často až v chránených zónach. Infraštruktúra pre shuttle busy a cyklistov je doposiaľ slabá. V zahraničných národných parkoch sú záchytné parkoviská často ďalej od túr (3–10 km), čo je kompenzované spoľahlivou hromadnou dopravou (shuttle, elektrobusy, vlaky). V jadrových častiach je IAD prísne regulovaná. Na porovnanie viď nasledujúcu tabuľku:

Tabuľka 17: Porovnanie záchytných parkovísk na Slovensku a v zahraničí

Národný park	Lokalita (SK / zahr.)	Vzdialenosť z P+R k túre	Forma dopravy	Poznámky
TANAP	Štrbské Pleso	0,3–1 km	Pešo	Krátka vzdialenosť, parkovanie v blízkosti trás
Slovenský raj	Čingov, Podlesok	0–1 km	Pešo	Parkovanie priamo pri vstupoch, limitovaná regulácia
Malá Fatra	Štefanová, Vrátna	0–0,5 km	Pešo / lanovka	Veľmi blízko k túram, vysoká koncentrácia áut
Nízke Tatry	Demänovská dolina	0–2 km	Pešo / plánované busy	Autá bežne jazdia dolinou, snahy o obmedzenie rastú
Zion (USA)	Springdale	1–12 km	Shuttle bus	IAD zakázaná, systém P+R veľmi efektívny
Banff (Kanada)	Lake Louise Overflow	4–6 km	Shuttle bus	Zákaz vjazdu v sezóne, veľmi organizovaný systém
Snowdonia (Wales)	Llanberis → Pen-y-Pass	8–10 km	Shuttle bus	Autá zakázané, len bus na nástupné miesto
Dolomiti (Taliansko)	Val di San Lucano	1–2 km	Pešo / cyklo	Obmedzená premávka, dobrá infraštruktúra

4.3.1 Podpora lokálnej ekonomiky

Existuje niekoľko úspešných ekonomických modelov v Európe, ktoré podporujú lokálnu ekonomiku v oblastiach národných parkov prostredníctvom spolupráce medzi správou parku a miestnymi komunitami. Tu sú niektoré príklady:

Národný park Triglav (Slovinsko) – Regionálna destinačná stratégia

V Národnom parku Triglav bola vytvorená spoločná destinačná stratégia pre Julské Alpy, ktorá zahŕňa:

- Spoluprácu medzi správou parku, obcami a organizáciami destinačného manažmentu (DMO): Spoločné plánovanie a riadenie cestovného ruchu.
- Zameranie na udržateľný turizmus: Rozvoj produktov ako turistika, zimné športy, kultúrne podujatia a gastronómia.
- Zavedenie certifikácie "Slovenia Green": Podpora ekologicky zodpovedných poskytovateľov služieb.

Tento model podporuje miestnu ekonomiku tým, že zapája obyvateľov do rozvoja turizmu a zároveň chráni prírodné a kultúrne dedičstvo.

Národný park Soomaa (Estónsko) – Partnerstvo verejného a súkromného sektora

V Národnom parku Soomaa bola vytvorená spolupráca medzi správou parku a miestnymi podnikateľmi:

- Spoločné riadenie infraštruktúry cestovného ruchu: Budovanie a údržba chodníkov, značenia a návštevníckeho centra.
- Podpora miestnych tradícií: Zachovanie a propagácia tradičného remesla stavby osikových člnov.
- Získanie certifikátov ako PAN-Park a Green Destinations: Zvýšenie atraktivity pre ekologicky zameraných turistov.

Tento model umožňuje miestnym komunitám profitovať z turizmu a zároveň prispieva k ochrane prírody.

Údolie rieky Soča (Slovinsko) – Model DMO a digitálna rezervácia

V údolí rieky Soča bola vytvorená organizácia destinačného manažmentu (DMO), ktorá spolupracuje so správou Národného parku Triglav:

- Spoločné plánovanie turistických aktivít: Zavedenie digitálneho rezervačného systému na reguláciu počtu návštevníkov.
- Podpora miestnych poskytovateľov služieb: Provízia z rezervácií smeruje priamo k miestnym podnikateľom.
- Zvýšenie kvality zážitku pre návštevníkov: Zníženie preťaženia turistických lokalít a zlepšenie infraštruktúry.

Tento model podporuje udržateľný turizmus a zvyšuje príjmy miestnych komunít.

Program „Partner národného parku" (Nemecko)

V Nemecku bol vytvorený program „Partner národného parku" s cieľom:

- Podporiť udržateľný cestovný ruch v národných parkoch.
- Zapájať miestne podniky do ochrany prírody a environmentálneho povedomia.
- Zvýšiť kvalitu služieb prostredníctvom certifikácie a spoločných štandardov.
- Posilniť regionálnu identitu a ekonomiku prostredníctvom spolupráce.

Do programu sa môžu zapojiť rôzne typy podnikov a organizácií, vrátane:

- Ubytovacích zariadení (hotely, penzióny, apartmány).
- Reštaurácií a gastronomických prevádzok.
- Sprievodcov a organizátorov výletov.
- Múzeí a kultúrnych inštitúcií.
- Dopravných spoločností.

Aby sa podnik stal partnerom národného parku, musí spĺňať určité kritériá, ako napríklad:

- Záväzok k ochrane prírody a udržateľnému hospodáreniu.
- Používanie regionálnych produktov a podpora miestnej ekonomiky.
- Poskytovanie kvalitných služieb a informácií o národnom parku.
- Účasť na školeniach a workshopoch organizovaných správou parku.

Tieto kritériá zabezpečujú, že partneri prispievajú k cieľom národného parku a zároveň poskytujú vysokú úroveň služieb návštevníkom. Partneri národného parku získavajú rôzne výhody, ako napríklad:

- Používanie loga partnera národného parku vo svojich marketingových materiáloch.
- Zvýšenú viditeľnosť prostredníctvom prezentácie na webových stránkach a sociálnych sieťach národného parku.
- Prístup k informačným materiálom a školeniam o národnom parku.
- Možnosti spolupráce s inými partnermi a organizáciami v regióne.

Tieto výhody pomáhajú partnerom zlepšiť svoje služby a prilákať návštevníkov, ktorí hľadajú autentické a udržateľné zážitky.

Program „Partner národného parku" bol prvýkrát zavedený v roku 2003 v Národnom parku Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer. Odvtedy sa rozšíril do viacerých národných parkov v Nemecku, vrátane Národného parku Berchtesgaden a Národného parku Hainich. Celkovo sa do programu zapojilo viac ako 1 000 partnerov v 27 národných parkoch a biosférických rezerváciách.

Tu je päť konkrétnych príkladov podnikateľských subjektov v Nemecku, ktoré sa zapojili do programu „Partner národného parku", spolu s analýzou prínosov, ktoré im táto spolupráca priniesla:

1. Agentur am Meer (Národný park Niedersächsisches Wattenmeer)

Profil: Turistická agentúra so sídlom v Hooksiel, špecializujúca sa na prenájom a správu viac ako 55 rekreačných objektov v regióne Wangerland.

Prínosy: Získaním certifikácie „Partner národného parku" v marci 2025 sa Agentur am Meer stala prvou agentúrou na nemeckom pobreží Severného mora, ktorej boli udelené certifikáty pre viac ako 55 individuálnych rekreačných objektov. Táto certifikácia posilnila dôveru hostí v ekologickú kvalitu a regionálnu autenticitu ponúkaných ubytovaní. Okrem toho agentúra implementovala digitálne nástroje, ako sú mobilné aplikácie pre hostí a vlastníkov, čím zvýšila efektivitu a spokojnosť klientov.

2. WaldResort am Nationalpark Hainich (Národný park Hainich, Durínsko)

Profil: Ubytovacie zariadenie ponúkajúce prírodné wellness pobyty a lesné kúpele v blízkosti UNESCO biosférickej rezervácie.

Prínosy: Ako certifikovaný partner národného parku WaldResort získal prístup k oficiálnym informačným materiálom a školeniam, čo mu umožnilo poskytovať hosťom kvalitné informácie o prírode a udržateľnom turizme. Taktiež sa zapojil do spoločných marketingových aktivít, čo zvýšilo jeho viditeľnosť a prilákalo ekologicky uvedomelých návštevníkov.

3. Alpirsbacher Klosterbräu (Národný park Schwarzwald)

Profil: Rodinný pivovar v Alpirsbachu, známy využívaním pramenitej vody z vlastných zdrojov.

Prínosy: Partnerstvo s národným parkom posilnilo imidž pivovaru ako ekologicky zodpovedného podniku. Využívanie vody z vlastných prameňov, ktoré sa nachádzajú v chránených oblastiach, zdôrazňuje záväzok k ochrane prírody. Spolupráca tiež otvorila nové možnosti pre spoločné podujatia a propagáciu regionálnych produktov.

4. Ferienhaus Schwedenchalet am Edersee (Národný park Kellerwald-Edersee)

Profil: Rekreačný dom v obci Vöhl-Harbshausen, v blízkosti jazera Edersee.

Prínosy: Získaním certifikácie ako partner národného a prírodného parku v roku 2024 sa Schwedenchalet stal súčasťou jedinečného dvojitého partnerstva. Táto spolupráca umožnila využívať synergické efekty medzi dvoma chránenými územiami, čo viedlo k zvýšeniu rezervácií a väčšej spokojnosti hostí, ktorí oceňujú ekologické a regionálne hodnoty.

5. Haus Vogelkiek (Národný park Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer)

Profil: Dve rekreačné apartmány na ostrove Nordstrand, prevádzkované Frauke Bangen-Bruhn.

Prínosy: Zapojením sa do partnerstva získala prevádzkovateľka prístup k školeniam a workshopom, ktoré jej pomohli lepšie informovať hostí o význame a ochrane Wattenmeeru. Tento prístup zvýšil spokojnosť hostí a posilnil reputáciu ubytovania ako ekologicky zodpovedného miesta na dovolenku.

Nasledujúca tabuľka uvádza konkrétne benefity, ktoré vybraným podnikateľským subjektom prinieslo členstvo v programe.

Tabuľka 18: Benefity nemeckého programu Partner národných parkov

Park / Región	Typ podnikania	Príjmy pred zapojením	Príjmy po zapojení	Zmena / Efekt
Bavorský les (DE)	Ubytovanie, gastro	20,5 mil. €	27,8 mil. €	+7,3 mil. € (+35,6%)
Eifel (DE)	Rôzne služby	55 mil. € (odh.)	76 mil. €	+21 mil. € (+38%)
Wattenmeer (SH, DE)	Celý región	Pred: 1,2 mld. €	1,6 mld. €	+0,4 mld. € (+33%)
Ferienhaus Schwedenchalet (Kellerwald)	Prenájom	Neudané	Zvýšená obsadenosť, viac rezervácií	Kvalitatívny nárast
Agentur am Meer (Niedersachsen)	Správa rekreačných domov	Neudané	Zvýšenie dôvery a dopytu, 55 objektov certifikovaných	Dôkaz reputácie a rastu
Hainich (DE)	Wellness a lesné kúpele	Neudané	Vyšší dopyt po ubytovaní, propagácia cez park	Nárast tržieb vďaka partnerstvu
Schwarzwald (DE)	Pivovar	Neudané	Zvýšená návštevnosť a značka spojená s parkom	Zvýšenie regionálneho predaja
Kellerwald-Edersee (DE)	Prenájom rekreačných domov	Neudané	Zvýšenie dopytu po certifikovaných objektoch	Vyššia obsadenosť
Wattenmeer (NI, DE)	Malé ubytovania	Neudané	Zvýšený počet prenocovaní po získaní statusu partnera	Rast obratu a reputácie
Sächsische Schweiz (DE)	Sprievodcovské služby	Neudané	Lepšia viditeľnosť cez parkovú sieť	Rozšírenie klientely

Program „Partner národného parku" v Nemecku je koordinovaný a manažovaný organizáciou Nationale Naturlandschaften e. V. (Nemecké národné prírodné krajiny), ktorá je nástupcom organizácie EUROPARC Deutschland. Táto organizácia slúži ako zastrešujúca platforma pre všetky veľkoplošné chránené územia v Nemecku, vrátane národných parkov, biosférických rezervácií a prírodných parkov.

Nationale Naturlandschaften e. V. je nezisková organizácia, ktorá zastrešuje 16 národných parkov, 16 biosférických rezervácií UNESCO a 104 prírodných parkov v Nemecku. Jej cieľom je podporovať

ochranu prírody a udržateľný rozvoj v týchto oblastiach prostredníctvom rôznych programov a iniciatív.

Program „Partner národného parku" je implementovaný individuálnymi správami národných parkov, ktoré spolupracujú s Nationale Naturlandschaften e. V. na základe jednotných kritérií a štandardov. Každý národný park má svoju vlastnú správu, ktorá je zodpovedná za výber a spoluprácu s miestnymi partnermi, ako sú ubytovacie zariadenia, reštaurácie, sprievodcovia a ďalšie podniky.

Partneri národného parku musia spĺňať určité kritériá, ktoré zahŕňajú:

- Záväzok k ochrane prírody a udržateľnému hospodáreniu.
- Používanie regionálnych produktov a podpora miestnej ekonomiky.
- Poskytovanie kvalitných služieb a informácií o národnom parku.
- Účasť na školeniach a workshopoch organizovaných správou parku.

Tieto kritériá zabezpečujú, že partneri prispievajú k cieľom národného parku a zároveň poskytujú vysokú úroveň služieb návštevníkom.

Nationale Naturlandschaften e. V. (NNL), ako nezisková organizácia zastrešujúca nemecké národné parky, biosférické rezervácie a prírodné parky, financuje svoju činnosť z viacerých zdrojov:

- Členské príspevky: NNL získava prostriedky od svojich členov, medzi ktorých patria správy chránených území, environmentálne organizácie ako BUND a NABU, ako aj rôzne nadácie a podporné združenia.
- Projektové financovanie: Organizácia realizuje rôzne projekty financované z verejných a súkromných zdrojov, vrátane: Nemeckých federálnych a krajinských inštitúcií: napríklad Spolkového ministerstva životného prostredia a Spolkového úradu pre ochranu prírody.
- Európskych fondov: napríklad programov ako LIFE+ a ďalších iniciatív zameraných na ochranu prírody a udržateľný rozvoj.
- Dary a sponzoring: NNL prijíma finančné prostriedky od súkromných darcov, podnikateľských subjektov a nadácií, ktoré podporujú jej environmentálne a vzdelávacie aktivity.

NNL spolupracuje s rôznymi partnermi na národnej aj medzinárodnej úrovni, vrátane:

- Verejných inštitúcií: ako sú federálne a krajinské ministerstvá a úrady.
- Neziskových organizácií: napríklad WWF a ďalších environmentálnych združení.
- Akademických inštitúcií: v rámci výskumných a vzdelávacích projektov.

Tieto spolupráce umožňujú NNL realizovať projekty zamerané na ochranu prírody, environmentálne vzdelávanie a podporu udržateľného rozvoja v chránených územiach.

4.3.2 Participatívne plánovanie

Participatívne plánovanie znamená, že všetky relevantné strany – správa národného parku, miestne samosprávy, podnikatelia, občania, turisti a odborníci – spoločne diskutujú a plánujú rozvoj turizmu, aby bol udržateľný, férový a v súlade s ochranou prírody. V praxi to funguje rôzne úspešne podľa krajiny a konkrétneho regiónu. Tu sú konkrétne príklady a spôsoby, ako sa participatívne plánovanie uplatňuje:

Slovinsko – Triglavský národný park

Model „Triglavski narodni park kot živa krajina" (Živá krajina). Obce, farmári, správa parku a podnikatelia spolu plánujú trasy, služby a rozvoj infraštruktúry. Vznikol systém „eko-alpských dedín", kde sa rozvoj turizmu riadi spoločnými pravidlami (architektúra, mobilita, ekoslužby). Výsledkom bolo zvýšenie príjmov bez poškodenia prírody.

Česko – Šumava a participatívne plánovanie trás

Konflikt medzi ochranármi a obcami sa rieši cez participatívne plánovanie. Stretávajú sa obyvatelia s odborníkmi a ochranármi – konzultujú sa nové cyklotrasy, zákazy vstupu a zonácia. Vznikajú tzv. „komunitné konzultácie", kde každý môže navrhnúť riešenia. Výsledkom je väčšia dôvera medzi stranami a menej konfliktov.

Komunitné konzultácie v Národnom parku Šumava predstavujú príklad participatívneho plánovania, kde sa miestne komunity, správa parku a ďalší zainteresovaní aktéri spoločne podieľajú na rozhodovaní o rozvoji turizmu a ochrane prírody. Cieľom komunitných konzultácií je:

- Zohľadnenie potrieb miestnych obyvateľov: Zabezpečiť, aby rozvoj turizmu a ochrana prírody reflektovali záujmy a potreby miestnych komunít.
- Zníženie konfliktov: Predchádzať sporom medzi ochranármi, obcami a podnikateľmi prostredníctvom otvoreného dialógu.
- Spoločné plánovanie: Spolupracovať na návrhoch trás, infraštruktúry a služieb, ktoré sú udržateľné a prospešné pre všetky strany.

Využívajú sa praktické metódy a nástroje:

- Verejné stretnutia a workshopy: Organizovanie diskusií, kde môžu obyvatelia vyjadriť svoje názory a návrhy.
- Dotazníky a online platformy: Zber spätnej väzby od širšej verejnosti prostredníctvom digitálnych nástrojov.
- Participatívne mapovanie: Spoločné identifikovanie problémových oblastí a návrh riešení priamo v teréne.

Výsledkom a prínosom bolo zlepšenie komunikácie. Posilnila sa dôvera medzi správou parku a miestnymi komunitami. Rozhodnutia sú lepšie prijímané, keď sú výsledkom spoločného plánovania. Projekty sú zároveň navrhované tak, aby boli ekologicky aj sociálne udržateľné.

Národný park Cairngorms (Škótsko, UK)

Národný park Cairngorms v Škótsku zapája komunitu prostredníctvom "Park Authority Board" – rada, v ktorej sedia aj miestni obyvatelia. Lokálne rozhodovanie je základom fungovania parku.

Rada správy Národného parku Cairngorms (Cairngorms National Park Authority Board) je príkladom modelu, ktorý aktívne zapája miestnych obyvateľov do rozhodovania o správe parku. Tento prístup zabezpečuje, že hlasy komunít žijúcich v parku sú priamo zastúpené pri formovaní politík a plánov rozvoja.

Rada má 19 členov, ktorí sú menovaní tromi rôznymi spôsobmi:

- 7 členov menuje škótska vláda.
- 5členov je priamo volených obyvateľmi parku v rámci piatich volebných obvodov.
- 7 členov nominujú miestne samosprávy, ktorých územie zasahuje do parku: Highland (2), Aberdeenshire (2), Moray (1), Angus (1) a Perth & Kinross (1).

Tento systém zabezpečuje rovnováhu medzi národnými prioritami a miestnymi záujmami. Voľby do rady sa konajú každých 4 až 5 rokov. Napríklad 23. marca 2023 obyvatelia parku volili 5 členov rady. Kandidáti pochádzajú z miestnych komunít a často sú aktívni v oblasti ochrany prírody, turizmu alebo miestneho rozvoja. Voľby prebiehajú poštou a sú spravované Highland Council.

Členovia rady:

- Schvaľujú strategické dokumenty, ako je Parkový partnerský plán.
- Zúčastňujú sa na Plánovacom výbore, ktorý rozhoduje o významných stavebných projektoch.
- Pôsobia ako ambasádori parku, komunikujú s verejnosťou a zastupujú park na rôznych fórach.
- Každý člen je odmeňovaný dennou sadzbou £239,67 za približne 3 dni práce mesačne.

Tento model správy umožňuje:

- Priame zastúpenie miestnych obyvateľov v rozhodovacích procesoch.
- Zohľadnenie špecifických potrieb a priorít jednotlivých komunít.
- Posilnenie dôvery medzi správou parku a miestnymi obyvateľmi.

Cairngorms National Park Authority Board je často uvádzaná ako príklad dobrej praxe v oblasti participatívneho riadenia chránených území.

Ako je uvedené vyššie, jednou z aktivít rady je Parkový partnerský plán Národného parku Cairngorms (Cairngorms National Park Partnership Plan). je strategický dokument, ktorý určuje smerovanie rozvoja a správy parku na obdobie rokov 2022–2027. Tento plán bol schválený škótskymi ministrami a vznikol v spolupráci s viac ako 100 partnermi vrátane verejných inštitúcií, súkromného sektora a miestnych komunít.

Plán sa zameriava na tri hlavné oblasti:

- Príroda (Nature): Obnova a ochrana prírodného dedičstva, vrátane cieľa, aby do roku 2045 bolo 50 % územia parku spravovaných primárne na obnovu ekosystémov.
- Ľudia (People): Podpora miestnych komunít prostredníctvom zlepšenia dostupnosti bývania, rozvoja zručností a vytvárania pracovných príležitostí v oblasti "zelenej ekonomiky".
- Miesto (Place): Udržateľný rozvoj infraštruktúry, podpora ekologickej dopravy a zlepšenie kvality života obyvateľov a návštevníkov.

Plán slúži ako:

- Rámec pre regionálne plánovanie využívania pôdy (Regional Land Use Framework).

- Stratégia pre udržateľný turizmus a ekonomický rozvoj.
- Strategický kontext pre miestne územné plánovanie.

Implementácia plánu zahŕňa konkrétne opatrenia, ako sú:

- Obnova rašelinísk na zníženie emisií uhlíka a zlepšenie biodiverzity.
- Riadenie populácie jeleňov na podporu regenerácie lesov.
- Zvýšenie dostupnosti cenovo dostupného bývania pre miestnych obyvateľov.
- Podpora vzdelávania a rozvoja zručností v oblasti environmentálneho hospodárstva.

Plán bol vytvorený na základe rozsiahlej verejnej konzultácie, do ktorej sa zapojilo takmer 1 500 ľudí. Jeho úspešná realizácia závisí od spolupráce medzi verejnými orgánmi, súkromným sektorom, neziskovými organizáciami a miestnymi komunitami.

4.4 Spravovanie turizmu v NP

4.4.1 Rozhodovanie o použití príjmov z turizmu v národných parkoch v Európe

Fínsko

Vo Fínsku je rozhodovanie o využití príjmov z turizmu centralizované, no zároveň prebieha v súlade s princípmi transparentnosti a odborného plánovania. Rozhodujúci vplyv má štátna organizácia Metsähallitus, konkrétne jej divízia Parks & Wildlife Finland. Táto jednotka má na starosti plánovanie, rozdelenie a využitie príjmov generovaných turizmom v národných parkoch. Rozhodnutia sú v súlade s celonárodnými strategickými dokumentmi, ako je napr. „Nature and Recreation Strategy". Ministerstvo poľnohospodárstva a lesného hospodárstva schvaľuje celkový rozpočet a rámce pre čerpanie prostriedkov a môže určiť prioritné investície. Pri plánovaní využitia prostriedkov prebiehajú regionálne konzultácie s partnermi (obce, turistické združenia, operátori), ktoré ovplyvňujú alokáciu na lokálnej úrovni. Príjmy pochádzajú z prenájmu priestorov, poplatkov za služby, predaja produktov a partnerstiev. Vstup do parkov je bezplatný. Príjmy sa využívajú na údržbu infraštruktúry, rozvoj návštevníckych centier, vzdelávanie, monitoring a zamestnancov. Proces je rozdelený medzi Metsähallitus, ministerstvo a regionálnych partnerov.

Francúzsko

Vo Francúzsku je rozhodovanie o využití príjmov z turizmu v národných parkoch postavené na decentralizovanom a participatívnom modeli. Rozhodujúci vplyv majú správy jednotlivých národných parkov (Établissements publics des parcs nationaux), ktoré sú verejnoprávnymi inštitúciami s vlastným rozpočtom. O rozdelení príjmov rozhoduje Rada parku (Conseil d'administration), v ktorej sú zastúpení zástupcovia štátu, obcí a odborných skupín. Ministerstvo ekologickej transformácie vydáva rámcové stratégie a poskytuje dotácie. Príjmy pochádzajú z návštevníckych centier, sprievodcovských programov, značky Esprit Parc National a iných služieb. Rozhodovanie sa realizuje na základe strategického dokumentu „Charte du parc national". Príjmy sa využívajú na údržbu infraštruktúry, vzdelávanie, spoluprácu s partnermi, monitoring a komunikáciu. Správa parku navrhuje využitie príjmov, rada ho schvaľuje a ministerstvo kontroluje strategický súlad.

Rakúsko

V Rakúsku je správa národných parkov decentralizovaná a funguje na princípe spolupráce medzi federálnou vládou a jednotlivými spolkovými krajinami. Rozhodovanie o využití príjmov z turizmu je rozdelené medzi správu parku, spolkovú krajinu a federálne ministerstvo. Správa národného parku navrhuje ročný rozpočet, ktorý schvaľuje spolková krajina. Ak je zapojené federálne spolufinancovanie, musí ho schváliť aj príslušné ministerstvo. Správy parkov majú autonómiu v čerpaní príjmov z turizmu. Príjmy pochádzajú zo vstupného (v niektorých zariadeniach), služieb, prenájmov a predaja produktov. Používajú sa na údržbu infraštruktúry, návštevnícke centrá, sprievodcov, vzdelávanie a výskum. Model rozhodovania je rozdelený medzi správu, krajinu a federáciu, pričom existuje aj koordinačná platforma Nationalpark Austria.

Poľsko

V Poľsku je správa národných parkov centralizovaná a podlieha štátu, konkrétne Ministerstvu klímy a životného prostredia. Každý park má svoju samostatnú správu, ktorá je štátnou rozpočtovou organizáciou. Správa zodpovedá za tvorbu a plnenie rozpočtu, ktorý zahŕňa príjmy z turizmu. Rozpočet schvaľuje ministerstvo. Príjmy pochádzajú zo vstupného, poplatkov za sprievodcov, prenájmov, predaja produktov a podujatí. Rozhodovanie prebieha tak, že riaditeľ parku zostavuje návrh rozpočtu, ktorý schvaľuje ministerstvo. Po schválení má správa autonómiu pri operatívnom využívaní príjmov, ak dodržiava zákon o verejných financiách. Príjmy sa využívajú na turistickú infraštruktúru, ochranu prírody, vzdelávanie, monitoring a zamestnancov.

Chorvátsko

V Chorvátsku je správa národných parkov centralizovaná, no s vysokou autonómiou jednotlivých parkov v hospodárení. Rozhodovanie prebieha medzi správou národného parku a Ministerstvom hospodárstva a udržateľného rozvoja. Správa národného parku je verejnou inštitúciou so samostatným rozpočtom. Rozpočet a plán činností pripravuje riaditeľ, ministerstvo ich schvaľuje. Príjmy z turizmu (vstupné, parkovanie, preprava, prenájmy) často tvoria väčšinu rozpočtu. Rozhodovanie prebieha tak, že správca navrhuje využitie príjmov, ktoré po schválení ministerstvom môže autonómne realizovať. Príjmy sa používajú na údržbu infraštruktúry, personál, vzdelávanie, výskum, digitálne služby a ochranu prírody.

Nórsko

V Nórsku je správa národných parkov decentralizovaná a participatívna. Kľúčovú úlohu zohrávajú Rady národných parkov (Nasjonalparkstyrer), ktoré sú zložené zo zástupcov miestnych samospráv a vlastníkov pôdy. Rady rozhodujú o využití príjmov z turizmu, vrátane schvaľovania projektov a rozpočtov. Realizáciu zabezpečuje správca (Verneområdeforvaltning). Štátna agentúra Miljødirektoratet poskytuje odborný dohľad a financovanie, ale nerozhoduje priamo o využití príjmov. Príjmy pochádzajú z prenájmov, poplatkov, návštevníckych služieb a partnerstiev. Používajú sa na infraštruktúru, vzdelávanie, ekologickú ochranu, monitoring a regionálny rozvoj. Model je postavený na lokálnej zodpovednosti v súlade s národnými cieľmi.

4.4.2 Postavenie príjmov z turizmu v rozpočtoch národných parkov v Európe

Príjmy z turizmu ako bežná položka rozpočtu

V týchto krajinách je turizmus systémovo zabudovaný do rozpočtovej politiky národných parkov. Parky pravidelne očakávajú príjmy z turizmu (vstupné, služby, partnerstvá) ako súčasť svojho rozpočtu.
- Poľsko (napr. Tatrzański Park Narodowy)
- Chorvátsko (Plitvické jazerá, Krka)
- Francúzsko (Parc national des Écrins)
- Rakúsko (NP Gesäuse, Hohe Tauern)
- Slovinsko (Triglavský národný park)
Odhad: 40–50 % národných parkov v Európe

Príjmy z turizmu ako nadštandardné (doplnkové) zdroje

V týchto krajinách sú príjmy z turizmu vnímané ako doplnkový, projektový alebo sezónny zdroj, nie ako hlavný pilier financovania. Financovanie je väčšinou štátne alebo kombinované.
- Fínsko (Parks & Wildlife Finland)
- Nórsko (regionálne rady, decentralizovaný model)
- Švédsko (Sarek National Park)
- Veľká Británia (Lake District – trustový model)
- Nemecko (napr. Bayerischer Wald)
Odhad: 30–40 % národných parkov

Zmiešaný model

V niektorých krajinách závisí miera začlenenia turizmu do rozpočtu od jednotlivého parku:
- Rakúsko: niektoré časti NP Hohe Tauern sú silne turistické
- Francúzsko: rozdiel medzi alpskými a morskými parkami
- Nórsko: autonómne rozhodovanie rád národných parkov
Odhad: 10–20 % parkov

Zhrnutie

• Bežná súčasť rozpočtu: cca 45–50 % národných parkov
• Nad rámec bežného rozpočtu: cca 35–40 % parkov
• Zmiešaný model: cca 10–20 % parkov

4.4.3 Organizačno-právny rámec riadenia turizmu v národných parkoch v Európe

Vo väčšine európskych krajín je turizmus riadený ako súčasť správy národného parku – zvyčajne prostredníctvom oddelenia návštevníckych služieb alebo verejných vzťahov. Niektoré krajiny však využívajú aj model samostatných organizácií alebo partnerstiev, ktoré sa špecializujú na turizmus a marketing.

Veľká Británia

Hybridný model – Správa parku (napr. Lake District National Park Authority) spolupracuje s nezávislými organizáciami ako Lake District Foundation (fundraising) a National Parks Partnerships (marketing). Turizmus je mimo jadra štátneho riadenia.

Fínsko

Centralizovaný model – Správa turizmu je súčasťou štátnej organizácie Metsähallitus (divízia Parks & Wildlife Finland). Všetky služby a plánovanie prebiehajú v rámci jednej organizácie, bez oddelených entít pre turizmus.

Francúzsko

Správy národných parkov majú samostatné oddelenia pre turizmus (napr. Pôle Accueil et Tourisme), ktoré sú súčasťou verejnoprávnych organizácií. Spolupracujú s miestnymi komunitami, ale turizmus zostáva v rámci parkovej správy.

Rakúsko

Decentralizovaný model – Každý park má vlastnú správu pod spolkovou krajinou. Turizmus rieši vnútorné oddelenie alebo v spolupráci s regionálnymi turistickými organizáciami. Samostatné organizácie nie sú bežné, ale partnerstvá áno.

Poľsko

Centralizovaný model – Turizmus je bežnou súčasťou správy národného parku. Správy majú zákonom stanovenú štruktúru, kde turizmus je jednou z činností. Nie sú zakladané samostatné organizácie pre túto oblasť.

Nórsko

Participatívny model – Turizmus je koordinovaný radami národných parkov, ktoré sú zložené z miestnych zástupcov. Samostatné organizácie sa môžu zapojiť ako partneri (napr. turistické centrá), ale rozhodovanie ostáva v rukách rady.

Slovinsko

Zmiešaný model – Triglavský národný park spolupracuje s regionálnymi turistickými združeniami, ktoré organizujú podujatia a služby, no základná správa turizmu zostáva v kompetencii parku.

Prípadová štúdia – Veľká Británia

Lake District je najnavštevovanejší národný park v Anglicku. Turizmus riadený v rámci hybridného modelu, kde oficiálna správa parku spolupracuje s nezávislými organizáciami. Správu zabezpečuje Lake District National Park Authority (LDNPA) – verejný orgán financovaný vládou a z vlastných príjmov. mLDNPA nespravuje turizmus výlučne sama – spolupracuje s externými partnermi, ktorí sa špecializujú na financovanie, komunitné projekty a propagáciu. Medzi dvoch hlavných partnerov patrí:

1. Lake District Foundation (LDF)

   Charakterom sa jedná o neziskovú dobročinnú organizáciu, založenú v roku 2017, ako nástupca pôvodnej *Nurture Lakeland*. Jej hlavným účelom a úlohu je získavať financie na udržateľný rozvoj cestovného ruchu a ochranu prírody v Lake District. Spája návštevníkov, podniky a miestne komunity. Fundraising realizuje najmä prostredníctvom darov, crowdfundingu, partnerstiev v rámci konceptu spoločenskej zodpovednosti podnikov (napr. outdoor firmy, hotely). Cez vlastné grantové programy financuje malé environmentálne a komunitné projekty (chodníky, cyklotrasy, vzdelávacie aktivity). Firmy zapája do schém „visitor giving" – napr. príspevky z každej rezervácie ubytovania alebo jedla. Medzi príklady konkrétnych aktivít patrí napr.: obnova zničených turistických chodníkov po povodniach, podpora miestnych ekoturistických iniciatív či vzdelávacie kampane o klimatickej zmene v horách.

2. National Parks Partnerships (NPP)
   NPP je spoločnou iniciatívou všetkých 15 národných parkov Veľkej Británie (England, Wales, Scotland). Funguje ako obchodná platforma na získavanie národných partnerstiev a sponzorov. Spája národné parky s komerčnými značkami, ktoré majú záujem o podporu udržateľnosti. Generuje neštátny príjem pre parky bez ohrozenia ich verejného statusu. Vyjednáva sponzorské dohody (napr. s firmami ako Columbia, BMW) a buduje kampane na zvýšenie povedomia o národných parkoch a ich potrebe ochrany. Taktiež pomáha parkovým správam s marketingom a značkou.

Tabuľka 19: Organizácie spravujúce NP Lake District

Organizácia	Úloha	Spôsob spolupráce
Lake District Foundation	Financovanie konkrétnych projektov	Koordinácia cez LDNPA, spoločné výzvy, dohľad
National Parks Partnerships	Národná podpora a partnerstvá	Podpora marketingu a strategické investície
LDNPA (parková autorita)	Riadenie ochrany, plánovanie, infraštruktúra	Spolupráca s oboma partnermi, podpora projektov

Medzi hlavné výhody takéhoto modelu patrí:

- Doplnenie verejného financovania – parky nie sú závislé len od štátneho rozpočtu.
- Flexibilita – charitatívne organizácie môžu rýchlejšie reagovať na potreby komunity a prírody.
- Zapojenie verejnosti a podnikov – budovanie povedomia a zodpovednosti návštevníkov.

4.4.4 Modely finančného prepojenia medzi podnikateľmi a národnými parkami v Európe

V niektorých európskych národných parkoch existujú modely finančného prepojenia medzi podnikateľskými subjektmi a správami národných parkov, ktoré zahŕňajú zdieľanie príjmov z turizmu. Tieto modely sa líšia v závislosti od krajiny a konkrétneho parku, ale často zahŕňajú:

- **Licenčné poplatky**
  Podnikatelia platia poplatky za používanie značky národného parku alebo za poskytovanie služieb v jeho území. Vo francúzskom Esprit Parc National podniky používajú značku národného parku na propagáciu svojich produktov (ubytovanie, remeslá, potraviny) a odvádzajú symbolický ročný poplatok (alebo príspevok na marketing). V nemeckom Wadden Sea NP (program Nationalpark-Partner) partneri, ktorí využívajú status spolupracujúceho subjektu, platia poplatok za využívanie loga a participáciu v marketingu parku.
  Príklad zmluvnej klauzuly:
  Partner sa zaväzuje uhradiť ročný licenčný poplatok vo výške 2 % z obratu za používanie značky 'Esprit Parc National'. Používanie loga je podmienené schválením správy parku a súladom s marketingovými pravidlami.

- **Zdieľanie tržieb**
  Podnikateľ odvádza správe národného parku percento zo zisku alebo obratu z poskytovaných služieb. V NP Plitvické jazerá (Chorvátsko) sú niektoré služby (napr. ekologická doprava, prenájom priestorov, predaj vstupeniek) sú prevádzkované v spolupráci s externými dodávateľmi na báze podielu z tržieb. Vo Francúzsku uzatvárajú národné parky regionálne zmluvy s prevádzkovateľmi rekreačných služieb. V niektorých parkoch, ako napríklad Mercantour, existujú zmluvy s turistickými operátormi, ktorí poskytujú služby v rámci NP a odvádzajú podiel z príjmov podľa sezóny alebo návštevnosti. Z predaja sa odvádza symbolický poplatok (často 1–3 %) alebo paušál, ktorý ide priamo do rozpočtu národného parku alebo je viazaný na spoločné marketingové výdavky.
  Príklad zmluvnej klauzuly:
  Zmluvné strany sa dohodli, že podnikateľ odvádza 15 % z čistých tržieb z predaja vstupeniek a sprievodcovských služieb správe národného parku. Vyúčtovanie sa vykonáva mesačne spolu s podrobnou evidenciou predaja.

- **Dobrovoľné príspevky návštevníkov**
  Návštevníci sú vyzývaní prispieť na ochranu prírody prostredníctvom dobrovoľných príspevkov, ktoré sú spravované v spolupráci s podnikateľmi. Hotely, agentúry, reštaurácie v NP Lake District (Veľká Británia) sa zapájajú do systému „visitor giving" – napr. £1 za noc pridaný dobrovoľne k účtu klienta, následne odvádzaný nadácii, ktorá podporuje NP. Nie je to priama daň, ale zmluvný záväzok v rámci partnerstva. Výťažok ide na obnovu trás, vzdelávacie aktivity a ochranu prírody. V švajčiarskom Parc Ela návštevníci môžu prispieť prostredníctvom QR kódov na turistických miestach alebo cez ubytovateľov – výnos ide na údržbu trás a edukáciu.
  Príklad zmluvnej klauzuly:

Partner sa zaväzuje aktívne zapojiť do systému Visitor Giving formou dobrovoľného príspevku pridaného ku každému ubytovaniu. Vybrané finančné prostriedky budú štvrťročne odvádzané na účet nadácie, ktorá ich použije výlučne na aktivity spojené s ochranou a údržbou NP.

- **Spoločné podniky**
  Správa parku a podnikateľský subjekt spoločne prevádzkujú turistické služby a delia sa o náklady a výnosy. V chorvátskom NP Krka existuje spoločný prevádzkovateľ elektrických člnov medzi ostrovmi a miestami v NP; správa poskytuje infraštruktúru, podnikateľ prevádzku a servis – zisk sa delí podľa zmluvného pomeru. V Nórsku obce a správy parkov prevádzkujú niektoré návštevnícke zariadenia spoločne s miestnymi prevádzkovateľmi, vrátane zdieľaného riadenia a príjmov.
  Príklad zmluvnej klauzuly:
  Správa národného parku poskytne infraštruktúru a súhlas na prevádzku služby (eko-loď), zatiaľ čo Partner zabezpečí prevádzku, personál a údržbu. Strany sa dohodli na delení výnosov v pomere 60:40 v prospech Partnera, s tým, že všetky náklady sú uhrádzané z príjmov pred ich rozdelením.

Tieto modely prispievajú k udržateľnému rozvoju turizmu a zabezpečujú, že príjmy z turistických aktivít sú reinvestované do ochrany prírody a rozvoja miestnych komunít.

5 Bibliografia

[1] E. G. a. L. F. C. A. De la Poza, „Age Tourism: Going beyond Health and 'Triple S' Tourism," 2024. [Online]. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC11893324/.

[2] R. F.-F. a. L. F. C.-M. S. Castillo-Giménez, „The psychotherapeutic value of visiting geoparks for the senior population," 2023. [Online]. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10687063/.

[3] D. A. S. a. A. Saayman, „Who pays to experience biodiversity? An analysis of Table Mountain National Park," 2014. [Online]. Available: https://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0075-64582014000200007.

[4] E. B. Sánchez, „How Ageing Population Will Affect Tourism? Challenges and Opportunities," 2020. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/340983256_HOW_AGEING_POPULATION_WILL_AFFECT_TOURISM_CHALLENGES_AND_OPPORTUNITIES.

[5] M. S. a. M. K. M. Scholtz, „The influence of the economic recession on visitors to the Kruger National Park," 2012. [Online]. Available: https://doi.org/10.4102/jef.v5i1.316.

[6] B. P. a. M. A. T. N. C. Poudyal, „A time series analysis of the impact of recession on national park visitation in the United States," 2013. [Online]. Available: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517712001288.

[7] A. R. S. M. J. K. G. a. K. N. Z. Kruczek, „Visiting national parks during the COVID-19 pandemic—An example of social adaptation of tourists in the perspective of creating social innovations,," 2023. [Online]. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10204351/.

[8] A. R. Chow, „National Parks Are Getting Trashed During COVID-19, Endangering Surrounding Communities," 2020. [Online]. Available: https://time.com/5869788/national-parks-covid-19/.

[9] „Jordan's tourism industry struggling as Gaza war deters visitors," 2024. [Online]. Available: https://www.reuters.com/world/middle-east/jordans-tourism-industry-struggling-gaza-war-deters-visitors-2024-11-09/?utm_source=chatgpt.com.

[10] J. T. G. T. E. R. a. C. A. R. J. P. Davis, „A tale of two narratives: How different frames support (or weaken) the case for sustainable tourism in a national park," 2015. [Online]. Available: https://journals.plos.org/plosone/article/file?type=printable&id=10.1371/journal.pone.0128226.

[11] S. S. K. Kaae, „Developing sustainable tourism in protected areas: A conceptual model of residents' support,," 2023. [Online]. Available: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2022.2112204.

[12] Inštitút environmentálnej politiky, „Národné parky 21. storočia," 2021. [Online]. Available: https://www.minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/narodne-parky-21-storocie.html.

[13] B. M. a. M. François, „Protected areas and tourism: Conflicts and solutions. The example of the Pyrenees,," 2012. [Online]. Available: https://journals.openedition.org/rga/3055?lang=en.

[14] K. Kubišová, „Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch," Parlamentný inštitút, 2021. [Online]. Available: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=501402.

[15] „Radical Storage," 2024. [Online]. Available: https://radicalstorage.com/travel/ecotourism-statistics/.

[16] World Travel and Tourism Council, 2022. [Online]. Available: https://www.coachhirecomparison.co.uk/blog/sustainable-tourism-statistics.

[17] OpenAI, „ChatGPT: Informácie o ekoturizme v národných parkoch Európy," 2025. [Online]. Available: https://chat.openai.com.

[18] K. P. Narodowy, „Partner Karkonoskiego Parku Narodowego," [Online]. Available: https://kpnmab.pl/partner-karkonoskiego-parku-narodowego/page.

[19] K. P. Narodowy, „Statut i schemat organizacyjny," [Online]. Available: https://kpnmab.pl/statut-i-schemat-organizacyjny.

[20] P. Samorządowy, „Tyle zarobiły parki narodowe w 2018 r.," [Online]. Available: https://www.portalsamorzadowy.pl/finanse/tyle-zarobily-parki-narodowe-w-2018-r%2C126995.html.

[21] K. P. Narodowy, „Wspólne podejście do zarządzania Karkonoskim Parkiem Narodowym," [Online]. Available: https://kpnmab.pl/wspolne-podejscie-do-zarzadzania-karkonoskim-parkiem-narodowym/page.

[22] K. P. Narodowy, „Statut – Karkonoski Park Narodowy," [Online]. Available: https://kpn.gov.pl/karkonoski-park-narodowy.

[23] G. Rof, „How mandatory bookings are helping save a national park in Marseille," [Online]. Available: https://www.lemonde.fr/en/environment/article/2022/12/02/in-the-calanques-national-park-pre-booked-visits-will-be-extended-until-2027_6006351_114.html.

[24] X. d. Galicia, „Reserva de visitas ás Illas Atlánticas," [Online]. Available: https://autorizacionillasatlanticas.xunta.gal/.

[25] X. d. France, „TPM renouvelle la régulation de la fréquentation de Porquerolles,," 2024. [Online]. Available: https://metropoletpm.fr/actualites/tpm-renouvelle-regulation-de-frequentation-de-porquerolles-hyeres.

[26] Nationalpark Gesäuse, „Water Experiences," [Online]. Available: https://nationalpark-gesaeuse.at/en/discover-national-park/activities/water-experience/.

[27] T. Kovačević, „Thousands of tickets sold every day for Plitvice Lakes and SkyLine webcam views," 2022. [Online]. Available: https://www.croatiaweek.com/thousands-of-tickets-sold-every-day-for-plitvice-lakes-and-skyline-webcam-views/.

[28] Javna ustanova Nacionalni park Plitvička jezera, „Plitvice Lakes National Park Management Plan 2019," 2019. [Online]. Available: https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/10/Plitvice-Lakes-NP-Management-Plan.pdf.

[29] V. R. a. B. Šutić, „Ecological Risks of Expansive Tourist Development in Protected Areas – Case Study: Plitvice Lakes National Park," 2014. [Online]. Available: https://hrcak.srce.hr/file/179052.

[30] The Salt Lake Trubute, „Local businesses say time entry at Arches hurt them," 2023. [Online]. Available: https://www.sltrib.com/news/environment/2023/11/25/local-businesses-say-timed-entry/?utm_source=chatgpt.com.

[31] Adventure.com, „Is it working? How Croatia's Krka National Park is tackling overtourism," 2024. [Online]. Available: https://adventure.com/krka-national-park-croatia-overtourism/?utm_source=chatgpt.com.

[32] V. G. Pavani, „Balancing Tourism and Tradition," 2025. [Online]. Available: https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2%3A1941298/FULLTEXT01.pdf?utm_source=chatgpt.com.

[33] A. H. C. B. a. V. D. C. Claeys, „The Calanques National Park, between environmental effort and urban effort," 2017. [Online]. Available: https://journals.openedition.org/articulo/3252.

[34] OpenAI ChatGPT, „Informácie o monitoringu návštevníkov v NP," 2025.

[35] G. L. e. al., „Visitor Counting and Monitoring in Forests Using Camera Traps: A Case Study from Bavaria (Southern Germany)," 2021. [Online]. Available: https://www.mdpi.com/2073-445X/10/7/736?utm_source=chatgpt.com.

[36] P. S. N. V. M. M. Joachim Rathmann, „Using the visitor-employed photography method to analyse deadwood perceptions of forest visitors," European Journal of Forest Research, 2020. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/339003944_Using_the_visitor-employed_photography_method_to_analyse_deadwood_perceptions_of_forest_visitors_a_case_study_from_Bavarian_Forest_National_Park_Germany.

[37] J. L. M. a. S. E. Reid, „The Efficacy of Visitor Education at Reducing Impacts in Parks and Protected Areas," 2007. [Online]. Available: https://winapps.umt.edu/winapps/media2/wilderness/toolboxes/documents/education/Efficacy%20of%20Visitor%20Education.pdf.

[38] D. N. C. M. W. a. W. E. H. L. O. Park, „Testing Management Methods to Control Visitor Impacts in Parks and Protected Areas," 2008. [Online]. Available: https://savemtcanobolassca.com/wp-content/uploads/2018/09/park-et-al-2008-testing-management-methods-to-control-visitors.pdf.